

Колл. COBET enaus ILLIKOIA

SUNDEKSEMPLAR

V

Tall.

NÕUKOGUDE KOOL

Nr. 1 — 1941

RK PEDAGOOGILINE KIRJANDUS
TALLINN

Sisukord:

LENIN:

J. V. Stalin. Kõne Kremli kursantide piduõhtul 28. I 1924. a.	1
J. V. Stalin. Kõne II Üleliidulisel Nõukogude kongressil 26. I 1924. a.	10
A. Raud. Lenini elu ja tegevus	14
J. Ottender. 22. (9.) jaanuar 1905. aastal	40
Joh. Käis. Lenini õpetus haridusest ja kommunistlikust kasvatuses	48

Metoodilisest tööst:

A. Kurlents. Eesti ja vene keel võrdlevast reksioonist	58
E. Tseitlin-P. Šurgalina. I. V. Mitsurini elu ja töö tundma- õppimine IX klassis (lõpp)	69
J. Lang. Arvutamisskeemid vajavad revisjoni	76

Koolipraktikast:

E. Nooni. Kuidas korraldada koolis sotsialistlikku võistlust	78
--	----

2
PLA
18
4
EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU
(P 522)

Г П И Б
ОБМЕН. ФОНД

Kõigi maade proletaarlased, õhinege!

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSE RAHVAKOMISSARIAADI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 1

Jaanuar

1941

LENIN.

J. V. STALIN

Kõne Kremli kursantide piduõhtul 28. jaan. 1924. a.

Seltsimehed! Mulle üteldi, et tell on siin korraldatud Lenini mälestus-õhtu, mina aga olen kutsutud siia ühe kõnelejana. Arvan, et pole vaja esitada pikemat ettekannet Lenini tegevusest. Ma mõtlen, et oleks parem piirduda rea faktide esitamisega, mis tähistavad mõningaid Lenini iseärasusi inimesena ja tegelasena. Nende faktide vahel võib-olla ei ole küll seesmist sidet, ent sellel ei või olla otsustavat tähtsust üldise ettekujutuse saamiseks Leninist. Igatahes pole mul võimalik käesoleval juhul rohkem anda, kui ma ülalpool lubasin.

M ä g i k o t k a s.

Esmakordselt tutvusin ma Leniniga 1903. aastal. Tõsi, see tutvus ei olnud isiklik, vaid kirjalik — kirjavahetuse kaudu. Ent ta jättis minusse unustamatu mulje, mis ei lahkunud minust kogu mu parteitegevuse kestel. Ma olin tookord Siberis sundasumisel. Tutvumine Lenini revolutsioonilise tegevusega 90-ndate aastate lõpul ja eriti pärast 1901. aastat, pärast „Iskra“ („Säde“) väljaandmist viis mind veendumusele, et me evime Lenini näol ebatavalise inimese. Ta ei olnud tol korral mu silmis lihtne parteijuht, ta oli selle tegelik looja, sest ainult tema sai aru meie partei seesmisest olemusest ja edasilükkamatuid vajadusist. Kui ma võrdlesin teda teiste meie partei juhtidega, tundus mulle kogu aeg, et Lenini kaasvõitlejad — Plehhanov, Martov, Axelrod ja teised — seisavad Leninist peajagu madalamal, et Lenin on nendega võrreldes mitte ainult üks juhtidest, vaid kõr-

gemat tüüpi juht, mägikotkas, kes ei tunne hirmu võitluses ja kes julgesti viib parteid edasi vene revolutsioonilise liikumise tundmatuil teil. See mulje tungis nii sügavasti mu hinge, et ma tundsin vajadust kirjutada sellest ühele oma lähemale sõbrale, kes siis elas maapaos, küsides tema arvamust. Mõne aja pärast, viibides juba sundasumisel Siberis, — see oli 1903. a. lõpul, — sain vaimustatud vastuse oma sõbralt ning lihtsa, aga sügavasisulise kirja Leninilt, keda, nagu selgus, mu sõber oli tutvustanud mu kirjaga. Lenini kirjake oli võrdlemisi lühike, ent ta sisaldas julge, kartmatu arvustuse meie partei praktika üle ja haruldaselt selge ning kokkuvõtliku kirjelduse partei kogu tegevusekavast lähemaks ajaks. Ainult Lenin oskas kõige keerulisemaist asjust kirjutada nii lihtsalt ja selgelt, kokkuvõtlikult ja julgelt — kus iga lause mitte ei kõnele, vaid tulistab. See lihtne ja julge kirjake kinnitas mulle veelgi enam, et me evime Lenini näol meie partei mägikotka. Ma ei või endale andestada, et ma vana põrandaaluse harjumuse tõttu heitsin tulle Lenini selle kui ka paljud teisedki kirjad.

Sellest ajast algas mu tutvus Leniniga.

T a g a s i h o i d l i k k u s .

Esmakordselt kohtasin Leninit 1905. a. detsembris bolševike konverentsil Tampere (Soomes). Lootsin näha meie partei mägikotkast, suurt inimest, suurt mitte ainult poliitiliselt, vaid, kui soovitakse, ka füüsiliselt, sest Lenin seisis mu kujutluses hiiglasena, sihvakana ja esinduslikuna. Milline aga oli mu pettumus, kui ma nägin kõige harilikumat inimest, alla keskmist kasvu, kes mitte millegi poolest, sõna otseses mõttes, mitte millegi poolest ei erinenud tavalisist surelikest . . .

On kombeks, et „suur inimene“ peab harilikult koosolekule hilinema selleks, et koosolijad hinge kinni pidades ootaksid ta ilmumist, kusjuures enne suure inimese ilmumist koosolijad hoiatavad: „Tss . . . tasa . . . tema tuleb.“ See komme ei tundunud mulle sugugi ülearusena, sest see imponeerib, äratub aukartust. Milline aga oli mu pettumus, kui ma kuulsin, et Lenin oli ilmunud koosolekule enne delegeate ja, asunud kuhugi nurka, ajab täiesti lihtsalt juttu, kõige tavalisemat juttu konverentsi kõige tavalisemate liikmetega. Ma ei salga, et see tundus mulle tol korral eksimisena teatavate vajalike reeglite vastu.

Alles hiljem ma mõistsin, et see Lenini lihtsus ja tagasihoidlikkus, see püüd jääda märkamatuks või igatahes mitte silma paista ja mitte rõhutada oma kõrget seisukohta, — see joon on tugevaimaid külgi Leninil kui uute masside, inimkonna kõige sügavamais „madalustes“ seisvate lihtsate ja tavaliste masside uuel juhil.

Vladimir Iljič Lenin (Uljanov).

* 22. VI 1870 Uljanovskis (Simbirskis), † 21. I 1924 Gorki külas (Moskva lähedal).

Loogika jõud.

Tähelepanndavad olid Lenini kaks sel konverentsil peetud kõnet: käesolevast momendist ja agraarküsimusest. Need kõned pole kahjuks säilinud. Need olid sütitavad kõned, mis viisid kogu konverentsi tormilisse vaimustusse. Erakordne veenmisjõud, argumentatsiooni lihtsus ja selgus, lühidad ja kõigile arusaadavad laused, näitlemise puudumine, peadpöörivate žestide ja efektsete, välisele mõjule sihitud fraaside puudumine, — kõik see eraldas soodsalt Lenini kõned teiste „parlamendi“-kõnemeeste omadest.

Kuid mitte see külg ei paelunud mind tol korral Lenini kõnedes. Mind paelus Lenini kõnedes see võrratu loogikajõud, mis küll veidi kuivalt, kuid selle eest põhjalikult vallutab auditooriumi, elektriseerib ta vähehaaval ja siis vangistab ta, nagu üteldakse, viimseni. Ma mäletan, kuidas tol korral paljud delegaadid kõnelesid: „Loogika Lenini kõnedes on nagu mingid kõikvõimsad haarmed, mis haaravad sind igast küljest tangidena ja millede kaisutustest pole enam jõudu välja rabelda — kas alistu või riski täieliku läbikukkumisega“.

Ma mõtlen, et see iseärasus Lenini kõnedes on ta kõnekunsti tugevaim külg.

Ilma halisemiseta.

Teist korda kohtasin ma Leninit meie partei kongressil aastal 1906 Stokholmis. Teatavasti jäid bolševikud sel kongressil vähemusse, kaotasid. Nägin nüüd Leninit esmakordselt võidetu osas. Ta ei sarnelnud põrmugi noile juhtidele, kes pärast lüüasaamist halisevad ja nukrutsevad. Ümberpöörduvalt, lüüasaamine muutis Lenini energiatombuks, mis õhutab oma poolehoidjaid uusile lahinguile, tulevasele võidule. Ma kõnelen Lenini lüüasaamisest. Ent milline lüüasaamine see oli? Oli vaja vaadata vaid Lenini vastaseile, võitjaile Stokholmi kongressil — Plehhanovile, Axelrodile, Martovile ja teistele: nad sarnlesid väga vähe tõelistele võitjaile, sest Lenin oma halastamatus vähemluse arvustuses ei jätnud neile, nagu üteldakse, ühtki kohta tühaks tegemata. Ma mäletan, kuidas me delegaadid — bolševikud, kogunedes ühte rühma, vaatasime Leninile otsa, küsides temalt nõu. Mõne delegaadi kõnesid läbis väsimus, nukrus. Mäletan, kuidas Lenin vastuseks sellistele kõnedele kähistas teravalt läbi hammaste: „Ärge halisege, seltsimehed, me võidame kindlasti, sest meil on õigus“. Viha haliseva intelligentsi vastu, usk oma jõusse, usk võidusse — sellest kõneles meile siis Lenin. Tundus, et bolševike kaotus on ajutine, et bolševikud peavad võitma lähemas tulevikus.

„Mitte haliseda kaotuse puhul“ — see on just see iseärasus Lenini tegevuses, mis aitas tal enese ümber liita lõpuni ustava ja oma jõusse uskuva armee.

Ilma hooplemiseta.

Järgmisel kongressil aastal 1907 Londonis osutusid bolševikud võitjaks. Ma nägin nüüd Leninit esmakordselt võitja osas. Tavaliselt ajab võit mõnedel juhtidel pea segi, teeb nad upsakaiks ja hooplejaks. Kõige sage-damini hakatakse selliseil juhtumeil võitu pühitsema, loorbereil puhkama. Kuid Lenin ei sarnelnud põrmugi sellistele juhtidele. Vastupidi, just pärast

Lenin ja Stalin.

Kunstnik
P. Vassiljevi pilt.

võitu muutus ta eriti valvsaks ja ettevaatlikuks. Meenub, kuidas Lenin siis tungivalt sisendas delegaatidele: „Esiteks mitte lasta end võidust eksitada ja mitte hoobelda, teiseks — kindlustada endale võit; kolmandaks — lüüa vastane lõplikult, sest ta on ainult maha surutud, kaugeltki aga mitte lõplikult löödud“. Ta pilkas teravalt neid delegaate, kes kergemeelselt usutasid, et „nüüdsest peale on vähemlaste laul lauldud“. Tal polnud raske tõestada, et vähemlastel on veel juuri töölisliikumises, et nendega tuleb osata võidelda, igati hoidudes oma jõudusid ülehindamast ja eriti vastase jõudu alahindamast.

„Mitte hoobelda võiduga“ — see on just see iseärasus Lenini iseloomus, mis aitas tal kainelt kaaluda vastase jõudu ja kindlustada parteid võimalike ootamatuste vastu.

Põhimõttelisus.

Partei juhid ei või jätta hindamata oma partei enamiku arvamist. Enamik on jõud, mida juht peab arvestama. Lenin sai sellest niisama hästi aru kui iga teinegi partei juht. Kuid Lenin ei jäänud kunagi enamiku vangiks, eriti kui enamikul ei olnud põhimõttelist alust. Meie partei ajaloos oli momente, millal enamiku arvamine või partei hetkelised huvid sattusid vastuollu proletariaadi põhihuvidega. Niisugustel juhtudel asus Lenin, ilma pikema kaalumiseteta, otsustavalt põhimõttelisuse seisukohale partei enamiku vastu. Veelgi enam — ta ei kartnud seesuguseil juhtumeil astuda sõna otseses mõttes üksinda kõikide vastu, arvestades seda — nagu ta sellest tihti kõneles — et: „põhimõtteline poliitika on ainuõige poliitika“.

Eriti iseloomustavad ses suhtes on kaks järgmist fakti.

E s i m e n e f a k t. Ajajärgul 1909.—1911. aastani, millal kontrrevolutsioon oli purustanud partei, elab partei üle täieliku lagunemise. See oli ajajärk, millal puudus usk parteisse, parteist mitte ainult intelligentsi, vaid osalt ka tööliste massilise põgenemise ajajärk, põrandaalususe eitamise ajajärk, likvidaatorluse ja lagunemise ajajärk. Mitte ainult vähemlased, vaid ka bolševikud jagunesid tol ajal mitmesse fraktsiooni ja voolu, mis enamasti olid töölisliikumisest lahti kistud. On teada, et nimelt just tol ajastul tekkis mõte täielikult likvideerida põrandaalusus ning organiseerida töölisi legaalseks, liberaalseks Stolõpini parteiks. Lenin oli siis ainuke, kes ei alistunud üldisele taudile ja hoidis kõrgel parteilisuse lippu, koondades imesteldava kannatuse ja enneolematu kangekaelsusega partei killustatud ja purustatud jõude, võideldes kõigi ja igasuguste parteivas-taste voolude vastu töölisliikumises, nõudes ebatavalise mehisuse ja ennenähtamatu järeleandmatusega partei olemasolu.

On teada, et tolles vaidluses partei olemasolu pärast Lenin hiljem tuli võitjaks.

T e i n e f a k t. Ajajärk 1914.—1917. aastani, imperialistliku sõja-mõllu ajajärk, millal kõik või õigemini peaaegu kõik sotsiaaldemokraatlikud ja sotsialistlikud parteid, alistudes üldisele patriootlikule uimale, andsid endid oma isamaise imperialismi teenistusse. See oli ajajärk, millal II Internatsionaal langetas oma lipud kapitali ees, millal šovinistlikule lainele ei suutnud vastu panna isegi sellised mehed nagu Plehhanov, Kautsky, Guesde (loe: geed) ja teised. Lenin oli tol korral ainus või peaaegu ainus, kes alustas otsustavat võitlust sotsiaal-šovinismi ja sotsiaal-patsifismi vastu, paljastas Guesde'ide ja Kautskyte reetmise ja vajas häbimärgi poolearuga „revolutsionääride“ poolikule tegevusele.

Lenin sai aru, et ta seljataga seisab tähtsusetu vähemik, kuid sel asjaolul ei olnud tema kohta otsustavat tähendust, sest ta teadis, et ainsaks õigeks poliitikaks, millel on tulevik, on järjekindla internatsionaalsi poliitika, sest ta teadis, et põhimõtteline poliitika on ainuõige poliitika.

Teatavasti osutus Lenin võitjaks ka selles vaidluses uue Internatsionaali poolt.

„Põhimõtteline poliitika on ainuõige poliitika“ — see on just see vormel, mille abil Lenin tormijooksul võitis uued „vallutamatud“ positsioonid, võites revolutsioonilisele marksismile proletariaadi parimad elemendid.

Petrogradi rindele minekul jätab Stalin Leninit hüvasti. Kunstnik Kazimierz Wójtyła pilt.

U s k m a s s i d e s s e .

Parteide teoretikud ja juhid, kes tunnevad rahvaste ajalugu, kes on läbi uurinud revolutsioonide ajaloo algusest lõpuni, põevad mõnikord üht ebaviisakat haigust. Seda haigust nimetatakse masside-kartuseks, uskmatuseks masside loovasse jõusse. Sel pinnal tekib mõnikord juhtides teatav aristokratism masside suhtes, kes pole kogunud revolutsioonide ajaloos,

kuid kes on kutsutud purustama vana ja ehitama uut. Kartus, et ürgjõud võib hakata mässama, et massid võivad „purustada palju üleliigset“, soov etendada lapsehoidja osa, kes püüab õpetada masse raamatute järgi, kuid kes ei taha massidelt õppida — selline on seda liiki aristokratismi alus.

Lenin oli täielikuks vastandiks seesugustele juhtidele. Ma ei tunne ühtki teist revolutsionääri, kes proletariaadi loovasse jõusse ja ta klassi-instinkti revolutsioonilisse otstarbekohasusse oleks uskunud nii sügavalt kui Lenin. Ma ei tunne ühtki teist revolutsionääri, kes oleks osanud piitsutada endaga rahulolevaid „revolutsioonikaose“ ja „masside omavolilise tegevuse bakhanaali“ arvustajaid nii halastamatult kui Lenin. Meenub, kuidas ühes vestluses vastuseks ühe seltsimehe märkusele, et „pärast revolutsiooni peab normaalne kord püsima jääma“, tähendas Lenin sarkastlikult: „On häda, kui inimesed, kes tahavad olla revolutsionäärid, unustavad, et normaalseimaks korraks ajaloos on revolutsioonikord.“

Sellest Lenini põlglik suhtumine kõigisse, kes püüdsid massidele ülalt alla vaadata ja neid raamatute järgi õpetada. Sellest Lenini väsimatu õpetus: õppida massidelt, mõtestada nende tegevust, hoolega tundma õppida masside võitluse praktilisi kogemusi.

Usk masside loovasse jõusse — see on just see iseärasus Lenini tegevuses, mis andis talle võimaluse mõtestada ürgjõudu ja suunata selle liikumine proletaarliku revolutsiooni roopasse.

Revolutsioonigenius.

Lenin oli sündinud revolutsioonile. Ta oli tõepoolest revolutsiooniliste plahvatuste geenius ja revolutsioonilise juhtimise suurim meister. Kunagi ei tundnud ta end nii vabana ja rõõmsana kui revolutsiooniliste vapustuste ajastul. Sellega ei taha ma sugugi ütelda, et Lenin oleks ühtemoodi pooldanud ükskõik millist revolutsioonilist vapustust, või et ta iga-suguses olukorras oleks olnud revolutsiooniliste plahvatuste poolt. Sugugi mitte. Ma tahan sellega vaid ütelda, et Lenini geniaalne läbinägelikkus ei tulnud kunagi nii täielikult ja selgesti esile kui revolutsiooniliste plahvatuste ajal. Revolutsiooniliste pöörete päevil lõi ta sõna otseses mõttes õitsele, muutus selgeltnägijaks, aimas ette klasside liikumise ja revolutsiooni võimalikud keerdkäigud, nähes neid nagu peopesal. Mitte asjata ei kõnelda meie partei ringkondades, et „Iljitš oskab ujuda revolutsiooni laineis kui kala vees“.

Siit Lenini taktikaliste loosungite „hämmastav“ selgus ja revolutsiooniliste kavatsuste „peadpööriv“ julgus.

Meenub kaks eriti iseloomustavat fakti, mis tõstavad esile seda Lenini iseärasust.

E s i m e n e f a k t. Ajastu Oktoobripöörde eel, millal miljonid tööliised, talupojad ja sõdurid, keda kihutas üles kriis tagalas ja rindel, nõudsid rahu ja vabadust; millal generaliteet ja kodanlus valmistasid ette sõjalist diktatuuri „sõja kuni lõpuni“ viimise huvides; millal kogu nõndanimetatud „avalik arvamine“, kõik nõndanimetatud „sotsialistlikud parteid“ olid bolševike vastu, tembeldades neid „saksa spioonideks“; millal Kerenski püüdis — ja osalt juba jõudiski — ajada bolševike partei põranda alla; millal ikka veel võimsad distsiplineeritud Austria-Saksa koalitsiooni-armeed seisis meie väsinud ja lagunevate armeede vastas ja millal lääne-euroopa „sotsialistid“ mugavasti olid blokis oma valitsustega „sõja kuni täieliku võiduni“ viimise huvides.

Mis tähendas alustada ülestõusu sellisel silmapilgul? Alustada ülestõusu sellistes oludes tähendab panna kõik mängu. Ent Lenin ei kartnud riskida, sest ta teadis, nägi oma selgelt nägija pilguga, et ülestõus on vältimatu, et ülestõus võidab, et ülestõus Venemaal valmistab ette lõpu imperialistlikule sõjale, et ülestõus Venemaal paneb liikuma vaevatud massid Läänes, et ülestõus Venemaal muudab imperialistliku sõja kodusõjaks, et ülestõus annab Nõukogude Vabariigi, et Nõukogude Vabariik saab revolutsioonilise liikumise kantsiks kogu maailmas.

Teatavasti see Lenini revolutsiooniline ettenägevus täitus hiljem ennenähtamatu täpsusega.

T e i n e f a k t. Esimesed päevad pärast Oktoobrirevolutsiooni, millal Rahvakomissaride Nõukogu püüdis sundida mässulist kindralit, vägede ülemjuhatajat Duhhoninit lõpetama sõjalise tegevuse ja alustama vahe-rahuläbirääkimisi sakslastega. Meenub, kuidas Lenin, Krõlenko (tulevane vägede ülemjuhataja) ja mina läksime peastaapi Piiteri läbirääkimistele Duhhoniniga. Hetk oli õudne. Duhhonin ja Telk keeldusid kategooriliselt täitmast Rahvakomissaride Nõukogu käsku. Armeed komando-koosseis oli täielikult Telgi käes. Mis puutub sõdureisse, siis polnud teada, mis ütleb 12-miljoniline armee, kes allus nõukogude võimu vastu häälestatud, nõndanimetatud armee-organisatsioonidele. Piiteris endas teatavasti oli valmimas junkrute mäss. Peale selle liikus Kerenski Piiteri vastu sõjaga. Meenub, kuidas pärast mõningat pausi juhtme juures Lenini näole ilmus mingi eriline sära. Oli näha, et ta oli juba otsuse langetanud. „Lähme raadiojaama,“ ütles Lenin, „see toob meile kasu; me tagandame erikäskkirjaga kindral Duhhonini, määrame tema kohale ülemjuhatajaks sms Krõlenko ja pöördume üle komando-koosseisu peade sõdurite poole üleskutsega piirata sisse kindralid, lõpetada sõjaline tegevus, astuda ühendusse Austria-Saksa sõduritega ja võtta rahuasi eneste kätte.“

See oli „hüpe teadmatusse“. Ent Lenin ei kartnud seda „hüpet“; ümberpöörduvalt, ta läks sellele vastu, sest ta teadis, et armee tahab rahu, ja ta võidab rahu, pühkides teelt rahule kõik ja igasugused takistused, sest ta teadis, et selline rahukindlustamise viis ei jäta mõju avaldamata Austria-Saksa sõdureile, et see vallandab rahu eranditult kõigil rinnetel.

Teatavasti see Lenini revolutsiooniline ettenägelikkus täitus hiljem täpselt.

Geniaalne läbinägelikkus, anne kiiresti haarata ja taibata lähenevate sündmuste sisemist mõtet — see on just see Lenini omadus, mis juhatas talle kätte õige strateegia ja selge käitumisjoone revolutsioonilise liikumise pööranguil.

„Pravda“ nr. 34, 12. veebruaril 1924.

J. V. STALIN

Kõne II Üleliidulisel Nõukogude kongressil 26. jaanuaril 1924. a.

Seltsimehed! Meie, kommunistid, oleme erilaadi inimesed. Me oleme isesugusest materjalist. Me oleme need, kes moodustavad suure proletarise strateegi armee, seltsimees Lenini armee. Ei ole midagi kõrgemat kui au kuuluda sellesse armeesse. Ei ole midagi kõrgemat kui kanda selle partei liikme nime, mille loojaks ja juhtijaks on seltsimees Lenin. Mitte igapähele pole antud olla sellise partei liige. Mitte igapähele pole antud läbi kannatada vintsutused ja tormid, mis on seotud kuuluvusega niisugusesse parteisse. Töölisklassi pojad, viletsuse ja võitluse pojad, uskumatute kannatuste ja sangarlike pingutuste pojad — need peavad olema eeskätt selle partei liikmed. Seepärast nimetataksegi leninlaste parteid, kommunistide parteid ühtlasi töölisklassi parteiks.

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile kanda kõrgel ja hoida puhtana parteiliikme suurt nime. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et me auga täidame selle sinu käsu!

25 aastat on seltsimees Lenin kujundanud meie parteid ja on ta välja kujundanud kui tugevaima ja karastatuima töölispartei maailmas. Tsarismi ja tema opritsnike hoobid, kodanluse ja mõisnike raevutsemine, Koltšaki ja Denikini relvastatud rünnakud, Inglismaa ja Prantsusmaa relvastatud vahelesegamine, sajasuise kodanliku ajakirjanduse vale ja laim, — kõik need skorpionid on veerandsaja aasta kestel lakkamatult langenud meie

parteile pähe. Ent meie partei seisis kaljuna, lüües tagasi vaenlaste arvutud hoobid ja viies töölisklassi edasi, võidule. Ägedais lahinguis on meie partei välja tagunud oma ühtsuse ja oma ridade tiheduse. Uhtsuse ja tihedusega oleme saavutanud võidu töölisklassi vaenlaste üle.

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile hoida meie partei ühtsust nagu silmatera. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et me auga täidame ka selle sinu käsu!

Raske ja talumatu on töölisklassi saatus. Piinarikkad ja rasked on töötava rahva kannatused. Orjad ja orjapidajad, pärispõlveorjad, pärispõlvnikud, talupojad ja mõisnikud, töölisel ja kapitalistid, rõhutavad ja rõhujad, — selliselt ehitati maailma igivanast ajast peale, sellisena püsib ta veel praegugi rõhuvast enamikus maades. Kümneid ja sadu kordi on sajandite kestel töötav rahvas püüdnud heita oma õlgadelt rõhujaid ja saada oma seisukorra peremeheks. Ent igakord on nad purustatuina ja teotatuina sunnitud olnud taganema, varjates oma hinges ülekohut ja alandust, viha ja meeleheidet ning suunates pilgu tundmatu taeva poole, kust nad lootsid pääsu leida. Orjaahelad jäid puutumata või jälle vanad ahelad asendati uutega, niisama rõhuvate ja alandavatega. Ainult meie maal on rõhutud ja mahasurutud töötava rahva massidel õnnestunud oma turjalt heita mõisnike ja kapitalistide ülevõim ja asemele panna tööliste ja talupoegade ülevõim. Te teate, seltsimehed, ja praegu tunnustab seda kogu maailm, et seda hiiglavõitlust on juhtinud Lenin ja tema partei. Lenini suurus seisnebki kõigepealt selles, et luues Nõukogude Vabariigi, näitas ta sellega tegelikult kogu maailma rõhutute massidele, et lootus pääsmisele pole kadunud, et mõisnike ja kapitalistide ülevõim ei ole kauakestev, et tööriigi võib luua töötava rahva omal jõul, et tööriik tuleb luua m a a p e a l, mitte aga taevas. Sellega süütas ta kogu maailma tööliste ja talupoegade südamed lootusega vabastusele. Sellega ongi seletatav tõsiasi, et Lenini nimi on saanud töötavate ja ekspluateeritavate hulkade kõige armsamaks nimeks.

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile hoida ja kindlustada proletariaadi diktatuuri. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et me pühendame kogu oma jõu, et auga täita ka seda sinu käsku!

Proletariaadi diktatuur loodi meie maal tööliste ja talupoegade liidu alusel. See on Nõukogude Vabariigi esimene ja põhimine alus. Töölisel ja talupojad poleks suutnud võita kapitaliste ja mõisnikke sellise liidu olemasoluta. Töölisel poleks suutnud talupoegade abita purustada kapitaliste. Talupojad poleks suutnud purustada mõisnikke ilma juhtimiseta tööliste poolt. Sellest kõneleb kogu kodusõja ajalugu meie maal. Kuid

võitlus Nõukogude Vabariigi kindlustamise eest pole kaugeltki veel lõppenud, — ta on võtnud vaid uue kuju. Varem oli tööliste ja talupoegade liidul sõjalise liidu kuju, sest ta oli suunatud Koltšaki ja Denikini vastu. Nüüd peab tööliste ja talupoegade liit omandama majandusliku koostöö vormi linna ja maa, tööliste ja talupoegade vahel, sest ta on sihitud kaupmehe ja kulaku vastu, sest ta eesmärgiks on talupoegade ja tööliste vastastikune varustamine kõige vajalikuga. Te teate, et keegi pole seda ülesannet teostanud nii visalt kui seltsimees Lenin.

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile kindlustada kogu jõuga tööliste ja talupoegade liitu. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et me auga täidame ka selle su käsu!

Nõukogude Vabariigi teiseks aluseks on meie maa töötavate rahvaste liit. Venelased ja ukrainlased, baškiirid ja valgevenelased, grusiinlased ja azerbaidžaanlased, armeenlased ja dagestaanlased, tatarlased ja kirgiisid, uzbekid ja turkmeenid, — kõik nad on ühtemoodi huvitatud proletariaadi diktatuuri tugevdamisest. Mitte ainult proletariaadi diktatuur ei päästa neid rahvaid ahelaist ja rõhumisest, vaid ka need rahvad päästavad meie Nõukogude Vabariigi töölisklassi vaenlaste sepitsustest ja kallaletungidest oma ääretu truudusega Nõukogude Vabariigile, oma valmidusega ohverdada tema eest. Seepärast kõneleski seltsimees Lenin meile väsimatult meie maa rahvaste vabatahtliku liidu tarvidusest, nende vennaliku koostöö tarvidusest Vabariikide Liidu raamides.

Lahkudes meie juurest, seltsimees Lenin pärandas meile kindlustada ja laiendada Vabariikide Liitu. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et me täidame auga ka selle sinu käsu!

Proletariaadi diktatuuri kolmandaks aluseks on meie Punaarmee, meie Punalaevastik. Lenin kõneles meile korduvalt, et rahupaus, mille me oleme endile võitnud kapitalistlikelt riikidelt, võib osutada lühiajaliseks. Lenin kinnitas meile korduvalt, et Punaarmee tugevdamine ja ta olukorra parandamine on meie partei tähtsaimaid ülesandeid. Sündmused, mis on seoses Curson'i ultimaatumiga ja kriisiga Saksamaal, on veel üheks tõenduseks, et Leninil, nagu ikka, oli õigus. Töötame siis, seltsimehed, et me pühendame kogu oma jõu selleks, et tugevdada meie Punaarmeed, meie Punalaevastikku.

Hiiglakaljuna seisab meie riik, ümbritsetud kodanlike riikide ookeanist. Lained lainete järele veerevad talle peale, ähvardades teda uputada ja ära uhtuda. Ent kalju seisab ikkagi kõikumatult. Milles on tema jõud? Mitte ainult selles, et meie riik rajaneb tööliste ja talupoegade liidule, et ta kehastab vabade rahvaste liitu, et teda kaitseb Punaarmee ja Punalaevastiku võimas käsi. Meie maa jõud, ta tugevus, ta vastupidavus

seisneb selles, et ta evib sügava poolehoiu ja vankumatu toetuse kogu maailma tööliste ja talupoegade südameis. Kogu maailma töölistes ja talupojad tahavad säilitada Nõukogude Vabariiki kui noolt, mis on lastud seltsimees Lenini kindla käega vaenlaste leeri, kui tuge oma lootustele pääsmiseks rõhumisest ning ekspluateerimisest, kui ustavat tuletorni, mis näitab neile vabastusteed. Nad tahavad teda säilitada ja nad ei lase mõisnikke ja kapitaliste teda hävitada. Selles on meie jõud. Selles on kõigi maade töötava rahva jõud. Selles on ka kogu maailma kodanluse nõrkus.

Lenin ei vaadanud kunagi Nõukogude Vabariigile kui omaette eesmärgile. Ta vaatles teda alati kui vajalikku lüli revolutsioonilise liikumise tugevdamiseks Lääne- ja Idamaal, kui vajalikku lüli kogu maailma töötava rahva võidu hõlbustamiseks kapitali üle. Lenin teadis, et ainult niisugune arusaamine on õige mitte ainult rahvusvaheliselt seisukohalt, vaid ka Nõukogude Vabariigi enese säilitamise seisukohalt. Lenin teadis, et ainult sel teel võib kogu maailma töötava rahva südameid sütitada otsustavaks võitluseks vabastamise eest. Seepärast rajaski tema, proletariaadi geniaalseist juhtidest geniaalseim, juba proletariaadi diktatuuri teisel päeval tööliste Internatsionaali vundamenti. Seepärast ta ei väsinudki laiendamast ja tugevdamast kogu maailma tööliste liitu — Kommunistlikku Internatsionaali.

Te nägite neil päevil kümnetesse ja sadadesse tuhandetesse ulatava töötava rahva rännakut seltsimees Lenini puusärgi juurde. Mõne aja pärast näete miljonite töötava rahva esindajate rännakut seltsimees Lenini hauale. Te ei tarvitse kahelda selles, et miljonite esindajatele järgnevad hiljem kümnete ja sadade miljonite esindajad igast maailma äärest, et olla tunnistajaks, et Lenin oli juhiks mitte ainult Vene proletariaadile, mitte ainult Euroopa töölistele, mitte ainult koloniaalsele Idale, vaid kogu maakera töötajate maailmale.

Lahkudes meie juurest seltsimees Lenin pärandas meile olla ustavad Kommunistliku Internatsionaali põhimõttele. Töötame sulle, seltsimees Lenin, et me pühendame oma elu selleks, et kindlustada ja laiendada kogu maailma töötava rahva liitu — Kommunistlikku Internatsionaali!

„Pravda“ nr. 23, 30. jaan. 1924. a.

Lenini elu ja tegevus.

Lenin (Uljanov), Vladimir Iljič, sündis 22. aprillil 1870. a. Simbirskis (nüüdses Uljanovskis). Lenini isa oli algul keskkooliõpetaja, siis rahvakoolide inspektor ja lõpuks rahvakoolide direktor. Lenini ema pühendas end täielikult perekonnaelule ja lastekasvatusele. Kõik Lenini vennad ja õed olid revolutsionäärid. Vend Aleksander oli narodovolets ja ta surmati tsaarivõimu poolt Aleksander III tapmise ettevalmistamisest osavõtu pärast.

Lenin lõpetas Simbirskis gümnaasiumi kuldaurahaga ja astus a. 1887 Kaasani ülikooli õigusteaduskonda. Kuid juba sama aasta detsembris visati ta ülikoolist välja üliõpilaste rahutustest osavõtmise pärast, vangistati ja saadeti välja Kokuškino külasse (Kaasanist 40 km). Aasta pärast sai Lenin loa uuesti Kaasani elama asuda, kuid ülikooli teda tagasi ei võetud. Kaasanis astus Lenin 1888./89. a. talvel Fedossejevi poolt organiseeritud marksistlikku ringi, kus ta hakkas Marxi „Kapitali“ õppima. 1889. a. kevadel asus ta elama Samaarasse. Elades Samaaras üle nelja aasta, õppis Lenin põhjalikult marksismi ja töötas välja revolutsioonilise maailmavaate; ta luges vene ja välismaa keeltes korduvalt läbi kõik Marxi ja Engelsi põhitööd, tutvus Saksa sotsiaaldemokraatia mahuka kirjandusega ning vene marksistliku kirjandusega, mille suurimaks esindajaks oli tol ajal Plehhanov. Lenin õppis põhjalikult tundma revolutsioonilise liikumise ajalugu ja Vene ajalugu. Juba noorena andus ta teaduslikule tööle, tutvus üksikasjaliselt kõigi marksismi vastaste — narodnikute teostega.

Kestvaist takistustest ja tõketest üle pääsedes sai Lenin võimaluse eksternina teha riigieksami Peterburi ülikooli juures. Õigusteaduskonna riigieksamid sooritas Lenin a. 1891 hiilgavalt ja 1892. a. kevadel asus ta tööle. Juriidilisel alal Lenin peaaegu ei tegutsenud, esinedes õige harva määramiskorras Samaara kohtus.

Juba siis oli Leninist kujunenud marksist-revolutsionäär, kellel oli kindel elueesmärk. Lenin organiseeris Samaaras esimese marksistliku ringi ja lõi sidemed teiste linnade marksistidega, esines referaatidega, milledes ta valgustas marksistlikult seisukohalt Venemaa majanduslikku arengut, arvustas narodnikute tagurlikke teooriaid. Juba sellal üllatas kõiki Lenini põhjalik marksismi tundmine. Ta oli kui terasest valatud monoliitne revolutsionäär, kes valdas täielikult marksismi.

1893. a. septembris asus Lenin elama Peterburisse, et seal jätkata revolutsioonilist tööd. Juba Lenini esimesed esinemised avaldasid suurt mõju

Peterburi marksistlikest ringidest osavõtjaile. Erakordselt sügav Marxi tundmine, oskus marksismi rakendada toleaege Venemaa majanduslikus ja poliitilises olukorras, tuline ja vankumatu usk tööliste võitluse võidusse, silmapaistev organiseerimisanne — kõik see tegi Lenini Peterburi marksistide tunnustatud juhiks.

Eesrindlikud töölised, keda Lenin ringides õpetas, armastasid Leninit väga.

„Meie loengud,“ ütleb tööline Babuškin, meenutades Lenini tööd töölisringides, „olid väga elavad ja huvitavad, me olime kõik väga rahul nende loengutega ja olime alati vaimustuses oma lektori tarkusest“¹⁾.

Peterburis sai Lenin ka kõigi Venemaa marksistide tunnustatud juhiks. Kuid tol ajal puudus side marksismi ja massilise töölisliikumise vahel. Juba oma esimestes referaatides, milledega Lenin esines Peterburi marksistide hulgas, osutas ta põhivajadusele — muuta töölisliikumine organiseerituks, luua Venemaal marksistlik sotsiaaldemokraatlik partei. Lenin pidas võitlust marksismivastase liikumisega — narodniklusega, mis oli tol ajal põhitakistuseks hulgalise töölisliikumise arenemiseks ja iseseisva revolutsioonilise proletariaadipartei organiseerimiseks. Seepärast suunaski Lenin siis oma pealöögid narodnikluse pihta, paljastades narodnikluse ideelised alused, poliitilise võitluse vahendid ja meetodid.

A. 1894 lõpetas Lenin oma suurema programmilise raamatu „Mis on „rahvasõbrad“ ja kuidas nad sõdivad sotsiaaldemokraatide vastu?“ Selles teoses „paljastas Lenin lõplikult narodnikute kui tegelikult rahvale vastutõtjate võltside „rahvasõprade“ näo“²⁾. Juba selles noore (24-aastase) Lenini raamatus on formuleeritud hulk põhiideid, mis on läinud marksismileninismi varasalve. Lenin näitas selles teoses õige tee tööliklassi võitlusele, „määras ära tööliklassi kui ühiskonna eesrindliku revolutsioonilise jõu osa, määras ära talurahva kui tööliklassi liitlase osa“³⁾. Narodnikluse täieliku paljastamise ja ideelise purustamise teostas Lenin.

Narodnikutevastases võitluses kasutas Lenin ajutiste liitlastena nn. „legaalseid marksiste“, kes olid töölisliikumise külge kleepunud ajutised „kaasajooksjad“, kes avaldasid oma artikleid legaalseis ajalehtedes ja ajakirjades ning keda sellepärast hakatigi nimetama „legaalseteks marksistideks“. Kuid seoses ajutise liiduga „legaalsete marksistidega“ teadis Lenin, et nad marksismiga ainult maskeerivad oma kodanlikke vaateid, et nad oma olemuses on marksismi värjatud vaenlased. Nad kõrvaldasid Marxi õpetusest kõige tähtsama — õpetuse proletaarsetest revolutsioonist,

¹⁾ „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 19.

²⁾ Sealsamas, lk. 21.

³⁾ Sealsamas, lk. 22.

proletariaadi diktatuurist. Kõige silmapaistvam legaalne marksist Struve kutsus „tunnustama meie kultuuritust ning minema õppima kapitalismi juurde“. 1895. a. algul kirjutas Lenin (pseudonüümi Tulin all) artikli „Narodnikluse ökonoomiline sisu ja selle kriitika P. Struve raamatus“, milles ta lõpuni paljastas „legaalsete marksistide“ kodanlik-revisionistliku olemuse.

Juba tolleaegsed esimesed Lenini teosed, mis olid suunatud narodnikluse ja „legaalsete marksistide“ vastu, seisavad poliitiliselt ja teoreetiliselt kõrgemal kõigist II Internatsionaali teoretikute kirjutustest. Juba 90-ndail aastail esines Lenin kui ainuke lõpuni järjekindel Marxi ja Engelsi töö jätkaja ning järeletulija.

Lenin seadis endale peaülesandeks luua proletaarne marksistlik partei. Rööbiti kirjandusliku ja teadusliku tööga tegi Lenin Peterburi eesrindlike tööliste hulgas hiiglasuurt organisatsioonilist ja propagandalist tööd. 1894. a. lõpul läks Lenin propagandalt marksistlikes ringides üle laialisele agitatsioonile tööliste hulgas. Esimese lendlehe kirjutas ta Semjannikovi tehase streikivaile töölistele.

Pärast haigust 1895. a. kevadel sai Lenin suure vaevaga loa sõita välismaale. 25. aprillil 1895 sõitis ta Šveitsi, kus tutvus „Töö Vabastuse“ rühma liikmetega — Plehhanovi, Axelrodi ja teistega. Pariisis tutvus ta P. Lafargue'iga ja Berliinis V. Liebknechtiga. Kogu vaba aja kulutas Lenin marksismi uurimisele, lugedes seda, mida Venemaal polnud tol ajal saada, käis partei- ja tööliste koosolekuil, miitinguil, õppis töölis- ja sotsialistlikku liikumist tundma. Genfis asus ta organiseerima ajalehte „Töötaja“. Juba siis tekkisid Lenini ja „Töö Vabastuse“ rühma esindajate vahel lahkkelid. Juba siis lausus Plehhanov Leninile: „Teie pöörate liberaalidele selja, aga meie — näo.“ Peterburi tagasi sõites peatus Lenin Vilnos, Moskvast, Orehhovo-Zujevos selleks, et kohalike sotsiaaldemokraatlike parteiorganisatsioonidega sidet luua.

1895. a. septembris saabus Lenin Peterburisse. Ta kujundas ümber marksistliku „vanade“ rühma, millesse ta oli astunud 1893. aastal ja kuhu kuulusid S. Radčenko, G. Krassin, Kržižanovski jt., partei keskorganisatsiooniks, keda hakati hüüdma „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liiduks“, kes tugines tööliste ringide võrgule, kes juhtis Peterburis hulgalist töölisliikumist ja esimesi proletariaadi revolutsioonilisi väljaastumisi. Lenin juhtis kogu „Võitlusliidu“ tööd, valmistas ette proletariaadi revolutsioonilise marksistliku töölispartei loomist.

„Lenin seadis „Võitlusliidule“ ülesandeks luua tihedaim side hulgalise töölisliikumisega ning juhtida seda poliitiliselt... „Peterburi „Töölisklassi Vabastusvõitluse Liit“ hakkas Lenini juhtimisel Venemaal esma-

kordselt teostama sotsialismi ühendamist töölisliikumise sega¹⁾). Lenini organiseeritud „Võitlusliit“ oli revolutsioonilise marksistliku sotsiaaldemokraatliku partei algidu, mis toetus töölisliikumisele. Kuid Lenini töö partei loomise alal katkestas tsarism. Oösi vastu 21. detsembril aastal 1895 areteeris tsaarivalitsus Lenini ja ta seltsimehed „Võitlusliidust“. Seoses Lenini areteerimisega võttis politsei ära artiklid, mis olid kirjutatud ajalehe „Rabotšije delo“ trükivalmis esimesele numbrile, ja seetõttu sel lehel ei võimaldunudki ilmuda.

Ka vanglast jätkas Lenin „Võitlusliidu“ juhtimist. Ta kirjutas „Võitlusliidule“ lendlehti, brošüüre, koostas ja saatis vanglast välja partei programmi kava ja algas tööd suure uurimuse „Kapitalismi areng Venemaal“ kirjutamise ettevalmistamiseks.

10. veebruaril 1897. a. saadeti Lenin tsaari ukaasi põhjal kolmeks aastaks Ida-Siberisse asumisele. Vanglast pääsedes kutsus Lenin mõni päev enne asumisele sõitu kokku „Võitlusliidu“ liikmete nõupidamise, kus ta astus välja ökonoomiliste tendentside vastu, mis ilmnesid mõnel vene sotsiaaldemokraatia tegelasel. 20. mail aastal 1897 saabus Lenin asumispaika — Minussinski kreisi Šušenskoje külasse. Aasta pärast saabus sinna ka Nadežda Konstantinovna Krupskaja, kes võeti vastutusele Peterburi „Võitlusliidu“ asjus ja keda tsaarivalitsus saatis asumisele Ufasse, kuid Krupskaja palvel määras ta asumispaigaks Šušenskoje. Siin abiellus Krupskaja Leniniga ja sellest ajast kuni Lenini surmani oli ta Lenini lähem abiline töös ja ta eluseltsiline.

Asumisel andus Lenin peamiselt kirjanduslikule ja teoreetilisele tööle, sest vahenditu hulkades töötamine oli siin võimatu. Oma kirjades seltsimeestele ja artiklites astus Lenin välja rahvusvahelise revisionismi vastu. 1899. a. suvel paljastas Lenin vene revisionistide programmilise dokumendi „Credo“ ja kirjutas selle vastu protesti, millele kirjutasid alla asumisel olevad sotsiaaldemokraadid. See protest trükiti välismaal ja ta jättis vene sotsiaaldemokraatidele sügava mulje.

Asumisel lõpetas Lenin oma tähtsaima teadusliku uurimuse „Kapitalismi areng Venes“, mis ilmus 1899. aasta kevadel. See raamat purustas lõplikult narodnikluse ideeliselt. See on tähtsaim Lenini majanduslik teos, mida tol ajal õppisid kümned tuhanded inimesed, kes tsaari-Venemaal võitlesid tsaari, mõisnike ja kapitalistide vastu. Seda raamatut õpiti selleks, et tunda Venemaa ühiskondlikku ja majanduslikku korda ja klassilist struktuuri, et tulla samale järeldusele, millele Lenin oli tulnud, selleks et likvideerida pärispõlve-orjuse jäänused, kaotada mõisnike maaomand ja

1) „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 19.

luua võitluseks sotsialismi eest marksistlik revolutsiooniline proletaariaadi partei. Šušenskojes kirjutas Lenin tuntud brošüüri „Vene sotsiaaldemokraatide ülesanded“.

Siin töötas Lenin välja partei ideoloogilised alused, mis ta hiljem geniaalselt välja arendas üksikasjaliselt oma raamatus „Mis teha?“.

10. veebruaril a. 1900 lõppes asumisel-olemise aeg. Leninile oli keelatud elama asuda pealinna või teistesse suurematesse linnadesse, seepärast siirdus ta Pihkvasse.

Tagasisõidul organiseeris Lenin ülevenemaalise ajalehe väljaandmise küsimuses rea nõupidamisi Ufas, Moskvas ja Peterburis; leppis seltsimeestega kokku salajase kirjavahetuse jne. asjus ja arutas nendega üheskoos tulevase võitluse kava.

Märtsi lõpul kutsus Lenin Pihkvas kokku nõupidamise, kus otsustati hakata välja andma suurt ülevenemaalist illegaalset marksistlikku ajalehte, mis oleks võinud omavahel siduda „laialipillatud marksistlikud organisatsioonid ning ette valmistada tõelise partei loomist“¹⁾. Niisuguseks ajaleheks oli „Iskra“ („Säde“). Eelnõupidamisel võeti vastu „Iskra“ programm, mille Lenin kirjutas.

1900. a. sügisel sõitis Lenin välismaale, Šveitsi. Algas emigratsioon, mis kestis ligi viis ja pool aastat. Genfis pidas Lenin „Töö Vabastuse“ rühma seltsimeestega „Iskra“ väljaandmise üle läbirääkimisi, et nendega selles kokku leppida.

„Iskra“ esimene number ilmus 1900. a. detsembris. Ta pealkirja all oli juhtlause „Sädemest tõuseb leek“.

Ajaleht „Iskra“ ilmus algul Saksamaal Münchenis ja 1902. a. kevadest — Londonis. „Iskra“ toimetusse kuulusid peale Lenini Martov ja Potressov ning „Töö Vabastuse“ rühma esindajaist Plehhanov, Axelrod, Zassulitš. „Iskra“ väljaandmise kava töötas Lenin välja.

„Ja tõepoolest Lenini süüdatud „sädemest“ („Iskra“) tõusis hiljem suure revolutsioonilise tulikahju leek, mis põletas maani maha aadlike mõisnike, tsaari-monarhia ning kodanluse võimu“²⁾.

„Iskra“ esimeste numbrite ilmumisega (1900.—1901. a.) algas teine ajajärk partei ajaloo, mil kujunes ja moodustati Venemaa sotsiaaldemokraatlik töölispartei ja partei seespool tekkisid enamlaste ja vähemlaste rühmad.

„Iskra“ ülesandeks oli luua proletariaadi ühtne poliitiline partei. „Iskra“ ilmumise algul oli Lenini pealööök suunatud vähemlaste eelkäijaile

¹⁾ „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 21.

²⁾ „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 27.

„ökonomitidele“. Selleks et kokku kutsuda partei II kongress, oli vaja selgitada partei eesmärgid ja ülesanded. Selle eeltöö kohta ütles Lenin: „Enne kui ühineda ja selleks et ühineda, on esmalt tarvis otsustavalt ja kindalt tõmmata piirjooned“¹⁾).

Lenin paljastas täielikult ja purustas lõplikult „ökonomitid“. „Iskras“ jätkas Lenin võitlust kodanliku liberalismiga (Struve jt.), arendas halastamatut võitlust narodnikluse vastu, mis sotsialistide-revolutsionääride partei kujul uuesti pead tõstis. Mitmes oma artiklis põhjendas Lenin bolševike agraarprogrammi. Lenin oli suurim ja sügavaim agraar-talurahva küsimuse tundja, kes kõige selgemini mõistis, milline suur tähendus on sel küsimusel proletariaadi võidukas revolutsioonis kõigil mail ja eriti selisel maal nagu Venemaa.

„Iskra“ toimetuses võitles Lenin Plehhanovi ja teiste toimetusliikmete oportunistlike vankumiste vastu, mis väljendusid niisugustes põhiküsimustes nagu proletariaadi diktatuur, suhtumine talurahvasse, liberaalkodanlusse jt. Eriti suurenesid lahkkelid Lenini ja Plehhanovi vahel partei programmi projekti väljatöötamisel. See võitlus lõppes Lenini võiduga, mis väljendus selles, et Venemaa sotsiaaldemokraatliku töölispartei programm, erinedes kõigist II Internatsionaali programmidest, „formuleeris täpselt, selgelt ja kõrvalekaldumata kindlalt sotsialismi revolutsioonilise lõppeesmärgi, mis on teostatav ainult proletariaadi diktaatori teel“²⁾).

Oma tähtsas artiklis „Millest alata?“ formuleeris Lenin partei ülesehitamise kava. Seega kava arendas ta hiljem edasi kuulsas raamatus „Mis teha?“, mis ilmus 1902. a. kevadel. Lenin arvas, et partei ülesehitamist tuleb alustada ülevenemaalise võitlustahtelise poliitilise ajalehe asutamisest. „Sest ajaleht,“ ütles Lenin, „pole mitte ainult kollektiivne propagandist ja kollektiivne agitaator, vaid samuti ka kollektiivne organisaator.“ Niisuguseks ajaleheks oli „Iskra“.

Lenin oli arvamisel, et partei peab koosnema kahest osast. Need osad on:

1) Elukutselised revolutsionäärid, kellede kohta ütles Lenin oma raamatus „Mis teha?“: „Andke meile revolutsionääride organisatsiooni ja meie pöörame Venemaa ümber!“ Esimeseks elukutseliseks revolutsionääriks oli Lenin ise. Niisamasuguseks elukutseliseks revolutsionääriks oli ka Stalin, kes pidas võitlust ühes Leniniga revolutsioonilise proletariaadi partei loomise eest.

¹⁾ Lenin, Teoste kogu, IV k., lk. 378.

²⁾ Lenin, Teoste kogu, XV k., lk. 201.

2) Partei laialdane kohalik organisatsioonide võrk, keda toetavad töötava rahva miljonid.

Raamatus „Mis teha?“ purustas Lenin ideeliselt täielikult „ökonoomismi“. Selles raamatus arendas Lenin täiesti uusi teoreetilisi põhimõtteid, mis on bolševistliku partei ideoloogia aluseks.

„Iskra“ tähtsaimaks saavutuseks oli parteiprogrammi projekti väljatöötamine ja ettevalmistustöö tegemine partei II kongressi kokkukutsumiseks.

Lenini õpilased löid marksistlikud revolutsioonilised sotsiaaldemokraatlikud parteiorganisatsioonid Venemaal. Seltsimees Stalin asutas enamliku organisatsiooni Taga-Kaukaasias. Bakuu linnas põrandaaluses trükikojas trükiti leninlikku „Iskra“-taolist ajalehte „Brdzola“ („Võitlus“) ja trükiti ümber üksikuid „Iskra“ numbreid. Seltsimees Stalini abilisteks ja lähemateks kaastöolisteks olid L. Ketshoveli ja S. Tsulukidze.

Elades Münchenis ja Londonis toimetas Lenin „Iskra'd“, tegi partei- ja teaduslikku tööd. Vabal ajal käis Lenin tööliste miitinguil, klubides ja mujal, kus võis kokku puutuda töörahva elu ja tegevusega. Lenin õppis tundma Londoni elu; vaadeldes siin „rikkuse ja viletsuse karjuvaid kontraste“ kordas Lenin läbi hammaste: „Two nations!“ (kaks rahvust)¹⁾.

Lenin pidas alati alalist sidet Venemaaga. Selle kohta räägib seltsimees Stalin: „Väga vähesed neist, kes jäid Venemaale, olid seotud nii tihedasti vene tegelikkusega, töölisliikumisega sisemaal nagu Lenin, olgugi et ta oli kaua välismaal“²⁾. Seepärast vihkas tsaarivalitsus metsikult Leninit. Tsaari ohranka polkovnik Zubatov kirjutas, et „Uljanovist suuremat revolutsionääri praegu ei ole“, ja ta pani ette „lõigata viivitamata see pea revolutsioonilise keha otsast“.

Leninliku „Iskra“ pooldajaid hüüti sellal iskralasteks. Lenin võitis Vene sotsiaaldemokraatlikud komiteed „Iskra“ poole.

Nüüd kutsuti a. 1903 kokku partei II kongress. VSDTP II kongress avati 17. (30.) juulil a. 1903. Lenin valmistas ette kongressiks. Ta töötas välja partei põhikirja projekti, koostas peaaegu kõigi resolutsioonide projektid, kongressi kava.

Kongressil tuli Leninil võidelda kõigi oportunistide vastu sellistes küsimustes nagu proletariaadi diktatuur, partei põhikiri, kuidas peab olema ehitatud partei, keda võib lugeda partei liikmeks, rahvusküsimus. Partei juhtivate organite — Partei Nõukogu, Keskkomitee, partei häälekandja „Iskra“ toimetuse valimisel sai Lenin enamuse. Oportunistid jäid

¹⁾ Krupskaja, N. K., Mälestused Leninist, 1.—2. osa, 1933, lk. 55.

²⁾ Stalin, Vestlus Saksa kirjaniku Emil Ludwigiga, 1933, lk. 14.

vähemusse. Sellest peale hakati Lenini poolehoidjaid hüüdma bolševikeks (enamlasteks) ja nende vastaseid — menševikeks (vähemlasteks).

„Võttes kokku teise kongressi töötulemused, võib teha järgmised järeldused:

1) Kongress kinnitas marksismi võidu „ökonomismi“, avaliku oportunisti üle.

2) Kongress võttis vastu programmi ja põhikirja, asutas sotsiaaldemokraatliku partei ja ehitas seega üles raamid ühtse partei jaoks.

3) Kongress avastas tõsiste organisatsiooniliste lahkarvamiste olemasolu, mis jagas partei kahte ossa, enamlasteks ja vähemlasteks, kelledest esimesed kaitsevad revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia organisatsioonilisi põhimõtteid, teised aga veerevad organisatsioonilise ebamäärasuse rappa, oportunisti rappa.

4) Kongress näitas, et vanade, partei poolt juba purukslöödud oportunistide — „ökonomistide“ kohale hakkavad parteis asuma uued oportunistid — vähemlased.

5) Organisatsioonilistes küsimustes ei asunud kongress oma ülesande kõrgusel, ta kõhkles, andis vahel isegi ülekaalu vähemlastele, ja kuigi asi lõpu poole paranes, ei suutnud kongress siiski paljastada organisatsioonilistes küsimustes vähemlaste oportunisti ega neid parteis isoleerida; veel enam, kongress ei suutnud niisugust ülesannet partei ees isegi üles seada¹⁾.

Bolševike partei loomisel oli ülemaailmselt-ajalooline tähtsus. Enamik partei on eeskujuks kogu maailma tööliste.

Välismaail emigratsioonil elades esines Lenin tihti vene ja ka välismaa seltsimeeste koosolekuil kõnedega. Ühtlasi pidas ta üpris suurt kirjavahetust partei seltsimeestega partei asjus Venemaal ja välismaal.

Pärast kongressi teravnes võitlus enamlaste ja vähemlaste vahel. Vähemlased hakkasid häbitult Leninit ja enamlasti taga kiusama. Plehanov läks üle vähemlaste poole ja kongressi otsustest hoolimata nõudis, et „Iskra“ toimetuse koosseisu koopteeritaks vähemluse juhid — vanad toimetajad-vähemlased. Lenin ei nõustunud sellega ja astus „Iskra“ toimetusest välja. Seoses sellega muutus „Iskra“ alates 52. numbrist vähemlaste häälekandjaks. Oma artiklites ja brošüürides propageerisid vähemlased, kellede hulgas oma sopakirjutustega Lenini vastu erilist ägedust üles näitas vähemlane Trotski organisatsioonilist lodevust, intelligentse individualismi ülistamist, parteilikkuse ja partei distsipliini aluste õõnestamist, anarhilise distsiplineerimatuse õigustamist.

¹⁾ „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 46—47.

Otsustava vastulöögi vähemlastele ja kogu rahvusvahelisele oportu-
nismile andis Lenin oma suures ja kuulsas teoses „Üks samm edasi, kaks
sammu tagasi“ (1904. a. mais). Selles raamatus töötas Lenin välja bolše-
vistliku partei organisatsioonilised alused, mis — lühidalt
väljendades — on järgmised:

1) Marksistlik partei on töölisklassi osa, ta eesrindlik, teadlik
ja marksistlik väesalk.

2) Partei on ühtlasi ka töölisklassi organiseeritud väesalk,
mis on tsementeeritud tahte, tegevuse ja distsipliini ühtsusega. Partei liik-
med peavad tingimata kuuluma partei ühesse organisatsiooni.

3) Partei on kõigeim klassiline organisatsioonivorm, mis on
kutsutud juhtima kõiki teisi töölisklassi organisatsioone.

4) Partei on töölisklassi eesrindliku väesalga ja töölisklassi miljo-
niliste masside vahelise sideme kehastus. Lenin ütles:
„Selleks et olla sotsiaaldemokraatlik partei — tuleb kätte võita
nimelt klassi toetus“¹⁾.

5) Partei peab olema organiseeritud demokraatliku tsent-
ralismi põhimõtete alusel.

6) Ühtlane proletaarne parteidistsipliin on sunduslik nii partei
realliikmetele kui ka liidritele. Sellega säilitab partei oma ridades
ühtluse.

Lenini raamatu „Üks samm edasi, kaks samm tagasi“ ajalooline
tähtsus seisneb selles, et Lenin selles raamatus esimesena marksismi aja-
loos töötas välja õpetuse parteist kui proletariaadi juhtivast
organisatsioonist, kui peamisest relvast proletariaadi käes,
millela on võimatu võita võitluses proletaarse diktatuuri eest²⁾.

Sellise võitlusvõimelise töölispartei organiseeris Lenin just sellal, kui
Venemaal määratu lainena voolas töölis- ja talurahva liikumine. Kohalike
parteiorganisatsioonide enamik, tutvudes Lenini raamatuga „Üks samm
edasi, kaks samm tagasi“, koondus Lenini ümber. Seltsimees Stalin sai
vanglas teada partei II kongressil tekkinud lõhest. Kohe ja otsustavalt
toetas ta Leninit. Ta kirjutas Leninile kirja ja sai talt vastuse alles asumisel
olles (vt. lk. 2).

Kontaktis partei organisatsioonidega Venemaal pidas Lenin võitlust
partei III kongressi kokkukutsumise eest. Selleks organiseeris ta bolševike
uue häälekandja „Vperjod“ („Edasi“), mille esimene number ilmus 4. jaa-
nuaril 1905. Ajalehte „Vperjod“ toimetas Lenin ise. Oma artikleis, mis

¹⁾ Lenin, Teoste kogu, VI k., lk. 208.

²⁾ „ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 55.

ilmusid ajalehes „Vperjod“, formuleeris Lenin bolševike taktika kui Vene-Jaapani tsaarivalitsuse lüüasaamise taktika. Lenin kirjutas, et „vene vabaduse ja vene (ja ka ülemaailmse) proletariaadi võitlus sotsialismi eest sõltub väga tugevasti isevalitsuse lüüasaamisest“¹⁾). Tsaarivalitsuse lüüasaamine Vene-Jaapani röövsõjas oli kasulik sellepärast, et see nõrgestas tsarismi ja tugevdas revolutsiooni.

Kolme enamliku konverentsi tulemusena loodi Venemaal Enamuse Komiteede Büroo, keda juhtis Lenin ja kes võttis oma kätte partei III kongressi kokkukutsumise. Seltsimees Stalin võttis kõige aktiivsemalt osa selle kongressi kokkukutsumisest ja organiseerimisest. Ta oli asumiselt salaja põgenenud ja asus Taga-Kaukaasia bolševike organisatsioonide juhtimisele. Seltsimees Stalin pidas leppimatut võitlust vähemlastega ja muutis Taga-Kaukaasia enamlikud parteiorganisatsioonid kõige võitlusvõimelisemaks parteiorganisatsiooniks.

Algas 1905. aasta revolutsioon. (Vt. lähemalt J. Ottenderi artikkel: „22. (9.) jaanuar 1905. aastal“, lk. 36 jj.).

Kui esimesed sõnumid 1905. a. revolutsiooni algusest jõudsid Genfi, siis ütles Lenin, et see on revolutsiooni algus Venemaal. Lenin hakkas ideelis-poliitiliselt ning organisatsiooniliselt ja tehniliselt ette valmistama relvastatud ülestõusu. Ta luges uuesti läbi Marxi ja Engelsi teosed ülestõusu kohta, õppis põhjalikult tundma möödunud ülestõusude ja barrikaadivõitluste kogemused, organiseeris relvade läkitamist Venemaale tööliste sõjasalkadele. Lenin mõtles ainult revolutsioonile Venemaal. Ta kiirustas seltsimehi, et tuleb ruttu kokku kutsuda partei III kongress, paljastas leplikke Keskkomitee koosseisus, kes pidurdasid kongressi kokkukutsumist. Lenini kava järele pidi partei III kongress enne otsustavaid lahinguid partei relvastama võitlusvõimelise tegevuskavaga.

Aprilli lõpul sõitis Lenin Genfist Londoni, kus algas partei III kongress. Partei III kongress oli koosseisult puhtbolševistlik. Sellel kongressil esines Lenin mitme aruande ja kõnega, milledes ta põhjendas partei taktikat ja loosungeid ja paljastas vähemlaste oportunistlikke vaateid ning taktilisi seisukohti. Kongressi valitud Keskkomitee kinnitas Lenini partei häälekandja „Proletarij“ toimetajaks.

1905. a. juulis, kaks kuud pärast partei III kongressi, ilmus Lenini ajalooline raamat „Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis“. Selles raamatus andis Lenin „vähemlaste taktika klassikalise arvustuse ja enamliku taktika geniaalse põhjenduse“²⁾). Lenini peamiseks

¹⁾ Lenin, Teoste kogu, VII k., lk. 49.

²⁾ „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 69.

taktiliseks põhimõtteks oli see, et proletariaat saab olla ja peab olema kodanlik-demokraatliku revolutsiooni juhiks, kodanlik-demokraatliku revolutsiooni juhtijaks Venemaal. Selleks on vaja, et proletariaadil oleks liitlaseks talurahvas, keda ta juhib, et proletariaat tõrjuks eemale revolutsiooni juhtimisest ja isoleeriks liberaalse kodanluse. Lenin pidas kodanlik-demokraatliku revolutsiooni võidu tähtsaimaks vahendiks rahva võidurikast relvastatud ülestõusu. Pärast tsarismi kukutamist ja demokraatliku vabariigi kättevõitmist ning demokraatlike ülesannete täitmist peab kohe algama „võitlus juba sotsialistliku revolutsiooni eest. Lenin teadis seda ja pidas sotsiaaldemokraatia kohuseks võtta tarvitusele kõik abinõud, et kodanlik-demokraatlik revolutsioon hakkaks ülekasvama sotsialistlikuks revolutsiooniks“¹⁾.

Kaks kuud pärast oma teose „Kaks taktikat“ ilmumist kirjutas Lenin artiklis „Sotsiaaldemokraatia suhtumine talurahva-liikumisele“:

„Demokraatlikult revolutsioonilt hakkame üle minema kohe, ja nimelt oma jõu kohaselt, teadliku ja organiseeritud proletariaadi kohaselt, hakkame üle minema sotsialistlikule revolutsioonile. Me oleme katkestamatu revolutsiooni poolt. Me ei jää seisma poolel teel“²⁾.

See oli kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ülekasvamise teooria, kus Lenin vaatlleb kodanlik-demokraatlikku revolutsiooni ja sotsialistlikku revolutsiooni „kui ühe aheliku kaht lüli, kui vene revolutsiooni hoo ühtset ja terviklikku pilti“³⁾.

Kogu partei taktika üldsustavaks loosungiks revolutsiooni kodanlik-demokraatlikul etapil esitas Lenin proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatliku diktatuuri loosungi. Lenini taktikalise plaani väärtuslikkus seisnes selles, et „ta, otse ja otsustavalt formuleerides proletariaadi klassipäraseid nõudeid kodanlik-demokraatliku revolutsiooni epohhil Venemaal, kergendas üleminekut sotsialistlikule revolutsioonile, kandis eneses embrüonaalolekus proletariaadidiktatuuri ideed“⁴⁾.

Võitluses proletariaadi revolutsioonilise taktika eest lükkas Lenin ümber Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraatia oportunistliku ja antiproletaarse seisukoha, paljastas ja purustas vähemliku „revolutsiooni skeemi“, mis on suunatud kodanluse diktatuuri kindlustamisele, naeris välja Trotski „absurdselt pahempoolse permanentse revolutsiooni“ teooria. Lenini

1) „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 77.

2) Lenin, Teoste kogu, VIII k., lk. 186.

3) Stalin, Leninismi küsimused, 10. trükk, lk. 20.

4) Stalin, Lenin, lk. 9.

raamatu „Kaks taktikat“ „äraarvamatu suur tähtsus seisneb selles, et ta rikastas marksismi uue revolutsiooni-teooriaga ja pani aluse sellele enamliku partei revolutsioonilisele taktikale, mille abil meie maa proletariaat a. 1917 saavutas võidu kapitalismi üle“¹⁾). Selles raamatus avastas Lenin kodanlik-demokraatliku revolutsiooni iseloomu, kandvad jõud, arenemisuuna ja tulevikuperspektiivi. Sellega arendas ja rikastas Lenin Marxi revolutsioonilist teooriat.

Lenin jälgis teravalt revolutsiooni tõusu Venemaal. Pärast Oktoobri üldstreiki sõitis Lenin 1905. a. novembris Peterburi. Ta elas, varjates end isevalitsuse sandarmite ja nuhkide eest, Peterburis pool pöranda all, suurema osa oma tööajast pühendas ta kaastööks legaalsele enamlikule ajalehele „Novaja Žiznj“ („Uus elu“). Ajalehe kaudu võis ta kõnelda laiade tööliskadega. Lenin käis Peterburi Töölise Saadikute Nõukogu istungeil. Ta uuris töölisliikumise uusi vorme, defineeris nõukogude kui töölisklassi ja talurahva ülestõusu ja uue võimu organeid. Lenin rõhutas eeskätt tsaari kukutamise suurt tähtsust. Ta kirjutas: „Tsaari kukutamine Venemaal, mida kangelaslikult algas meie töölisklass, on pöördepunktiks kõigi maade ajaloos, on kõigi rahvuste töölise asja kergenduseks kõigis riikides, kõigis maakera otsades“²⁾).

Lenin juhtis vahenditult relvastatud ülestõusu ettevalmistamist ja läbiviimist. Esimese Peterburi Nõukogu istungil läks Leninil korda esineda ainult üks kord, see oli 26. novembril 1905. a. Lenini kõne teemaks oli vabrikantide ja tehaste omanike väljakuulutatud hulgalise lokaudi küsimus.

Seltsimees Stalin juhtis sel ajal revolutsioonilist liikumist Taga-Kaukaasias. Ta valmistas töölise ette otsustavateks lahinguteks tsaarivalitsuse vastu. Ta rääkis Tiflisi töölise miitingul: „Mida on meil tarvis, et tõesti võita? Selleks on tarvis kolme asja: esiteks — relvastumist, teiseks — relvastumist, kolmandaks — veel ja veel kord relvastumist.“

Lenin oli sellal vähemlastega formaalse ühinemise poolt. Selle ühinemise eesmärgiks oli selle osa töölise enamlaste poole võitmine, kes seni veel polnud loobunud vähemlaste toetamisest. Samal ajal Lenin hoiatas partei kahe osa „segiajamise“ eest.

1905. a. detsembris tuli kokku Tampere (Soomes) bolševike konvents. Siin kohtusid Stalin ja Lenin isiklikult esmakordselt. Seltsimees Stalin kirjeldab huvitavalt seda kohtamist oma kõnes Kremli kursantidele (vt. lk. 2).

¹⁾ „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 81.

²⁾ Lenin, Revolutsiooni algus Venemaal, Teoste kogu, VII k., lk. 80—81.

Tampere konverentsil esines Lenin aruannetega jooksvast momendist ja agraarküsimusest ning esines ettepanekuga võtta partei programmi punkt mõisnike maade tasuta konfiskeerimise kohta. Leninist jäi saadikuil unustamatu mulje.

Pärast 1905. a. Detsembri-ülesthõusu lüüasaamist uuris Lenin sellest saadud õppetunde. Ta orienteeris parteid uuele revolutsiooni tõusule ja selleks nõudis ta I Riigiduma boikoteerimise taktika teostamist ja paljastas konstitutsioonilisi pettepilte. Oma tolleaegsed vaated avaldas Lenin enamlaste legaalses ajalehtedes ja brošüüris „Konstitutsiooniliste demokraatide võit ja töölispartei ülesanded“.

1905. a. revolutsiooni ajal elas Lenin algul Peterburis ja hiljem Peterburi lähedal Kuokkalas (Soomes). Tihti esines ta partei nõupidamistel. Konspiratiivselt elades polnud tal võimalik esineda suurtel hulgalistel avalikel tööliste koosolekuil. Ainult üks kord 1906. a. mais kõneles Lenin avalikul suurel koosolekul Panina rahvamajas. 1906. a. algul käis Lenin Moskvast. Seal varitses teda vangistamise oht.

Partei IV (Uhinemise) kongressil, mis peeti Stokholmis 1906. a. aprilli lõpul ja mai algul, juhtis Lenin enamlaste fraktsiooni ja esines kongressil mitme aruande ja kõnega. Kogu kongressi vältel pidas Lenin kõigi päevakorra punktide suhtes teravat võitlust vähemlaste vastu. Seltsimees Stalin esines partei IV kongressil, otsustavalt kaitstes Lenini revolutsiooni arengu skeemi. Sel kongressil olid bolševikud vähemuses ja sellega kaotasid.

Pärast Sveaborgi ja Kroonlinna mässude mahasurumist pooldas Lenin Duma tribüüni kasutamist selleks, et võidelda konstitutsiooniliste demokraatide vastu, vähemlaste vastu, kes kaitsevad blokki viimastega, ja esines „pahempoolse bloki“ ideega. Juba sellal osutas Lenin oportunistlikele meeleoludele ja ideedele, mis kujunesid hiljem likvidatorluseks. Vähemlik Keskkomitee otsustas anda Lenini partei „kohtu“ kätte, kus Lenini „kaitsekõne“ muutus vähemlaste Keskkomitee süüdistuskõneks. See tekitas vähemlastes hirmu, nad lõpetasid „kohtu“ Lenini üle ja asja arutamise.

13. maist kuni 1. juunini 1907. a. juhtis Lenin bolševikke partei V kongressil, mis peeti Londonis ja mis „... astus sammu edasi partei tegelekü ühendamise suunas, kusjuures see ühendamine toimus enamlaste „lipu all“¹⁾.

Lenin pidas kongressil visa võitlust vähemlaste avaliku oportunistmiga ja Trotski tsentrismiga ning kritiseeris ebajärjekindlaid seisukohti, mida kaitseks Rosa Luxemburg. Sel kongressil oli bolševikel kindel enamused.

¹⁾ „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 100.

Partei V kongressi üheks tähtsamaks võitlusküsimuseks oli Lenini suur aruanne sotsiaaldemokraatliku partei suhtumisest kodanlikele parteidele. Selles suures aruandes andis Lenin bolševistliku hinnangu kõigile mitteproletaarseile parteidele, formuleeris bolševistliku taktika nende parteide suhtes ja tõestas revolutsiooni kandvate jõudude bolševistliku hinnangu õigsust. Selles küsimuses võttis kongress vastu Lenini poolt väljatöötatud resolutsiooni. Seltsimees Stalin nägi esmakordselt Leninit sel kongressil võitjana ja ta mäletab, kuidas Lenin siis tungivalt sisendas saadikuile: „Esiteks mitte lasta end võidust eksitada ja mitte hoobelda, teiseks — kindlustada endale võit; kolmandaks — lüüa vastane lõplikult, sest ta on ainult maha surutud, kaugeltki aga mitte lõplikult löödud“ (vt. lk. 5).

Seoses 3. Duma valimistega oli osal enamlasil meeleolu, et tuleb neid valimisi boikoteerida. Lenin seletas tungivalt selle seisukoha ekslikkust ja paljastas A. Bogdanovi ja L. Kamenevi platvormi boikoti kohta. Partei võttis omaks Lenini seisukoha ja otsustas Duma valimistest osa võtta.

1907. a. augustis võttis Lenin osa II Internatsionaali Stuttgardi kongressist ja valiti selle presiidiumisse. Sel kongressil koondas Lenin enda ümber pahempoolsete rühma, eesotsas R. Luxemburgi ja K. Zetkiniga, kuid samal ajal paljastas ta nende ebajärjekindlust võitluses II Internatsionaaliga ja kartust lõhe tekkimise suhtes oportunistidega. Pärast Stuttgardi kongressi sai Lenin Sotsialistliku rahvusvahelise büroo liikmeks.

Sellal lõpetas Lenin oma suure teose „Sotsiaaldemokraatia agrarprogramm 1905.—1907. a. esimeses Vene revolutsioonis“. Pärast raamatu ilmumist konfiskeeriti see tsaarivalitsuse käsul. Selles teoses võtab Lenin kokku 1905.—1907. a. revolutsiooni arengu ja selgitab ta rahvusvahelist tähtsust.

Pärast vene esimese revolutsiooni kaotust oli Lenin sunnitud 1907. a. emigreerima välismaale, kus ta viibis enam kui 9 aastat. Lahkudes Venemaalt peatus ta esialgu Stokholmis, siirdus sealt Berliini ja siis Genfi, kuhu ta saabus 7. jaanuaril 1908. a. ja kus ta jätkas partei keskhäälkandja „Proletarij“ toimetamist. Oli alanud reaktsiooni ajajärk. Ajalehes „Proletarij“ põhjendas Lenin enamlaste taktikat sel ajajärgul. Lenin õpetas parteid, kuidas tuleb õppida õieti taganema, koguda ja valmistada ette jõudu uueks otsustavaks rünnakuks. Selleks oli tarvis eeskätt võidelda illegaalse parteiorganisatsiooni säilitamise ja kindlustamise eest ja rööbiti kasutada kõiki legaalseid ja poollegaalseid võimalusi tööks hulkades.

Algas kontrrevolutsiooniline pealetung ka ideoloogilisel alal. „Ilmus terve kari moodsaid kirjanikke, kes marksismi „arvustasid“ ja „maatasa tegid“, teotasid revolutsiooni ning irtitasid tema üle, ülistasid reetmist ja sugulist kõlvatust „isikukultuse“ katte all.

Filosoofia-vallas suurenesid katsed „arvustada“, revideerida marksismi, samuti ilmus ka igasuguseid usulisi voole, mis olid varjatud näiliselt „teaduslike argumentidega“¹⁾.

Osa parteisse kuuluvast haritlaskonnast sattus dekadentsi ja skeptitsismi ning mahhismi (Bogdanov, Bazarov, Lunačarski jt.) ja püüdis „arvustada“ marksismi filosoofilis-teoreetilisi aluseid, s. o. dialektilist ja ajaloolist materialismi, tahtes neid purustada, olgugi et nad endid kahekeelselt nimetasid marksistideks. Mõned marksismist taganenud haritlased — „jumalaotsijad“ ja „jumalaehitajad“ — hakkasid kuulutama uue religiooni loomise vajadust.

1908. a. sügisel lõpetas Lenin oma filosoofilise suurteose „Materialism ja empiriokrititsism“, mis ilmus 1909. a. kevadel. Selles väga tähtsas raamatus kindlustas Lenin lõplikult marksistliku partei teoreetilised alused, põhjendas marksistlik-leninliku partei maailmavaate ja ühtlasi purustas Bogdanovi, Bazarovi, Lunačarski, Juškeviči, Valentinovi ja teiste kodanlikud katsed marksismi solkida ja võltsida. Selleks et „Materialismi ja empiriokrititsismi“ kirjutada, uuris Lenin läbi üle 200 autori filosoofia alal, siirdus selleks Londoni, et kasutada Briti Muuseumi parimat raamatukogu. Mitmekuise pineva töö tulemusena ilmus sel kombel Lenini geniaalne filosoofiline suurteos „Materialism ja empiriokrititsism“. Seltsimees Stalin kirjutas selle raamatu kohta:

„Mitte keegi muu kui Lenin ei asunud kõige tõsisema ülesande täitmisele — üldsustada materialistlikus filosoofias tähtsaim sellest, mida teadus on andnud ajajärgul Engelsist kuni Leninini, ja antimaterialistlikke voolusid marksistide hulgas igakülgset arvustada. Engels rääkis, et „materialismil tuleb iga uue suure avastusega endale uus ilme võtta“. On teada, et seda ülesannet ei täitnud oma aja jaoks mitte keegi muu kui Lenin oma tähelepanuväärses raamatus „Materialism ja empiriokrititsism“²⁾.

Neid parempoolseid vähemlasi, kes tahtsid likvideerida proletariaadi revolutsioonilise põrandaaluse partei, hakati hüüdma likvidaatoreiks. Teised — „pahempoolsed“ nõudsid Duma valimiste boikoteerimist või Dumasse valitud partei esindajate ärakutsumist („otzovistid“) ja üldse igasuguse töö lõpetamist legaalseis organisatsioones. Lenin pidas võitlust kahel rindel — likvidaatoreite kui partei otseste vaenlaste vastu ja otzovistide — partei maskeeritud vaenlaste vastu. Eriti teravalt võitles Lenin likvidaatoreluse kõige alatuma liigi — trotskismi vastu.

¹⁾ „UK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 106.

²⁾ Stalin, Leninismi küsimused, 11. trükk, 1939, lk. 14.

Pidades siseparteilist võitlust Kamenevi, Zinovjevi, Rõkovi, Sokolnikovi kui pehkinud kokkuleplaste vastu oli Lenin sel ajajärgul bloki poolt Plehhanovi ja ta vähemlaste-parteilaste rühmaga.

Lenin pööras sellal suurt tähelepanu rahvusvahelisele töölisliikumisele ja revolutsioonilisele liikumisele. 1908. ja 1909. a. kirjutas ta rea artikleid, nagu „Põlev materjal maailma poliitikas“, „Sõjakas militarism ja sotsiaaldemokraatia antimilitaristlik taktika“, „Sündmused Balkanil ja Pärsias“ jt., milledes ta osutas imperialistlike vastuolude teravnemisele, militarismi määratule kasvule, mis ennustasid tulevast maailma imperialistlikku sõda. Neis artiklites kaitstes Lenin revolutsioonilisi seisukohti sõdade ja militarismi suhtes. Artiklis „Marksism ja revisionism“ ja teistes artiklites paljastas Lenin rahvusvahelise paindlikkuse sotsiaalsed ja ideelised juured.

1908. ja 1909. a. lõpul võttis Lenin osa Sotsialistliku rahvusvahelise büroo istungeist Brüsselis. Seal pidas Lenin võitlust K. Kautsky vastu, kes püüdis varjata Inglise töölispartei oportunisti.

1908. a. detsembris oli Lenin Pariisis VSDTP ülevenemaalisel konverentsil, kus Lenini ettepanekul mõisteti hukka likvidaatorlus.

„Proletarij“ toimetuse laiendatud koosseisu nõupidamisel 1909. a. mõisteti otzovistid kui „pahupidi pööratud likvidaatorid“ hukka ja heideti bolševistlikust organisatsioonist välja. Kogu seda võitlust otzovistide vastu juhtis Lenin.

Reaktsioonaaastatel Lenin koondas ja julgustas parteid, hoidis kõrgel parteilisuse lippu, võitles parteivastaste voolude vastu töölisliikumises ning nõudis partei olemasolu. Kogu selles töös ja raskes võitluses toetus Lenin sellele sangarikule võitlusele, mida pidasid Venemaal ta parimad õpilased ja kaaslased. Seltsimees Stalin juhtis Taga-Kaukaasia bolševistlikku organisatsiooni ja purustas vähemlasi-likvidaatoreid Bakuus, mis tol ajal oli üks suurimaid tööstuskeskusi Venemaal. Taga-Kaukaasias võitsid bolševikud täielikult. Seltsimees Stalin pidas kogu aja tihedat kontakti Leniniga ja saatis oma artikleid „Sotsiaaldemokraati“, mida toimetab Lenin. Kõike seda, mis kirjutas seltsimees Stalin, hindas Lenin kõrgelt. Seltsimees Stalini eeskujul pidasid ennastalgavat võitlust partei eest ka teised Lenini õpilased ja kaaslased, nagu Sverdlov, Kalinin, Vorošilov, Molotov, Ordžonikidze ja teised, kes reaktsiooni-ajajärgu lõpuks võitsid bolševismi lipu alla määratu enamuse töolistest VSDTP ridades Venemaal.

Sellal jätkas Lenin tööd enamlikes ajalehtedes „Sotsiaaldemokraadis“ ja „Töölislehes“, mis ilmusid välismaal, juhtis oma asutatud ajalehte

„Zvezda“ („Täht“) ja ajakirja „Mõslj“ („Mõte“) sisu ja suuna (esimene ilmus Peterburis, teine — Moskvast). Lenin läkitas neile artikli artikli järel.

A. 1911 asutas ja organiseeris Lenin Pariisi lähedal partei kooli, kus ta pidas loenguid bolševistliku partei teooria ja poliitika põhküsimusist.

Võitlus vähemlaste ja likvidaatoritega teravnes. Lenin katkestas viimsed formaal-organisatsioonilised sidemed vähemlastega ja pidas vajalikuks kokku kutsuda kõigi Venemaa illegaalsete parteiorganisatsioonide konverentsi. Konverentsi kokkukutsumist hakkas ette valmistama seltsimees Stalin, kes kolmas kord asumiselt ära põgenes. Kuid kahjuks 1911. a. septembris areteeriti seltsimees Stalin ja Lenin saatis Sergo Ordžonikidze partei koolist Venemaale partei VI konverentsi kokkukutsumise eest võitlust organiseerima. Ulesanne seisnes selles, et lahku lüüa vähemlastest ja luua uus partei, uut tüüpi partei, mis oleks suuteline viima töölisklassi võitlusse võimu pärast. Enamlik rühm oli selleks põhjalikult ette valmistatud, oli selleks täiesti küps.

Partei VI ülevenemaaline konverents, mis toimus Prahast 1912. a. jaanuaris ja millel oli vormiliselt partei kongressi tähendus, otsustas Lenini ettepanekul vähemlased parteist välja kihutada. Praha konverents valis bolševistliku Keskkomitee, eesotsas Leniniga ja seltsimees Staliniga. Loodi Keskkomitee Venemaa-büroo, mille ülesandeks oli revolutsioonilise töö juhtimine Venemaal, eesotsas seltsimees Staliniga.

Pärast Praha konverentsi kirjutas Lenin Gorkile:

„Likvidaatorlikest lurjustest hoolimata õnnestus lõppeks partei ja tema Keskkomitee uuestisünd teostada. Loodan, et tunnete sellest rõõmu ühes meiega“¹⁾.

Lenin viis läbi kampaania Praha konverentsi otsuste kaitseks ja teostamiseks ning mobiliseeris partei ta loosungite alla. Seltsimees Stalin, kes põgenes uuesti asumiselt, valmistas ette ajalehe „Pravda“ ilmumist Peterburis. „Pravda“ esimene number ilmus 5. mail 1912. a. Lenin saatis peaaegu iga päev oma artikleid, andis juhtnööre toimetusele. Selleks, et „Pravda“ väljaandmist ja kogu partei tööd oleks parem juhtida, sõitis Lenin 1912. a. juunis Pariisist Krakovisse, mis asus piiri lähedal. Hinnates Gorkit kui suurimat proletaarset kirjanikku, kutsus Lenin ta „Pravda“ kaastööliseks. Seltsimees Stalini juhtimisel kujunes „Pravda“ jõuks, mis aitas purustada likvidaatorid ja võita töölisklass bolševistliku partei poole.

Otzovistid, likvidaatorid jne. liitusid Lenini ja bolševistliku partei vastu Augustiblokiks, mille organiseeris juudas Trotski. Lenin pidas

¹⁾ Lenin, Teoste kogu, XXIX k., lk. 19.

ägedat võitlust antibolševistliku Augustibloki vastu ja paljastas väsimatult selle bloki oportunisti. Võitluses Augustibloki vastu võitsid bolševikud, — see blokk purunes, sest töölisklass seda ei toetanud.

Lenin ja seltsimees Stalin juhtisid valimiskampaaniat 4. Riigiduma valimiste puhul 1912. a. sügisel. Selle tulemuseks oli see, et töölikuuri 9-st saadikust olid 6 enamliku partei liikmed.

Aktuaalseim tähtsus oli sellal rahvusküsimusel, millele Lenin juhtis suurt tähelepanu. Lenini ülesandel kirjutas seltsimees Stalin oma artiklid „Marksism ja koloniaal-rahvusküsimus“. Lenini ja Stalini artiklid on geniaalsed enamlikud teoreetilised teosed koloniaal-rahvusküsimuses.

1913. a. oktoobris juhtis Lenin Keskkomitee ja parteitegelaste „suvist“ nõupidamist ja esines sel nõupidamisel Keskkomitee aruandega ja ettekandega rahvusküsimuses.

1914. a. augustis algas imperialistlik maailmasõda. Bolševike partei Keskkomitee esines üleskutsega kõigile töölistele, talupoegadele ja kogu töötavale rahvale. Bolševikud, Leniniga eesotsas, tahtsid, et tsaararmee saaks löödud. See lüüasaamine kutsus esile revolutsiooni ja aitab töölistel ja talupoegadel heita oma turjalt kapitalistid ja mõisnikud, kes olid sõja organiseerijad ja õhutajad. Lenin ja enamlased õpetasid, et imperialistlik sõda tuleb muuta kodusõjaks, et soldateil tuleb pöörata oma relvad „oma“ kodanluse ja mõisnike vastu.

Sõja puhkemisel oli Lenin Galiitsias, Pozoninis, kus teda areteeris kohalik politsei, kes kahtlustas Leninit spionaazis Vene tsaarivalitsuse kasuks, ja heitis ta vanglasse. Vanglast vabanes Lenin alles kahe nädala pärast mõnede Austria parlamendi liikmete vastutusel.

Ohtlik oli Leninil jääda elama Austriasse, pealegi oli ta siin lahutatud muust maailmast. Seepärast asus ta elama neutraalsesse Šveitsi, Berni linna. 1915. a. veebruaris siirdus Lenin Zürichisse, kus ta elas kuni kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsioonini.

Enamlik partei Keskkomitee avaldas üleskutseid Venemaal: „Maha sõda!“, „Sõda sõjale!“, „Elagu revolutsioon!“, „Elagu kodusõda!“

Lenin saatis sms Samoilovi kaudu oma teesid sõja kohta Venemaale, et neid seal levitatakse ja arutatakse kõigis parteiorganisatsioonides. Juba sõja algusest alates konstateeris Lenin II Internatsionaali langust, sest ta juhid osutusid reetjaks, sõja pooldajaks ja II Internatsionaal lakkas olemast. II Internatsionaali toetavad parteid muutusid sotsiaal-šovinistideks. Lenin hakkas koondama jõudusid uue, III Internatsionaali asutamiseks. Seades üles „imperialistliku sõja kodusõjaks muutmise“ loosungi ja juhtides „oma valitsuse imperialistlikus sõjas lüüasaamise“ poliitika teostamist, hakkas Lenin purustama tsentriste — Kautskyt, Trotskit jt., kes

kõige peenemal ja ilustatud kujul õigustasid šovinismi. Enamlaste partei oli sellal ainuke partei, kes hoidis kõrgel proletaarse internatsionalismi lippu. Kuid Lenin ja enamlased ei olnud igasuguse sõja vastu, sest sõdu on kahte liiki — õiglased ja ebaõiglased sõjad¹⁾). Õiglasi sõdu enamlased toetasid, aga ebaõiglaste sõdade suhtes olid nad arvamusel, et nende vastu tuleb pidada otsustavat võitlust, mis viiks revolutsioonini ja oma imperialistliku valitsuse kukutamiseni.

1915. a. septembris tuli kokku Šveitsi külas Zimmerwaldis nõupidamine, millest võtsid osa sotsialistid, kes olid sõja vastu. Sellest nõupidamisest võttis osa Lenin, selle eesmärgiga, et ühendada kõiki neid, kes tõesti tahavad sõja vastu võidelda ja enamlikku taktikat teostada. Zimmerwaldis organiseeris Lenin internatsionalistide erinõupidamise ja moodustas neist Zimmerwaldi pahempoolse, järjekindlalt sõjavastase rühma.

Tsaarivalitsus sulges „Pravda“ veel sõja eelõhtul. Lenin esines nüüd oma seisukohtadega referaatides ja sotsiaaldemokraatlikel koosolekuil mitmes Šveitsi linnas. Lenin hakkas välja andma ajalehte „Sotsiaaldemokraat“. Ta trükkis rea artikleid bolševistlikes välismaa kogumikes ja ajalehes „Vorbote“.

Hoolimata takistustest jätkas Lenin enamlaste võitluse juhtimist Venemaal. Tsaarivalitsus areteeris enamlaste ridadest palju juhtivaid tegelasi ja partei juhte. Seltsimehed Stalin ja Sverdlov olid saadetud asumisele Turuhhanskisse (Siberis). Hoolimata karmidest tagakiusamistest jätkasid enamlased julgesti võitlust sõja vastu. Lenin hindas kõrgelt enamlaste Duma saadikute võitlust tsarismi vastu, kes avalikult paljastasid tsaarivalitsust ja sõja röövivat iseloomu. Lenin häbimärgistas Kamenevi teotavat käitumist, kui ta Duma bolševistliku fraktsiooni protsessil renegaatlikult ütles lahti oma parteist, avaldades solidaarsust sotsiaal-patriotismiga. Oma esinemistes ja artiklites paljastas Lenin bolševismile vaenulist Buhharini ja Pjatakovi rühma, kes toetas tsaarivalitsust ja kes võitles Lenini revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri teooria vastu. Lenin andis purustava löögi Zinovjevile ja Šljapnikovile, kes tahtsid Buhharini-Pjatakovi rühmale järele anda. Lenin tähendas, et Zinovjevi käitumine on „kogu meie partei poliitikast lahtiütlemine“.

1916. a. aprillis võttis Lenin osa Kienthali (Šveitsis) kokkukutsutud internatsionalistide konverentsist. Lenin esines siin enamlaste partei ettepanekuga, kus ta kritiseeris tsentristide „rahuprogrammi“.

Lenin juhtis enamlaste delegatsioone Rahvusvahelisel naiskonverentsil ja Rahvusvahelisel noorte konverentsil Bernis.

¹⁾ Vt. „ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 176.

Väga suur tähtsus on Lenini sõjaaegseil teoreetilistel töodel. Lenin töötas läbi määratu hulga teoreetilisi ja poliitilisi probleeme ja rikastas marksismi, arendas teda edasi. 1916. a. kevadel kirjutas Lenin raamatu „Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium“. Seltsimees Stalin kirjutab selle kohta: „Lenin oli esimene marksistidest, kes tõeliselt marksistlikult analüseeris imperialismi kui uut ja viimast kapitalismi faasi.“¹⁾ Lenin tõestas selles raamatus, et imperialism kui monopolistlik kapitalism on muutunud parasiitlikuks, mädanevaks ja surevaks kapitalismiks, mille kukutab ainult töölisklassi revolutsioon. Seepärast „imperialism on proletariaadi sotsiaalse revolutsiooni eelõhtu“.

A. 1915 põhjendas Lenin esimesena kapitalismi ebaühtlase arengu seaduse ja sotsialismi võidu võimalikkuse ühel eraldi võetud maal, „et on täiesti võimalik proletariaadi läbimurd imperialistlikust rindest kuskil ühes või mitmes kohas, et sotsialismi võit on võimalik esialgu mitmel või isegi ühel maal eraldi, et sotsialismi üheaegne võit kõigis maades on võimatu, sellepärast et kapitalismi areng neis maades on ebaühtlane, et sotsialism jõuab võidule esialgu ühel või mitmel maal, kuna ülejäänud maad mõne aja kestel jäävad kodanlikeks maadeks“²⁾.

Sõja aastail jätkas Lenin uurimistööd riigi ja proletariaadi diktatuuri, maailmarevolutsiooni, rahvuslik-vabastusliikumise probleemide ja filosoofia alal.

Kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni algul oli Lenin Šveitsis. Oma „Kirjades kaugelt“ Lenin iseloomustas Veebruarirevolutsiooni kui „esimese revolutsiooni esimest etappi“, näitas, et partei vahenditu ülesanne on võidelda võimu ülemineku eest nõukogude kätte, ja kutsus üles parteid, et ta ei usuks kodanlikku ajutist valitsust, ei osutaks sellele mingit toetust, ning hoiatas eriti parteid, et tuleb loobuda igasugustest katsetest läheneda organisatsiooniliselt vähemlastele ja sotsialistidele-revolutsionääridele.

Saadest teada revolutsioonist püüdis Lenin kohe Venemaale tagasi tulla. Selleks koostas ta mitmesuguseid plaane. Nõndanimetatud liitlased (Entente) ei olnud nõus Leninit kui imperialismi vastast oma territooriumidest läbi laskma. Kui kõik teised plaanid olid teostamatud, siis otsustas Lenin kasutada viimast võimalust — sõita Venemaale läbi Saksamaa. 1917. a. märtsi lõpul sõitis Lenin Šveitsist Stokholmi ja sealt läbi Soome Petrogradi. Lenini Saksamaalt läbisõidu kestel (erivagunis) oli Saksa võimudel, nagu see sõidutingimustes oli ette nähtud, keelatud Leniniga läbi

¹⁾ Stalin „Opositsioonist“ M.—L., 1928, lk. 340.

²⁾ „ÜK(b)P ajaloo lühikursus“, lk. 177.

käia. Sellest tekkis legend, nagu oleks Lenin sõitnud läbi Saksamaa plombeeritud vagunis. Kodanlikud, vähemlaste ja sotsialistide-revolutsionäärade ajalehed püüdsid levitada laimu ja valet, vihjates sellele, nagu oleks Lenin Saksamaa salakuulaja, et sellega siis mahajäänud hulki bolševike juhi vastu ässitada. Kuid töölised ja talupojad ning soldatid ei uskunud seda laimu. 1917. a. 3. aprilli ööl, kui Lenin Petrogradi saabus, võtsid Petrogradi töölised ta vastu ennekuulmata entusiasmiga. Soome vaksalisse ja vaksaliesisele platsile olid kogunenud tuhanded töölised, soldatid ja madrused. Vaksali ees pidas Lenin soomusautolt oma kuulsa kõne, milles ta kutsus üles võitluse sotsialistliku revolutsiooni võidu eest. Lenin lõpetas oma esimese kõne sõnadega: „Elagu sotsialistlik revolutsioon!“

1917. a. 4. aprillil esines Lenin enamlaste koosolekul aruandega ja esitas oma kuulsad Aprilli-teesid.

„Revolutsiooniliste plahvatuste genius ja revolutsiooni juhtimise suurim meister“, nagu seltsimees Stalin on Leninit nimetanud, võis selgesti ja julgesti proletariaadi ja ta eelväe ette seada võimu eest võitlemise ülesande. Lenin ja Stalin purustasid reetjate Rõkovi, Pjatakovi, Kamenevi ja Zinovjevi seisukohad, kes olid Lenini sihi vastu ja tahtsid säilitada kapitalistide ja mõisnike võimu. Lenini siht seisnes selles, et kodanlik-demokraatlik revolutsioon kasvab sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Lenin algas väga energiliselt suurt proletaarset revolutsiooni ette valmistama. See revolutsioon, nagu Lenin ennustas, on „100 korda tugevam Veebruarirevolutsioonist“. Lenin juhtis partei Keskkomitee tööd, toimetas ajalehte „Pravdat“, juhtis Petrogradi komitee tööd ja kogu Petrogradi proletariaadi üritusi, esines tähtsate põhiaruannetega Petrogradi ja Ulevenemaalisel partei konverentsil, kõneles miitinguil, tööliste koosolekuil, kasarmuis soldatite hulgas, Ulevenemaalisel talurahva kongressil ja I Ulevenemaalisel nõukogude kongressil.

Lenini pooldajate arv kasvas kiiresti. Hulgad nägid ja mõistsid, et Lenin on nende tõeline juht, kes päästab nad sõjast, näljast, viletsusest ja väljasuremisest.

Lenini väga laialdane tegevus kutsus esile ta vastu kodanluse, vähemlaste ja sotsialistide revolutsionäärade maruviha. Kodanlus ja ta sabarakud septsesid kavatsusi, et Leninit tappa ja proletaarset revolutsiooni maha suruda. Seda kava hakkasid nad teostama 1917. a. Juulipäevil. Juulisündmuste ajal oli Lenin haiguse tõttu maal. Saabudes kohe Keskkomitee kutsel Petrogradi kiitis Lenin heaks Keskkomitee juhtnööri, et stiihiliselt tekkinud liikumisele tuleb anda võimalikult rohkem organiseeritud ja rahuline iseloom. Seoses juulisündmustega andis Ajutine Valitsus käsu Lenini areteerimiseks. Seltsimees Stalini tungival nõudel läks Lenin

põranda-alla. Vähemlased ja sotsialistid-revolutsionäärid ühes reetjate Kamenevi, Rõkovi ja Trotskiga nõudsid, et Lenin ilmuks kodanliku kohtu ette. Seltsimees Stalin oli selle vastu. Ta organiseeris Lenini ärasõidu Leningradist. Lenin varjas end Petrogradi lähedal Razlivi jaama juures osmis elades. Sügisel sõitis Lenin Soome.

Illegaalselt elades jätkas Lenin partei juhtimist, tegi kaastööd „Pravdale“, mis sellal mitme nimetuse all ilmus. Lenin orienteeris parteid relvastatud väljaastumisele. Sellal kirjutas Lenin oma tähelepanuvääriva raamatu „Riik ja revolutsioon“, milles ta arendab edasi Marxi õpetust proletariaadi diktatuurist, sotsialismist ja kommunismist. Põranda-all kirjutas Lenin brošüürid „Ähvardav katastroof ja kuidas sellega võidelda“, „Kas hoiavad bolševikud endi käes võimu“, milledes ta töötas välja proletariaadi

V. I. Lenin varjab ennast valgekaartlaste eest Razliv'i järve ümbruses (1917. a.)
P. Vassiljevi pilt.

diktatuuri valitsuse programmi. Seltsimees Stalin oli Lenini parem käsi. Ta viis vahenditult läbi Lenini direktiivid. Teostades Lenini juhtnööre seltsimees Stalin juhtis partei VI kongressi, suunas ja juhtis partei organisatsioonide tegevust relvastatud ülestõusule, toimetas partei Keskkomitee häälkandjat.

Kornilovi mässu surusid bolševikud maha. Pärast seda, kui bolševikud said Petrogradi ja Moskva Nõukogudes enamuse, seadis Lenin partei ette vahenditu relvastatud ülestõusu organiseerimise ülesande. Arvestades 1917. a. septembris enamlaste mõju määratud kasvu hulkadele osutas Lenin, et ülestõusu aeg on kätte jõudnud, et enamlased peavad võtma

võimu. 7. oktoobril saabus Lenin Petrogradi. 10. oktoobril oli Keskkomitee ajaloolisel istungil Lenini aruanne, mille järele Keskkomitee võttis vastu Lenini poolt ettepanud resolutsiooni, milles otsustati lähemal päevil alustada relvastatud ülestõusu.¹⁾

Bolševike partei andis 24. oktoobril signaali ülestõusuks. Relvastatud ülestõus oli alanud. 24. oktoobri ööl saabus Lenin Smolnõisse ja hakkas ülestõusu vahenditult juhtima. Ühes Leniniga juhtis relvastatud ülestõusu Lenini lähim kaasvõitleja — seltsimees Stalin. Lenini ja seltsimees Stalini juhtimisel võitis Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Lenini-Stalini lipu all võitis Venemaa töölisklass ja talurahvas.

Lenin ja Stalin Smolnõis. Kunstnik P. Vassiljevi pilt.

Nõukogude II kongress võttis vastu suure vaimustusega Lenini kirjutatud rahudekreedi, maadekreedi ja dekree di maailmas esimese töölis-
talurahva valitsuse moodustamise kohta. Lenini juhtimisel saavutas enam-
laste partei Nõukogude riigile rahuaja, mis oli tarvilik selleks, et alates
sotsialistlikku ülesehitustööd kindlustada noort Nõukogude vabariiki.
Partei VII kongressil esines Lenin põhimiste aruannetega. Tähtsamaks
Lenini teosteks oli sellal „Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded“
ja „Veider ja kummaline“.

¹⁾ „Nõukogude Kool“ nr. 2 ja „Abiks agitaatorile“.

Vankumatult ja kindla käega juhtisid Lenin ja seltsimees Stalin Nõukogude riiki. Korduvalt püüdsid rahvavaenlased Lenini elu kallale kippuda. 30. augustil 1918. a. haavas Leninit sotsialist-revolutsionäär T. Kaplan. Seda mõrtsukalist kallalekippumist organiseerisid Trotski ja Buhharin. Valgele terrorile vastasid töölised massilise punase terroriga. Lenin sai terveks ja 17. septembril asus ta Nõukogude riiki juhtima.

1918. a. oktoobris Lenin ennustas revolutsiooni kiiret lähenemist Saksamaal. Sellal ta kirjutas oma tähtsad brošüürid „Proletaarne revolutsioon ja renegaat Kautsky“.

Raskeimais tingimuses juhtis Lenin tööliste ja talupoegade võitlust kodusõja rinnetel Nõukogude võimu ja ta iseseisvuse, sõltumatuse eest, välismaise interventsiooni ja valgekaartlaste bandede eest. Ühes seltsimees Staliniga organiseeris Lenin kodusõjas Punaväe võidu.

Edasi töötas Lenin intensiivselt selleks, et kokku kutsuda III Kommunistliku Internatsionaali kongress.

2.—7. märtsini toimus Moskvas Kommunistliku Internatsionaali asutamine. Lenin juhatas kõiki istungeid ja põhjaruandes „Proletariaadi diktatuurist“ põhjendas Kominterni põhimise ülesande.

Partei VIII kongressil, mis toimus 1919. a. märtsis, Lenin esines aruandega suhtumisest kesktalurahvasse. „Osata saavutada kokkulepet kesktalurahvaga, mitte minutikski loobudes võitlusest kulaku vastu ja kindlalt tuginedes ainult kehvikuile“ — niisuguse loosungi andis Lenin talurahva suhtes. Kongress võttis vastu uue partei programmi ja arutas Punaväe ülesehituse küsimust.

Eriline teoreetiline ja poliitiline tähtsus on järgmistel Lenini selleaegseil töödel: „Suur algatus“, „Ökonoomika ja poliitika proletariaadi diktatuuri epohhil“, „Asutava Kogu valimised ja proletariaadi diktatuur“.

Partei IX kongressil 25. märtsist kuni 5. aprillini 1920. a. purustas Lenin demokraatliku tsentralismi antiparteilise rühma. Lenin tegi ettepaneku teostada riigikontrolli töölis-talurahva inspektsiooni asutamise teel ja tegi kohuseks seltsimees Stalinile juhtida seda inspektsiooni.

1920. aastal tähtsamaist Lenini teostest ilmusid „Pahempoolsuse lastehaigus kommunismis“, „Noorsoo ühingute ülesanded“. 1920. a. detsembris võeti VIII Ulevenemaalisel Nõukogude kongressil vastu Nõukogude-maa elektrifitseerimise leninlik plaan.

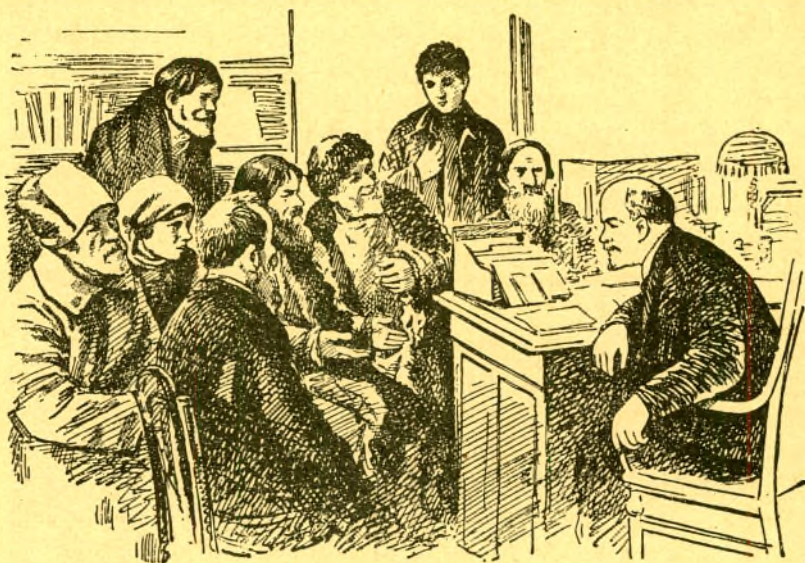
Diskussioonis parteis ametiühingute kohta Lenin ühes seltsimees Staliniga purustas parteivastased vaated ametiühinguile. Partei rõhuv enamus koondus Lenini ja Stalini ümber.

Partei X kongressil esines Lenin aruandega partei ühtsuse küsimusest. Kongress võttis vastu Lenini poolt esitatud resolutsioonid „Partei

ühtsusest" ja „Sündikalistlikust ja anarhistlikust kallakust meie parteis". X kongress võttis vastu Lenini aruande järel äärmiselt tähtsa otsuse üleminekust uuele majanduspoliitikale, mis tagas ja võimaldas sotsialismi ülesehitamise Nõukogude maal. Lenin nägi ette kooperatiivide loomise kogu maal niihästi kaubanduse kui ka tootmise alal, nägi ette maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise vajaduse.

Lenini töökoorem oli väga suur. See nõudis pingutust. Lenini tervisele mõjus raske haavamine 1918. a. ja vahetpidamatu pinev töö. Alates 1922. aastast oli Lenin sunnitud ikka sagedamini tööd katkestama.

Partei ja riigi juhtimistöös oli Lenin rangelt nõudlik ja täpne. Lenini töö stiili iseärasusi iseloomustades osutab seltsimees Stalin, et neid oli kaks: „a) vene revolutsiooniline hoog ja ulatus ning b) ameerikalik asjalikkus"¹⁾. Lenin vihkas „revolutsioonilist sõnakõlksutamist" ja seadis selle vastu tavalise lihtsa ja igapäevase töö.

V. I. Lenin vestleb talupoegade saadikutega (M. Sokolovi pildi järgi).

Veel mitte paranenud haigusest, juhtis Lenin partei XI kongressi tööd. See oli viimane partei kongress, millel esines Lenin. Pärast XI kongressi soovitas Lenin seltsimees Stalini Keskkomitee generaalsekretäriks, ning Keskkomitee valis ta sellele kohale üksmeelselt.

¹⁾ Stalin, Leninismi küsimused, lk. 75.

20. novembril 1922. a. esines Lenin Moskva Nõukogu pleenumil. See oli ta viimne kõne, mille ta lõpetas sõnadega: „Uue majanduspoliitika Venemaast saab sotsialistlik Venemaa.“

Isiklikus elus oli Lenin lihtne, tagasihoidlik ja seltsimehelik. Hoolimata suurest töökoormast alati leidis ta aega, et hoolitseda seltsimeeste eest. Lenin jättis võluva mulje oma lihtsuse ja südamliku seltsimehelikkusega kõigi partei liikmete, tööliste ja talupoegade suhtes. Lenin oli enese vastu väga nõudlik ja piirdus isiklikus elus kõige tarvilisemaga, elas lihtsat ja tagasihoidlikku elu.

1922. a. viimaseil kuudel partei valmistas ette Lenini juhtnõõride alusel Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu moodustamist. Põhitöö sel alal oli seltsimees Stalini õlgadel. Seda soovis Lenin.

Haigushoogude vaheajal Lenin dikteeris rea sügavamõttelisi artikleid („Päevaraamatu leheküljed“, „Kooperatsioonist“, „Meie revolutsioonist“, „Kuidas meil Rabkrini reorganiseerida“, „Parem vähem, kuid paremini“¹⁾), kus on edasi antud ta surmaeelsed juhtmõtted.

Lenini tervis halvenes ikka enam ja enam. 21. jaanuaril 1924. a. tuli järsk seisukorra halvenemine ning õhtul kell 6.50 minutit Lenin suri — suri suur revolutsiooni mägikotkas.

Lenini surmateate võttis vastu töötav inimkond suure leina ja kurbusega. Lenini matus oli grandioosse leina ja kurbuse väljendamise manifestatsioon. 27. jaanuaril kell 4 päeval asetati Lenini puusärk Punasel väljakul Kremli seina ääres asuvasse mausoleumi ruumi. Leinaistungil Moskva Suures Teatris kogu partei nimel pidas seltsimees Stalin jõult vapustava kujuka kõne, milles ta andis tütuse pidada kindlasti kinni Lenini parandatud juhtmõtetest. Enamlased täidavad auga seda suurt Stalini tütust. Lenin elab iga töölise, iga talupoja, iga töötava haritlase südames.

Surematu geeniuse Lenini kohale astus ta parim ja truim kaasvõitleja ja ta elutöö geniaalne jätkaja — seltsimees Stalin.

Lenini lipu all, seltsimees Stalini juhtimisel võitis sotsialism NSV Liidus, Lenini-Stalini lipu all võidab kommunism kogu maailmas.

---

¹⁾ Lenin, Teoste kogu XXVII k., lk. 387—418.

22. (9.) jaanuar 1905. aastal.

19. sajandi 90-ndail aastail teravnesid imperialistlike riikide vastuolud Kaug-Idas. Siin nad alustasid ägedat võitlust Vaikse ookeani valitsemise ja Hiina jagamise pärast. Tsaari-Venemaa võttis teiste imperialistlike riikide kõrval aktiivselt osa sellest võitlusest. Ta sirutas oma käe Mandžuuria ja Korea järele, et luua neist kollast Venemaad. Kuid Kaug-Idas põrkas tsarism kokku teise imperialistliku kiskjaga — Jaapaniga, kes samuti sooritas maade haaramise poliitikat, eeskätt Hiina arvel. Jaapan, samuti nagu tsaari-Venemaa, valis oma vallutamise objektideks Korea ja Mandžuuria. Peale selle unistas ta Sahhalini saare ja Kaug-Ida vallutamisest. Inglismaa, kes kartis tsaari-Venemaa tugevnemist Kaug-Idas, toetas salaja Jaapanit.

Sõja õhutajaiks tsaari-Venemaal olid suurkodanlus ja reaktsioonilisemad mõisnike kihid. Kodanlus otsis endale uusi kaubaturge, mõisnikud — uusi latifundiume.

1904. a. jaanuaris olid tsaari-Venemaa ja Jaapani suhted sedavõrd teravnenud, et sõda oli paratamatu. Sõda kuulutamata ründas Jaapan ootamatult Vene kindlust Port Arthuri ja tegi tõsist kahju Port Arthuris asuvale Vene sõjalaevastikule.

Tsaarivalitsus lootis sõjaga suunata rahva viha ja vaenu endalt kõrvale, kindlustada oma kõikuma löönud poliitilist seisukorda ja pidurdada töölisklassi revolutsioonilise liikumise arengut.

Sõda aga teravdas veel enam vastuolusid siseriigis ning avas rahva kõige laialdasemate masside ees tsarismi mädasuse. Halvasti varustatud ja halvasti väljaõpetatud tsaari-Venemaa sõjavägi, keda juhtisid andetud ja müüdavad kindralid, hakkas saama ühe kaotuse teise järele. Kindluse Port Arthuri vallutamine jaapanlaste poolt, tsaari-armee otsustav purustamine Mukdeni all, kus 300.000-line sõjavägi kaotas surnuina, haavatuina ja vangilangenuina kuni 120.000 meest, siis Balti merest appi saadetud sõjalaevastiku hävitamine jaapanlaste poolt Tšusima väinas, — kõik see kõneles selgesti tsaari-Venemaa nõrkusest ja mädanemisest. Tsaarivalitsus oli sunnitud sõlmima häbitava rahu Jaapaniga, kes vallutas Korea, võttis Venemaalt Port Arthuri ja Sahhalini saare lõunapoolse osa.

Tööliste ja talupoegadele langes kogu sõjakannatuste ja ohvrite raskus. Töötavate rahvahulkade rahulolematus suurenes, mis puhkes üha ähvardavamate revolutsiooniliste väljaastumiste kujul. Tehaseis, vab-

rikuis, töökodades, õppeasutustes, sõjaväes tekkisid illegaalsed VSDTP ringid, kes tegid selgitustööd massides tsaarivalitsuse vastu.

Vene-Jaapani sõda kiirendas esimese revolutsiooni puhkemist Venemaal. Algas uus, suur streikide laine. 1904. a. detsembris Bakuu bolševikkude partei komitee juhtimisel viidi läbi Bakuu tööliste määratu suur ja hästi organiseeritud streik, mis lõppes tööliste võiduga. See streik oli revolutsioonilise ülestõusu alguseks Taga-Kaukaasias ja paljudes muudes Venemaa tööstusrajoonides. „Bakuu streik oli kuulsate jaanuari-veebruari väljaastumiste signaaliks kogu Venemaal“ (Stalin).

Revolutsioonitorm algas 1905. a. 22. (9.) jaanuari sündmustega Peterburis. Detsembri keskpaigu algas Putilovi tehases (praegu Kirovi-nimelised tehased) Peterburis suur streik. Streigi põhjuseks oli tööliste üldine poliitiliselt ja aineliselt raske olukord: poliitiliste õiguste täieline puudumine, julm ekspluateerimine ning halb tööliste kohtlemine tehastes. Streigi kutsus esile Putilovi tehases nelja töölise vallandamine. Tehase töölised nõudsid vallandatud tagasivõtmist tööle. Administratsioon vastas palve toore tagasilükkamisega. 27. detsembril oli tehaste vaguniosakonna tööliste koosolek, kus uuesti otsustati nõuda vallandatud tööliste tagasivõtmist. Vastuseks sellele nõudmisele pani vabriku direksioon 30. det. välja teate, mis sisaldas ähvardusi tööliste aadressil, ja keeldus täitmast tööliste nõudmisi. 2. jaanuaril kogunesid tehaste kõigi osakondade esindajad kokku ja otsustati välja kuulutada streik. 3. jaanuaril hakkasid töölised streikima. Tehas hakkas vastu. Algas streik suurimas Peterburi tehases.

Töölised töötasid välja ja esitasid tehase direksioonile nõudmised, kus muu hulgas olid ka 8-tunnise tööpäeva, ületundide kaotamise ja töötasu tõstmise nõudmised.

Streigi juhid pöördusid ka teiste vabrikute tööliste poole, kutsudes neid ühinema putilovlastega. Streik kasvas kiiresti. 4. jaan. liitusid streigiga Prantsuse-Vene tehase töölised, siis Nevski ja Semjannikovi tehased ja Štigli tsi vabrikud. 7. jaanuariks streikis üle 150.000 Peterburi töölise.

Tööliste väljaastumised näitasid, et kogunenud süüteaine ootas vaid sädet, et leegitsema panna revolutsioonituld. Putilovlaste poolt alatud streik kujunes üldiseks Peterburi tööliste streigiks.

Revolutsioonilise liikumise juhiks oli bolševikkude partei. Bolševikkude partei Peterburi komitee andis välja loosungid tsarismi röövsõja vastu, mis tõukab rahva viletsusse, nõudes Asutava Kogu kokkukutsumist üldiste, otseste ja salajaste valimiste alusel, sõnavabadust, streigi- ja ühingute loomise vabadust. Bolševikkude loosungitega ühines

streikiv tööliskond. Sääraselt kujunenud üldine streik evis suure poliitilise tähtsuse.

Tsaarivalitsus püüdis korduvalt provokatsiooniliste organisatsioonide loomisega revolutsiooni teelt eksitada töölisi ja tööliikumist kasutada oma huvides. Selleks loodi Zubatovi (Sandarmivalitsuse ametnik) „politseiliku sotsialismi“ organisatsioonid. Aga kasvav revolutsiooniline liikumine pühkis oma teelt Zubatovi politseilikud organisatsioonid. Pärast seda ebaõnne tegi tsaarivalitsus ülesandeks papp Gaponile uute provokatsiooniliste organisatsioonide moodustamise. Provokaator Gaponi kaasabiga moodustas politsei a. 1904 oma organisatsiooni „Vene vabrikute ja tehaste tööliste selts“. Gaponil õnnestus organiseerida Peterburi igas rajoonis selle organisatsiooni osakondi.

Peterburi tööliste streigi puhul tegi papp Gapon politsei näpunäidete kohaselt streikijaile provokatsioonilise ettepaneku koostada petitsioon (palvekiri) ja organiseerida rongkäik Talvepaleesse keisri juurde. Selle provokatsiooni sihiks oli töölisi viia tänavale, siis julmalt kätte maksa ja tööliimassid verre uputada ning purustada juba alguses revolutsiooni.

Petitsiooni arutati tööliiksoolekuil, kus esinesid bolševikud. Nende mõjul tegid tööliised petitsioonis revolutsioonilisi ettepanekuid ja nõudmisi. Nõuti 8-tunnist tööpäeva, sõnavabadust, koosolekute ja trüki-vabadust, maa jagamist talupoegadele, sõja lõpetamist ja Asutava Kogu kokkukutsumist. Bolševikud kutsusid tööliskonda üles mitte minema tsaari juurde ja mitte paluma almust, vaid omal jõul võitlusega tsarismi vastu saama vabaduse.

Bolševikkude KK erijuhis, mis laiali saadeti laupäeval, 8. jaanuaril, näitas, et ülesseatud tööliste nõudmised on sotsiaaldemokraatide nõudmised, et „kõik need nõudmised taotleavad isevalitsuse kukutamist. See pärast on asjatu esitada neid nõudmisi palvena tsaarile. Tsaar koos suurvürstide, keiserliku koja aukandjate, ministrite, kuberneride, sandarmite, pappide ja spioonide suure jõuguga ei loobu vabatahtlikult oma õigustest, oma võimust, oma küllusest ja uhkeist eluviisidest, oma suurtest varandustest, mis nad on kokku röövinud, ja jätkavad röövimist töölistelt ja talupoegadelt.

Ei, seltsimehed, asjatu on oodata vabadust tsaarilt, kes alles hiljuti viimases manifestis kinnitas, et tal pole kavatsust isevalitsemisest loobuda. Nii odava hinnaga ei osteta vabadust, nagu on üks petitsioon, olgugi esitatud tööliste nimel papi kaudu. Vabadus ostetakse verega, vabadus võidetakse relvade abil ägedais võitlustes . . . Pühapäeval Talvepalee ees, kui teid ainult sinna lastakse, te näete, et teil ei ole midagi loota tsaarilt.“ (Peterburi bolševikkude juhised, I k. 1902—1917, lk. 157—158.)

Kuid osutus võimatuks takistada töölisi minemast Talvepalee ette: massid olid tugevasti haaratud sellest liikumisest.

9. jaanuari varahommikul liikusid rahulikud tööliste kolonnid kõigist Peterburi linnaosadest Talvepalee poole, kus tsaar tol ajal viibis. Rongkäigust võttis osa umbes 140.000 inimest. Töölised läksid tsaari juurde tervete perekondadega — naiste, laste ja raukadega, kandes tsaaripilte ja kirikulippe, lauldes palveid, — läksid relvadeta. Nad läksid tsaari juurde petitsiooniga (palvega), milles kõneldi:

„Me Peterburi linna töölised, meie naised, lapsed ja meie vanadusest nõdrad vanemad, tulime sinu juurde, keiser, otsima õigust ja kaitset. Me oleme langenud viletsusse, meid rõhutakse, koormatakse üle jõu käiva tööga, meid teotatakse, meid ei peeta inimesteks . . . Me kannatasime, kuid meid tõugatakse üha sügavamale viletsusse, õigusetuse ja harimatuse laukasse, meid lammatab despotism ja omavoli . . . Meie kannatus on otsas. On saabunud see hirmus hetk, kus meil on parem surra kui jätkata vaevlemist väljakannatamatuis piinades . . .” (UK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 61).

Samal ajal, kui töölised valmistusid rahulikult minema Talvepalee ette petitsiooniga, valmistas tsaarivalitsus neile verise vastuvõtu. Võim oli tegelikult antud sõjaväe kätte. Kogu Peterburi oli üle ujutatud sõjaväega ja politseinikega, oli muudetud sõjaväelaagriks.

Töölised leidsid eest sõdureid ja kasakaid. Töölised ei uskunud, et neid hakatakse laskma, ja püüdsid visalt tungida läbi halli sõdurite seina, paludes sõdureid neid läbi lasta, seletades, et nad lähevad paluma tsaarilt vabadusi kogu rahvale, muidugi ka sõdureile.

Tsaari sõjaväele oli aga antud käsk lasta tööliste peale. Sõjavägi avas tule relvadeta rahulikule rahvale. Kättemaks oli kohutav. Oli sadu surnuid ja tuhandeid haavatuid, nende hulgas ka palju lapsi. Naiste meelegeide, kes olid kaotanud oma mehed ja lapsed, hirmukarjed ja tuhandete viha, joobnud kasakate ja sandarmite sõtkumine laipadel, — Peterburi tänavad nõretasid tööliste verest, — selline oli 9. jaanuari „verise pühapäeva“ pilt.

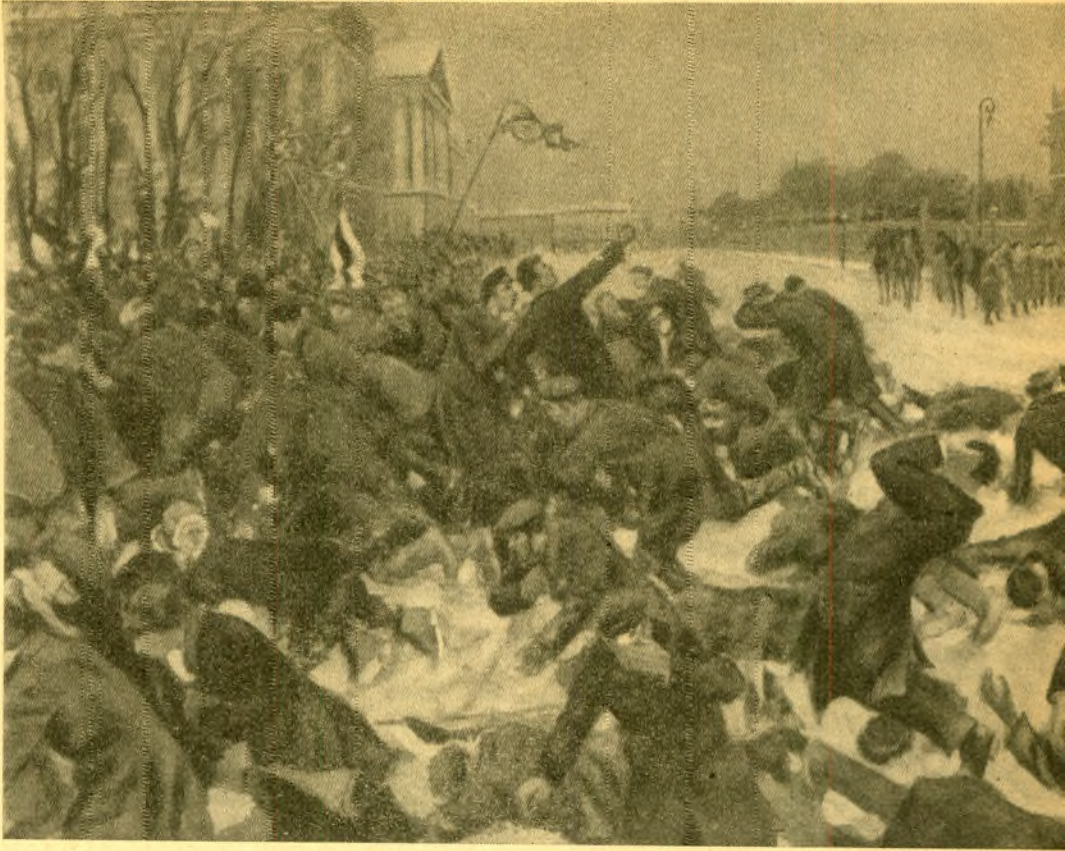
„Tööliste usk tsaarisse suri sel päeval püssitules.“ (UK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 61.)

Sel metsikul kättemaksupäeval kõlas rahva hulgas bolševikkude hüüd:

„Barrikaadidele!“

„Maha isevalitsus!“

Bolševikud kutsusid töölisi vastama tsaari kuriteole relvastatud võitlusega. Nad selgitasid töölistele nende veriste sündmuste mõistet ja näitasid neile võitluse ja vabaduse teed.

Töölise mahalaskmine „verisel pühapäeval“ Talvepalee ees.

Kutse relvade haaramiseks leidis tööliste hulgas laia vastukaja. Nad hakkasid ehitama barrikaade. Töölised võtsid politseilt relvad ja hankisid relvi, kust aga said.

Hirmus teade tsaari verisest roimast levis kõikjale. Kogu tööliklass, kogu maa oli täis viha ja meelepaha. Vastuseks verisele kättemaksule, mille Nikolai II toime pani Peterburi tööliste kallal, tõusis proletariaat üles kogu riigis. Protestistreigid kuulutati välja Moskvast, Orehhovo-Zujevos, Jaroslavlis ja teistes Kesk-Venemaa linnades. Saraatovis käisid streikidega kaasas massilised miitingud ja demonstratsioonid, kus üles seati poliitilised nõudmised. Streikisid Harkovi, Donbassi, Tzaritsõni ja Kaasani töölised. Igale pool juhtisid streike bolševikud. Taga-Kaukaasias kujunesid streigid tohutuks jõuks, mida juhtisid sealsed bolševikkude

Kunstnik I. Vladimirovi maal.

partei komiteed eesotsas sms Staliniga. Streikijate hulk ulatus jaanuaris määratu suure arvuni — 440.000-ni.

Pärast 9. jaanuari omandas tööliste revolutsiooniline võitlus teravama poliitilise iseloomu. Majanduslikelt streikidelt ja solidaarsuse-streikidelt hakkasid töölisel üle minema poliitilistele streikidele, demonstratsioonidele, kohati aga relvastatud vastupanule tsaariväele. Tõusis üles kogu töötav Venemaa keisri ja valitsuse vastu, kes korraldas mahalaskmisi ja

Lenin näitas: „Nimelt selles kolossaalsete masside ärkamises poliitilisele teadvusele ja revolutsiooniliseks võitluseks — seisneb 22. jaanuari 1905. a. ajalooline tähtsus.“

Tööliste streigiliikumine mõjutas tugevasti talupoegi. Veebruaris algas talupoegade liikumine mõisnike vastu Volga ümbruse keskkuber-

mangudes. Eriti tugevaks arenes talupoegade liikumine Gruusias. Bolševikkude partei alustas aktiivselt tegevust talupoegade hulgas, levitades üleskutseid maal, kutsudes rahvast võtma mõisnikelt maad ja kukutama tsaari valitsus. Talupoegade ja töölisliikumine omakorda avaldas mõju sõjaväele, mis peamiselt koosnes talupoegadest. Algasid mässud tsaarivägedes. Kõige suurem ülestõus oli ristlejal „Potjomkin“ 1905. aasta suvel. Ülestõusnud madrused tapsid ohvitseri ja heiskasid laeval punase lipu. Tsaar saatis mitu laeva, et summutada ülestõusu „Potjomkinil“, mille revolutsioonilipp kutsus relvastatud võitlusse isevalitsusega.

Nii algas esimene Vene revolutsioon, mis ajas jalule kogu rahva.

Iseloomustades revolutsiooni esimest etappi, kirjutas Lenin:

„... mõne kuu jooksul pilt muutus täiesti teiseks. Revolutsiooniliste sotsiaal-demokraatide sajad kasvasid „äkki“ tuhandeiks, tuhanded said kolme-nelja miljoni proletariaadi juhtideks. Proletariaadi võitlus kutsus esile suure käärimise viiekümne- kuni sajamiljonilise talupoegade massi seas, talupoegade liikumine leidis vastukaja sõjaväes ja viis sõdurid vastuhakkamisteni ning sõjaväeosade omavaheliste relvastatud kokkupõrgeteni. Sääraselt 130-miljonilise elanikkonnaga kolossaalne maa astus revolutsiooni, sääraselt uinuv Venemaa muutus revolutsioonilise proletariaadi ja revolutsioonilise rahva Venemaaks.“ (V. I. Lenin, Teoste kogu XIX k., lk. 345.)

Revolutsioon oli tõusuteel. Ta nõudis proletariaadi parteilt oma taktika väljatöötamist.

Bolševikkude partei kolmas kongress 1905. a. märtsis andis selle poliitilise momendi marksistliku hinnangu ja töötas välja täpse töölisklassi revolutsioonipartei taktika algavas revolutsioonis.

Lenin pidas taktika lähtepunkti aluseks proletariaadi hegemooniat kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis. Ainult töölisklassi ja mitmemiljoniline talupoegade liit töölisklassi juhtimisel on suuteline revolutsiooni lõpuni viima. Isevalitsuse kukutamine on võimalik vaid võiduka relvastatud ülestõusu tulemusena. Revolutsiooni võit peab viima Venemaa proletariaadi ja talupoegade revolutsioonilis-demokraatliku diktatuurini. See diktatuur, toetatud relvastatud tööliste ja talupoegade massist, peab murdma kontrrevolutsiooni vastupanu, peab andma maa talupoegadele, peab looma täieliku demokratismi, jõudma vabariigini, välja juurima feodalismi jäänused maa ja tööstuse olustikust, kindlustama edasist revolutsiooni arengut, tema kasvamist sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Lenin kirjutas: „Demokraatlikust revolutsioonist hakkame me kohe üle minema täpselt oma jõu kohaselt, teadliku ja organiseeritud proletariaadi jõuga sotsialistlikule revolutsioonile. Me seisame pideva revo-

lutsiooni eest. Me ei peatu poolel teel" (V. I. Lenin, Teoste kogu VIII k., lk. 186).

Varustatud Lenini teooriaga revolutsioonist ja taktikaliste juhistega, viisid bolševikud töölisklassi ja talupojad edasisele võitlusele tsarismi, mõisnike ja kapitalistide vastu.

Oktoobri ja detsembri suursündmuste päevad 1905. a., kus revolutsiooni areng tõusis haripunkti, näitasid teadlikkuse ja võitlusvaimu hiigla tõusu töölisklassis ja näitasid täielikult, et Lenini revolutsiooni taktika oli õige. Menševike taktika, mis seisnes selles, et kuna revolutsioon on kodanlik, siis võib revolutsiooni juhiks olla ainult liberaalne kodanlus. Proletariaat peab lähenema mitte talurahvale, vaid liberaalsele kodanlusele, — selle väite lükkas ümber ja paljastas revolutsiooni areng. Menševikud said töölisklassi huvide äraandjaiks kodanlusele.

1905.—1907. a. revolutsioon Venemaal kaotas, kuid sellest hoolimata oli tal suur rahvusvaheline ja ajalooline tähtsus töölisklassi edasises revolutsioonilises liikumises.

„Kõigest kolme revolutsioonista vältel (aastad 1905—1907) tegid töölisklass ja talurahvas läbi niisuguse kogemusrikka poliitilise kasvatuskooli, millist nad poleks läbi teinud hariliku rahuliku arengu korral kolmekümne aastaga. Mõned revolutsioonistaastad tegid selgeks selle, mida rahulikes arengutingimustes poleks võidud selgitada kümnete aastate kestes" („UK(b)P ajaloo lühikursus", lk. 99).

1905. a. revolutsiooni Lenin nimetas sotsialistliku revolutsiooni pea-
prooviks. „Ilma 1905. a. „peaproovita“ oleks võimatu olnud 1917. a. Oktoobrirevolutsiooni võit," kirjutas Lenin (V. I. Lenin, Teoste kogu XV k., lk. 176).

1905. a. kuni 1907. a. revolutsioon oli välja kutsutud kogu Venemaa ajaloolise arengu käigust ja oli klassi-vastuolude teravnemise tagajärg.

Lenini õpetus haridusest ja kommunistlikust kasvatusesest.

Marxi-Engelsi õpetust — marksismi kui proletariaadi suurt revolutsioonilist teooriat on imperialismi ja kapitalismi üldkriisi, proletaarse revolutsioonide ja kommunismi teostamise ajastul jatkanud ja arendanud suured töötava rahva juhid ja geniaalsed teadusemehed Lenin ja Stalin. Nad on ka Marxi-Engelsi kasvatuslikke põhimõtteid, mis on ja jäävad proletariaadi pedagoogika aluseks, tunduvalt süvendanud ja seega nõukogude pedagoogikale selge sisu, kindlad põhilised ülesanded ja eesmärgid näidanud. Marksismi-leninismi rajajate tähtsus nõukogude pedagoogika kujunemisel on nii suur, et nende õpetust haridusest ja kommunistlikust kasvatusesest peab õpetaja põhjalikult tundma. Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini õpetus on see nurgakivi, millele on ehitatud nõukogude pedagoogika süsteem.

Marxi ja Engelsi pedagoogilisi ideid on juba käsitletud teisel*). Lenini ja Stalini õpetust kommunistlikust kasvatusesest ja nende tegevust nõukogude haridussüsteemi ja koolielu korraldamisel peaks õigupoolest tervikuna koos käsitlema, nagu tervikuna käsitletakse ka leninismi. Siiski vaadeldgem siin Lenini ja Stalini pedagoogilisi ideid ajaloolises järjekorras: käesoleva artikli pühendame Lenini õpetusele haridusest ja kommunistlikust kasvatusesest. Sellele järgneks siis iseseisev ülevaade sms Stalini ideedest hariduse ja kasvatusesest alalt.

I

Peatugem alguses Lenini kultuurrevolutsioonilisel tegevusel ja hariduspoliitilistel kirjutustel aja järgus enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobri revolutsiooni.

Lenini võitlus kultuuri ja kooli vabastamise eest on osa ta suurest revolutsioonilisest tegevusest, mis algas möödunud sajandi 90-ndail aastail ja mille esimeseks tähtsaimaks eesmärgiks oli tsaarivalitsuse kukutamine.

Lenin oma esimestes kirjutustes hariduslike küsimuste kohta arvustab teravalt tsariaegset hariduspoliitikat, mis oli vaenuline tööliste ja rahvahulkadele. Rahvaharidust pidas tsaristlik režiim endale kardetavaks.

*) Vt. „Nõukogude Kool“ 1940, lk. 182 jj. ja „Nõukogude Õpetaja“ 1940, nr. 5, 6, 7.

Eriti kahtlustati poliitilises mõttes pühapäevakoole täiskasvanuile. Juba tol ajal kutsus Lenin töölisi üles võitluseks tsaarivõimu vastu ja ühtlasi ka võitluseks teaduse ja vabaduse eest.

„Töölised! Te näete, kuidas ministrid kardavad nagu surma teadmiste ühendamist töörahvaga! Näidake siis kõigile, et ükski jõud ei suuda ära võtta töolistelt teadlikkust. Teadmisteta on töölised kaitsetud, teadmistega aga on nad — jõud.“ (Lenin, Teosed I, lk. 421).

Pikem poleemika oli Leninil 90-ndail aastail marksismi vastaste — narodnikutega nende keskhariduse ümberkorraldamise kava puhul, mille koostajaks oli publitsist-narodnik Južakov. UK(b) Partei ajaloo lühikursusest (I peatükk) võime lugeda marksistide võitlusest narodnikutega poliitilisel rindel, siin aga olgu märgitud mõned olulised momendid Lenini võitlusest nendega kultuurilisel ja hariduse alal, sest juba selles ilmnevad Lenini selged põhimõttelised seisukohad kooli ja hariduse küsimustes.

Južakovi utoopilises keskhariduse projektis, mis pidi võimaldama soodsat ja ühtlase hariduse saamist laiadele rahvahulkadele, ka maal, on märkimisväärne kaks ideed.

1) Uues koolisüsteemis tahetakse kaotada klassivahed, nii et kool muutuks klassivabaks. Klassipärane kool olevat vastuolus riigihuvelega, sest Južakov arvas ekslikult, et kui koolikorralduses peetakse silmas klassihuve, siis ei võivat olla juttugi ühtsest riigikoolist.

2) Uldine keskharidus gümnaasiumi ulatuses oleks maksuta; selleks asutatagu gümnaasium igasse valda (kokku 20.000!) ja nende ülalpidamise kulud hangitagu õpilaste ja koolilõpetajate tööga (3 aasta jooksul pärast gümnaasiumi lõpetamist). Sel viisil tahtis Južakov nähtavasti teostada Marxi-Engelsi nõuet — siduda õpetust ja kasvatust tootva tööga.

Lenin arvustab Južakovi utoopiat oma pikemas kirjutuses: „Перлы народнического прожектёрства“ (1897; Lenin, Teosed II, lk. 280 jj.). Ta ütleb, et Južakov üldse ei tunne klassipärase kooli olemust, kui ta arvab, et klassipärane koolikorraldus on vastuolus riigihuvelega ja et ka klassipärase kooli õppekavad ei võimalda ühtset haridust.

Juba Marx-Engels tõestasid, et kasvatuse laad ja sisu sõltub alati ühiskondlikest suhetest ja et kasvatusel on klassipärane iseloom ning olemus. Niikaua kui püsivad klassid, määrab kasvatuse eesmärgi ikka valitsev klass.

Seesugune väärarvamine võis Južakovil tekkida seisuste ja klasside mõiste täielisest vassimisest. Klassipärase hariduse olemus kapitalistlikes riigis on selles, et ta on organiseeritud ühtlaselt ja on ühevõrra kättesaadav kõigile neile, kes aineliselt suudavad oma lapsi koolitada.

Seisuslik kool aga nõuab õpilase kuuluvust teatavasse seisusesse: Venemaal oli koole, kuhu pääsesid ainult aadlike lapsed; oli koole, kuhu võisid astuda kaupmeeste või vaimulike lapsed, mitte aga käsitöölise või talurahva lapsed jne. Need kõik olid seisuslikud koolid.

Klassipärane kool aga ei tunne seisusi, ta nõuab kõigilt õpilasilt ainult ühte: õpilane maksu raha õpetuse eest. Klassipärane kool ei ole suletud kellelegi, — kel on ainelisi ressursse õppimiseks, see võib ka õppida, niipalju kui suudab. Kel aga pole raha õppemaksu ja muude kooliskäimisest tekkivate kulude katmiseks (riietus, raamatud, õppetarbed, korter ja ülalpidamine linnas), see ei pääse üldse keskhariduse juurde klassipärasest koolis. Järelikult isegi siis, kui mõnes kodanlikus maas pole keskkoolides õppemaksu, ei kaota keskkool oma klassipärasest iseloomu.

Južakovi keskhariduse korralduse kava teine põhimõte — maagümnaasium peetagu ülal peamiselt õpilaste endi tööga — on ilmselt utoopiline. Palgalisi tööjõude oleks võidud neis ainult talvel kasutada, samuti pidanuksid gümnaasiumi lõpetajad, s. o. gümnaasiumi haridusega sulased, 3 aastat töötama kooli põllumajapidamises, et oma tööga tasuda oma koolitamiskulud gümnaasiumis.

Arvustades seda ideed, puudutab Lenin ka marksistliku kasvatuse põhimõtet tootva töö ühendamise õpetuse ja kasvatusega, mis printsibiis on õige: „Ei saa kujutella tuleviku ühiskonna ideaali ilma õpetuse ja tootva tegevuse ühendamiseta: ei õpetus ja haridus ilma tootva tööta ega tootev töö ilma sellega kõrvuti toimuva õpetuseta ja hariduseta ei saa seista sel kõrgusel, mida nõuab kaasaegse tehnika ja teaduse tase“ (Lenin, Teosed II, lk. 288).

Teatavasti esineb seesugune poliitiline õpetuse mõte juba utopistidel-sotsialistidel, nimelt Fourier'l ja Owenil. Selle mõtte on võtnud omaks ka marksistid.

Kuid marksistlik kasvatuse ideaal — ühendada õpetus ja haridus tootva tööga — eeldab iseendast, et kohustus osa võtta tööst on kehtiv kõigi kodanike suhtes, mitte ainult kehvikule. Seda just ei olegi narodnikute hariduse ideaalis. Selles võetakse küll füüsilise töö kohustus üldise printsibiina, kuid tegelikult — ainult kehvikute jaoks. Linnagümnaasiumides, kus lastevanemad võivad maksta õpperaha ja tasuda muud hariduskulud, pole narodnikute arusaamisel mingit füüsilist tööd tarvis. Seega ei ole siin kohuslik tootev töö mitte inimese üldise ja mitmekülgse arenemise eelduseks, nagu seda õpetavad Marx-Engels, vaid lihtsalt õppemaksu asendajaks gümnaasiumis. Säärast väidet kinnitab veelgi selgemini tõsiasi, et narodnikute põllumajanduslikus gümnaasiumis pidid nooremad õpilased tööst vabastatud olema. Selle eest aga nõuti lõpetanuilt 3 aastat tööd kooli

majapidamises, et tasuda täieliselt saadud õpetuse kulud ja olla ühtlasi ka talitöölisteks ja täiendavaks tööjõuks-sulaseks suvel. Niisiis on asi üpris lihtne: On raha, maksa õpetuse eest; ei ole raha — mine tööle!

Kui sellele veel lisada, et narodnikute gümnaasium pidi olema lahuskool; et töötasu oli arvestatud madalamana kui harilike põllutööliste oma; et gümnaasiumide majapidamine oluks osalt naturaalne, osalt rahaline, oma põllusaaduste müümise tõttu; et gümnaasiumide jaoks tarvilise maa pidid koolid ise välja ostma, nii et lõppude lõpuks just kehvikute talupoegade rahaga ostetakse maa, asutatakse gümnaasium, maksetakse õpetajate palgad ja kaetakse muudki kulud, — siis on ilmne säärase kooli teostamatus ja reaktsiooniline laad.

Jah, seepärast Lenin nimetabki kogu seda narodnikute utoopilist koolikava neljakordse raskepärase epiteediga: teoorjuslik-bürookraatlik-kodanlik-sotsialistlik katse.

Sotsialistlik sellepärast, et temas on üks teadusliku sotsialismi tunnuseid — ühiskondliku tootmise plaanikindel juhtimine.

Kodanlik sellepärast, a) et rikastele on üks kool, kehvikule teine; jõukad maksavad ainult 28,7% koolitamiskuludest, kehvikud — 100%; b) et jääb püsima terav vahe maa ja linna vahel; c) et katse kõrval organiseerida plaanikindlat ühiskondlikku toodangut säilib ka kaubanduslik toodang — saaduste turustamise, s. t. et ühiskondlikku toodangut hakkavad juhtima turuseadused.

3) Koolide bürookraatlik iseloom ei vaja erilist selgitust, sest õigemini üteldes ei juhi kooliühiskonna toodangut turuseadused, vaid direktori korraldused.

4) Teoorjuse elemendiks on narodnikute koolikavas — kehvikute töö saadud õpetuse eest.

Omaette peatükk Lenini õpetusest hariduse ja kooli kohta enne Oktoobrirevolutsiooni tuleb koostada küsimusel: Missugust kasvatust ja haridust annavad valitsevad klassid rõhutatud massidele?

Engels oma teoses „Töölisklassi seisund Inglismaal“ kirjeldab ligemalt haletsemisväärset sisemist korda vabrikukoolides, mida pidid vabrikandid 1834. a. seaduse alusel asutama. Ta toob selles teoses ka ühe kapitalisti enda arvamuse tööliste haridusest: „Niipalju kui mina võin näha, on suurem hulk haridusest, mida viimaseil aastail töölistele antakse, kurjast. See on hädaohtlik, sest see teeb töölise iseseisvaks“ (Marx, Kapital I, lk. 280, eestikeelne väljaanne).

Engels on oma uurimustega tõestanud kogu töölishariduse petlikkuse ja armetuse, niipalju kui kodanlus seda üldse võimaldab. „Kui kodanlus

laseb töölisi vaid niipalju elada, kuipalju see talle endale on vajalik, siis pole midagi imestada, et ta neile ka haridust annab seevõrra, kuivõrra see on ta enda huvides“.

Ka Lenin analüüsib õige põhjalikult valitsevate klasside suhtumist töölistele võimaldatavasse haridusse ja jõuab samale otsusele kui ta suured eelkäijad Marx ja Engels. „Kapitalistide klassi huvid, kogu kodanluse huvid on selles, et jätta töölisi harimatuiks ja killustatuiks, et kõrvaldada kiiremini töölisi, kes on teistest targemad ja kes kasutavad oma mõistust ja teadmisi mitte selleks, et saada tööliklassi reetjaiks, vaid kasutavad selleks, et aidata teisigi töölisi omandada rohkem teadmisi ja õpetada neid ühiselt tööliste asja eest seisma“ (Lenin, Teosed II, 563).

Peatugem ligemalt pühapäevakoolidel täiskasvanuile.

Nende kohta kirjutas kurikuulus siseminister Durnovo oma aja suurimale reaktionäärile, sinodi ülemprokurör Pobedonostseville (18. III 1895): „Viimaseil aastail saadud teated kõnelevad sellest, et poliitiliselt kahtlased isikud, samuti osa teatava suunaga õppivast noorsoost (s. o. üliõpilasist) püüavad pääseda pühapäevakoolidesse õpetajaina, lektoreina, raamatukoguhoidjaina jne. Seesugune järjekindel püüdlus, mida ei põhjusta ka elatusvahendite hankimine, sest kõik need kohustused täidetakse palgata, tõendab, et säärane nähtus on üks vahendeid, mille abil valitsusevastased elemendid võitlevad päris legaalsel pinnal Venemaa riigikorra ja ühiskondliku struktuuri vastu“.

Sel puhul ütleb Lenin: „Jah, niiviisi arvab härra minister. Leidub haritud inimesi, kes tahavad oma teadmisi jagada töölistega, tahavad, et õpetus oleks kasuks mitte ainult neile endile, vaid ka rahvale, ja minister kohe otsustab, et siin on tegemist „riigivastaste elementidega“, s. t. et mingisugused vandeseltslased ajavad inimesi pühapäevakoolidesse*.“

Kuid ministrit teeb rahutuks ka see asjaolu, et pühapäevakoolide õpetajad ei saa palka. Ta on muidugi harjunud, et tema ametnikud ja spioonid teenivad ainult palga eest, ja nüüd korraga — inimesed töötavad, teenivad ja õpetavad — ja seda kõike... maksuta! See on kahtlane — ja minister saadab kohe nuhke asja järele uurima. Need siis koguvad andmeid, mida õieti pühapäevakoolides õpetatakse. Uks teatab, et ajaloo ettekannete kavas kõneldakse pärisorjuse tekkimisest ja kaotamisest, mainitakse Stenka Rasini ja Pugatšovi ülestõusu.

Lenin tähendab selle kohta tabavalt: „Vist küll need kaks viimast nime kohutasid head ministrit ja ta silme ette arvatavasti kerkisid kohe... ülestõusnute viglad.“

*) В. И. Ленин, „О чем думают наши министры“. (1897. Teosed I, lk. 419—421).

Teiselt poolt teatatakse ministrile, et ühes pühapäevakoolis oli järgmine ajalooliste ettekannete kava: „Ühiskonna tekkimine. Ürgaegne ühiskond. Ühiskondliku organisatsiooni areng. Riik ja milleks ta on tarvilik. Kord. Vabadus. Õigus. Riigikorra vormid. Ainuvalitsus. Töö — üldise heaolu alus. Tootlus, vahetus ja kapital. Kuidas jaotub rikkus. Omakasu taotlemine. Omand ja selle vajadus. Talupoegade vabastamine. Rent, kasu, töötasu. Millest sõltub töötasu ja ta liigid.“

Minister leiab, et „ettekannete seesuguse, rahvakoolile täiesti kõlbmatu kava järgi annab täielise võimaluse tutvustada kuulajaid järkjärgult ka Karl Marxi, Engelsi ja teiste teooriatega, aga juuresviibiv järelevalveametnik vaevalt suudab märgata ettekandes sotsiaal-demokraatliku propaganda algmeid.

Seepärast: „Hoitagu koolid töörahvast eemal. Minister vaatab tööliste kui püssirohule, teadmistele ja haridusele aga kui sädemele, ja on veendunud, et kui säde satub püssirohule, siis plahvatus tabab kõigepealt valitsust.“ (Lenin.)

See dokumentidel põhjenev lugu kahest tsaariaegsest võimukandjast-reaktsionäärist ja pühapäevakoolidest on suurepärane näide sellest, millist haridust võis töölikklass ja töötav rahvas saada tsarismiajal.

Tsaarivalitsus oli rahva kultuurilise arengu kurjim vaenlane. 1905. a. revolutsiooni mõjul pidid tsaristliku valitsuse organid küll surnud punktist natuke edasi nihkuma ja natukegi rohkem arvestama rahvahulkade hariduslikke vajadusi. Kuid mida ikka võis loota kõikvõimsate mõisnike valitsemisest!

Kui a. 1913 Vene haridusministeerium, mida juhtis tol ajal mustasajaline minister Kasso, riigieelarve arutamise puhul Dumas (riigivolikogus) püüdes esile tõsta kiiret tõusu rahvahariduse alal, siis võttis Lenin rahvahariduse ja koolide tõelise seisundi karmi arvustuse alla. Ta koostas Duma enamlaste fraktsiooni esindaja A. E. Badajevi jaoks suure kõne kavandi, mille see ka peaaegu sõnasõnalt Duma istungil 17. juun. 1913. a. ette kandis, välja arvatud lõplapsed, mis jäid ette kandmata, sest koosoleku juhataja võttis Badajevilt sõna ära.

See kõne sisaldab Venemaa rahvahariduse kohta ennemaailmasõja-aegseil aastail huvitavaid mõtteid ja andmeid. Seepärast lubatagu neil lähemalt peatuda.

Rahvahariduse — õigemini rahvapimestamise — ministeerium kiitleb küll hariduslike kulude suhtelise tõusuga: a. 1907 oli ministeeriumi eelarves 46 miljonit rubla, a. 1913 — 137 milj. rubla (võrreldagu selle summaga Nõukogude valitsuse kulutusi kultuuriliseks otstarbeks, mis a. 1940 oli kokku 43 miljardit rubla! J. K.), mis tähendab kulude kolme-

kordistumist 6 aasta jooksul. „Asjata aga politseilise korra või korralageduse kroonulikud kiitjad unustavad, et naeruväärselt väikesed arvud protsentides kasvavad ikka „hiigla“ kiirusega. Kui kerjusele, kel on 3 kopikat, te annate 5 kopikat, siis on tema „varanduse“ juurdekasv „hiigla“-suur: tervelt 167%! Kas ei pidanuks ministeerium, kui ta ei taha taotella rahva teadvuse pimestamist ja Venemaa rahvahariduse armetu seisukorra varjamist, teisi andmeid tooma? Nimelt kas ta ei pidanuks tooma andmeid, mis ei võrdle tänast 5-kopikast eelse 3-kopikasega, vaid andmeid, mis võrdlevad seda, mis meil on, sellega, mis on tsiviliseeritud riigile tarvilik?

Edasi Lenin esitabki niisuguseid andmeid. A. 1908 oli Vene riigis alg-, kesk- ja ülikoolides kokku — 7.095.351 õpilast, seega 46,7 õpilast 1000 elaniku kohta. Kuid millest kõneleb see arv alla 50 õpilase 1000 el. kohta? Lenin vastab sellele järgmiselt:

„Ta kõneleb Venemaa uskumatust mahajäämisest ja metsikusest, tänu pärisorjuse-mõisnike kõikvõimsusele meie riigis. Kooliealiste laste ja noorukite arv Venemaal on üle 20%, s. o. üle $\frac{1}{5}$ kogu rahvaarvust, ... õpilasi aga on 4,7%, s. o. peagu viis korda vähem! See tähendab, et umbes neli viiendikku lapsi ja noorukeid Venemaal ei saa haridust!!

Nii metsikut maad, kus rahvamassid niivõrd oleksid paljaks rõõvitud hariduse, valguse ja teadmiste mõttes — niisugust maad ei ole Euroopas ühtki, peale Venemaa. Ja see rahvamasside, eriti talupoegade metsikus ei ole juhuslik, vaid on paratamatu mõisnike rõhumisel, kes on haaranud kümned ja kümned miljonid tiinud maad, haaranud võimu nii Dumas kui ka Riiginõukogus, ja mitte ainult neis asutustes, vaid ka võrdlemisi mada lamais... Meile vaieldakse vastu, et Venemaa on vaene, et ei ole raha. Muidugi, Venemaa ei ole mitte ainult vaene, ta on — kerjus, kui kõnes on rahvaharidus. Selle eest aga on Venemaa väga „rikas“ kulude poolest pärisorjuslikule riigile, mida mõisnikud valitsevad, kulude poolest politseile, sõjaväele, rentideks ja kümnetuhandelisteks palkadeks mõisnikele, kes on välja teeninud „kõrged aastmed“... Venemaa jääb alati vaeseks ja armetuks hariduslike kulude suhtes, kuni rahvas ei saa niipalju haridust, et vabastada ennast mõisnike rõhumisest.“

Ka õpetajate haletsemisväärsset seisundit ei unustanud Lenin valgustamata oma kõnekavandis Badajevile. „Venemaa on vaene, kui kõne all on rahvaõpetajate palgad. Neile maksetakse krosse. Rahvaõpetajad nälgivad ja külmetavad kütmata ja elamiseks peaaegu kõlbmatuis talumajades. Rahvaõpetajaid kiusab iga urjadnik, iga mustasajaline külas või vabahtlik salapolitseinik (ohrannik) ja nuhk, kõnelemata juba norimisest ja

tagakiusamistest ülemuse poolt. Venemaa on vaene, et maksta ausaile töölistele hariduse alal, kuid Venemaa on väga rikas, et pillata miljoneid ja kümneid miljoneid söödikute-mõisnike jaoks, sõjaliste avantüüride peale, juurde maksta suhkruvabrikantidele ja naftakuningaile jne."

Neidki väiteid kinnitab Lenin võrdlustes teiste maade õpetajate ainelise olukorraga, mis täie kujukusega näitavad Venemaa õpetajate armetut seisundit. Kuid Lenin arvab, et ka Venemaal võidaks mitte halvemini kindlustada aineliselt õpetajaid, kes aitavad tõsta rahvast harimatusest, pimedusest ja rõhutusest, kui Venemaa riiklik kord alt üles muudetakts demokraatlikuks. Siis kaoks ka veel vastikum pilt, mis näitab õpilaste ja õpetajate õiglusetust, rõhutatud, allasurutud ja ärahirnutatud olekut, siis kaoks politsei nuhkimine, omavoli ja takistused rahvale ja eriti töölistele hariduse andmiseks ja politsei poolt selle lõhkumine, mis rahvas ise püüab enda harimiseks teha.

Leninil on sama kõne koostamisel ka fakte selle kohta, et mõnes kohas on isegi mõisnikud soovinud koole avada, kuid valitsus ei ole seda lubanud. Loogiliseks järelduseks sellest on väide, et valitsus takistab rahvaharidust Venemaal, et valitsus on hariduse suurim vaenlane ja kohtleb õpetajaid kõige alatumal ja vastikumal kombel.

Kui kõne ettekandja täiesti põhjendatult lausus, et niisugune valitsus väärrib seda, et ta minema kihutataks, võeti talt sõna. Ette lugemata jäi Lenini kõnekavandist ainult järgmine osa. „Jah, vene rahvaõpetajad on ära hirmutatud nagu jänessed! Jah, $\frac{9}{10}$ -kule Venemaa rahvastikust valitsus tõkestab teed haridusele. Jah, meie haridusministeerium on politseilise nuhkimise ministeerium, noorsoo irvitamise ja rahva hariduslike püüete mõnitamise ministeerium. Aga vene talupojad ja eriti vene tööliselised mitte kõik, kaugeltki mitte kõik ei ole jäneste sarnased. Töölisklass tõendas seda juba viiendal (s. o. 1905.) aastal ja oskab tõendada veel kord ja hoopis veenvamalt, hoopis mõjuvamalt ja hoopis tõsisemalt oma võimeid revolutsiooniliseks võitluseks ehtsa vabaduse ja ehtsa, mitte Kasso ja mitte mõisnike, rahvahariduse eest."

Lenini seisukohad kooli- ja rahvusküsimuses. Mõni aasta enne maailmasõda teravnes rahvusküsimus Venemaal. Valitsuse poliitika oli läbi imunud sallimatust rahvuslikust vaimust. „Valitsevale" rahvusele, s. o. venelastele (keda oli Venemaal 43%, s. o. vähemus) anti igasuguseid eesõigusi. Teiste rahvuste õigusi kärbiti igal viisil ja neid püüti üksteisest lahutada, õhutades nende vahel rahvuslikku vaenu. Selle rahvuspoliitika äärmise väljendusena tekkis kavatsus luua igale rahvale omad koolid ja nende korraldamist teostada nn. kultuurautonoomia kaudu. (Kultuurautonoomia mõiste ei võiks meie haritlastele päris tundmatu olla.

sest ka kodanlikus Eestis tegutsesid mõnda aega saksa ja juudi „kultuur-omavalitsused“, kes korraldasid ka oma rahvuslikke koole.)

Lenin oli algusest peale kultuurautonoomia ja koolide rahvusliku jaotuse vastu, sest töölisklassi huvid nõuavad just kõige täielikumat üheõiguslust kõigile rahvustele riigis ja kõigi vaheseinte kaotamist üksikute rahvuste vahel ning ühtluskooli, muidugi omas keeles, kõigi rahvuste lastele. Ainult siis, kui kaovad rumalad rahvuslikud eelarvamused, kui kõigist rahvustest töölisel liituvad, võib töölisklass kujuneda jõuks, mis annab vastulöögi kapitalile ja suudab tõsiselt parandada oma elujärge. Kuid kapitalistide huvid on teised: „Nad püüavad õhutada rahvuslikku vaenu „lihtrahvas“, ise aga sahkerdavad väga hästi: ühes ja samas aktsia-seltsis on üheskoos — nii venelased, ukrainlased kui ka poolakad, juudid, sakslased. Tööliste vastu ühinevad kapitalistid igast rahvusest ja usundist, töölisi aga püütakse lahutada ja nõrgendada rahvusliku vaenuga!“ (Lenin, Teosed XVI, lk. 554)

Kultuurautonoomia, mis tähendab koolide juhtimise ja majandamise üleandmist riigilt üksikuile rahvustele, on äärmiselt kahjulik proletaarsele klassivõitlusele. Mitte sellele „autonoomiale“ ei tule töölistel püüda, vaid kõigist rahvustest tööliste ühendamisele võitluseks igasuguse nationalismi vastu, võitluseks tõeliselt demokraatliku kooli eest ja poliitiliste vabaduste eest üldse. Mõte jaotada kooliasjandus rahvuste järgi ei ole mitte ainult kahjulik viga, vaid otse sulilik, šarlataanlik võte kapitalistide poolt. Töölisi võib killustada, jaotada selle idee propagandaga ja veelgi rohkem — rahvakoolide jaotamisega rahvuste järgi. Kapitalistidel aga on omad „eliitkoolid“ ja neid ei ähvarda ükski killustamine või „kultuur-rahvuslik autonoomia“. Seepärast: „Vene töölisklass võitles ja saab võitlema reaktsioonilise, kahjuliku, kodanliku ja rahvusliku „kultuur-rahvusliku autonoomia“ idee vastu“ (Ленин, „О культурно-национальной автономии“, 1913. Teosed XVII, lk. 92—95). Kuid see ei tähenda milgi kombel, nagu eitaksid marksistid õigust emakeelseks õpetamiseks. Emakeelse õpetuse ärasegamine ühe ja sama riigi kooliasjanduse jagamisega rahvuste järgi, s. t. emakeelse õpetuse ja „kultuur-rahvusliku autonoomia“ ärasegamine on kõige karjuvam rumalus. Kusagil maailmas marksistid ei eita õpetamist emakeeles ja kusagil maailmas ei ole marksistid õigustanud „kultuur-rahvuslikku autonoomiat“.

Klassivõitlus igas kapitalistlikus ühiskonnas käib kõigepealt majanduslikul ja poliitilisel alal. Eraldada neist veel kooli ala oleks mõttetus, sest kooli ja kultuuri pole võimalik eraldada ökonoomikast ja poliitikast. Peale selle kooliasjanduse eraldamine annaks hoogu kodanlikule šovinis-

mile, kuna ökonoomilises ja poliitilises elus peab murdma ja kõrvaldama iganenud ja mõttetuid rahvuslikke vaheseinu ja eelarvamusi.

Ja rahvuslik kultuur kodanlikus ühiskonnas — mida arvab sellest Lenin? Ta ütleb: „I g a s rahvuslikus kultuuris on, kuigi vähe arenenud, demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri elemente, sest i g a s rahvuses on töötav ja eksploateeritav mass, kelle elutingimused paratamatult loovad demokraatliku ja sotsialistliku ideoloogia. Aga igal rahvusel on ka kodanlik kultuur (enamasti ka mustasajaline ja klerikaalne) — seejuures mitte ainult „elementidena“, vaid v a l i t s e v a kultuurina. Seepärast „rahvuslik kultuur“ on üldse mõisnike, pappide, kodanluse kultuur“ *).

Neist sõnadest on selge, et Lenin võideldes „kultuur-rahvusliku autonoomia“ vastu, mis on proletaarsele internatsionalismile vastuvõetatu, ei eitanud üldse rahvuslikku kultuuri. Teisal samas kirjutuses ütleb Lenin, et „internatsionaalne kultuur ei ole rahvusetu“, et igast rahvuslikust kultuurist bolševikud võtavad nende sotsialistlikke elemente. Hiljemini on sms Stalin näidanud, et Lenin oma võitluses rahvusliku kultuuri loosungi vastu kodanlikus korras andis pihta s i s u l t rahvuslikule kodanlikule kultuurile, mitte aga ta rahvuslikule vormile. Rahvuslik kultuur nõukogude korras aga on „sotsialistlik sisult ja rahvuslik vormilt“.

Kokkuvõttes olgu rõhutatud, et revolutsioonieelses ajajärgus Lenin, olles proletariaadi juhiks võitluses oma õiguste, nende hulgas ka hariduse eest, ei piirdunud ainult kitsamate koolielu küsimuste arendamisega Marxi-Engelsi õpetuse alusel, vaid haaras hariduspoliitilisi ja kultuurilisi küsimusi kõige laiemas ulatuses. Ta võitles narodnikute väikekodanliku reaktsioonilise romantismi vastu kultuurilistes küsimustes, arvustas põhjalikult nende üldise kohusliku keskhariduse utoopilist kava; ta näitas selgesti, et tsaristlik ainuvalitsus on kurjim rahva vaenlane, kes pidurdab rahva kultuurilist arenemist; ta nõudis kõigi rahvaste täielist üheõiguslust ja võitles igasuguste eesõiguste vastu, mis võiksid mõnel üksikul rahvusel olla; ta oli ka tolleaegse sotsiaal-demokraatliku partei enamlaste fraktsiooni hariduspoliitilise programmi eelnõu koostajaks; samuti koostas ta mõned tähtsad hariduspoliitilised kõned Vene Riigivolikogu (Duma) sotsiaaldemokraatliku rühma saadikile-enamlastele (näiteks A. Badajevile 1913. a.). Nii pääsesid Lenini sõnad, mis tsaristliku valitsuse rahvapimestamise poliitikat armutult piitsutasid, ka Riigivolikogu ette.

*) В. И. Ленин — Критические заметки по национальному вопросу. (1913. Teosed XVII, lk. 136—139).

II

Kodanlikus ühiskonnas kasutavad valitsevad klassid kasvatust rõhute vaimseks orjastamiseks ja oma võimu kindlustamiseks. Juba Marx ja Engels väitsid, et ainult proletarse revolutsiooni teel saab hävitada kodanluse kasvatusede ideoloogia ja puhastada vana ühiskonna saastast proletariaat, et ta suudaks luua sotsialistlikku ühiskonda. „Teadvuse vorme ja saadusi ei saa kaotada palja kriitikaga, nende lahustamisega „enese-teadvuses“, pettekujudeks, rumaluseks muutmisega jne., vaid ainult reaalse ühiskondlike suhete kummutamisega, milledest kõik see mõttetus on kujunenud; mitte kriitika, vaid revolutsioon on ajaloo, samuti filosoofia ja iga teise teooria tõukejõud“ (Marx-Engels, Teosed IV, lk. 19). See tähendab, et alles pärast sotsialistlikku revolutsiooni võib proletariaat luua uue kasvatusede, mis ei ole enam töötava rahva surve ja orjastamise vahendiks.

Sedasama mõtet on ka Lenin korduvalt kinnitanud. „Kui me loeme nende sotsialistide teoseid, kes viimase poolsajandi jooksul on kapitalismi arengut vaadelnud ja jõudnud veel ja veel kord järeldusele, et sotsialism on paratamatu, siis kõik nad eranditult on sellele näidanud, et ainult sotsialism vabastab teaduse kodanlikest kammitsaist, kapitalile orjastamisest, orjusest kurjale kapitalistlikule omakasupüüdmisele“ (Lenin, XXIII, lk. 41).

(J ä r g n e b.)

A. KURLENTS

Eesti ja vene keele võrdlevast rektsioonist.

Meil seni ilmunud vene keele õpikuis on rektsiooniküsimused jäetud täiesti puudutamata, kuna sõnade käändelise sõltuvuse tundmaõppimine peaks olema lahutamatu nende muutmise oskusest. Kõik meetodilised abiraamatud rõhutavad üksmeelselt, et võõrkeele vormielemente tuleb mõtestatud lauseseoses harjutada juba algusest peale. Kuid seejuures ei tuleks piirduda ainult õpilase emakeelega sarnlevate lausetega, vaid peab aeg-ajalt harjutustesse poetama vene keele rektsioonilist omapära ilmestavaid lauseid, muidu võib õpetaja seista ühel päeval tõsiasja ees, et õpilased oskavad küll käänata ja pöörata, nende koostatud laused aga on venelase kõrvale vastuvõtmatud. Kui vene keelt õppija koostab laused я ходил в театре või он помогает брата,

siis pole ju siin tegemist käänamise mitteoskamisega, vaid rektsiooniveaga. Venelane, kes pole eesti keele omapäraga küllalt tuttav, tõlgib samuti oma emakeele eeskujul *ma käisin teatrisse ja ta aitab vennale*. Ja kui talle seletada, et verb *käima* nõuab eesti keeles inessiivi, mitte illatiivi, siis on ta sellest võõrastavalt üllatatud. Mõni lihtsameelsem hüüatab koguni: – Kui veider keel! Hüüatab ja peab öeldu seekord reeglina meeles, kuid järgmises kirjatöös kordab sama viga. ENSV-i vene õppekeele koolides leidub küllalt õpilasi, kes on aastaid maadelnud eesti keele rektsioonivigadega, – nii tugev on neis emakeele pärssiv mõju. Kindlasti võib oletada, et samasugused raskused on ka eesti õppivat noorsugu ootamas, kui mitte juba keeleõpetuse algastmest peale ei istutata neisse õiget keelelist vaistu rohkearvuliste analoogiliste teisendite näol õpitud sõnavara piirides. Eksamitagajärgedest nähtub, et isegi kutset taotlevate täiskasvanute hulgas, kes muidu perfektselt tunnevad deklinatsiooni ja konjugatsiooni, leidub neid, kes näit. lause *ta töötas tunnis* tõlgivad vene keelde on работал в уроке jms.

Eesti ja vene keel on nii fraseoloogialt kui rektsioonilt üksteisest suurel määral erinevad. Rektsiooniküsimusi on veel vähe uuritud ega valitse sel alal järjekindlust. Seepärast alljärgnev võrdlev ülevaade rektsioonist ei pretendeeri kõikehaaravale põhjalikkusele, vaid piirdub tegeliku koolitöö abiainese tagasihoidliku osaga. Valimik on koostatud aastate kestel vene koolis eesti keele õpetajana kogutud materjalist. Peagu iga toodud sõna on korduvalt esinenud veana õpilaste kirjanedis ja tõlkeharjutustes. Ka näitelauseist on enamik võetud õpilaste töödest. Valimikust on kõrvale jäetud vähemtarvitatavad sõnad, nagu *благо-волия* (к кому?) – *lahke olema (kelle vastu?)*, samuti verbid, millede käändeline sõltuvus on liiga kõikuv, nagu *ohverdama (mida?)* – *жертвовать* (чем? и что? – на что?) jt. Sõnad on toodud eesti keele käänete järjekorras, kusjuures vene vastete rektsioon on märgitud võrdluse hõlbustamiseks eeskätt eesti keelele omaste käänetega, tuues ometi sulgudes ka vene käände ladinakeelse nimetuse. Eksimõtlemist vältimaks olgu tähendatud, et verbi järel sulgudes antud küsimus pole muidugi ainuvõimalik, vaid ainus, mille poolest venekeelne vaste eestikeelsest erineb. Näiteks *puutama* järel võib küsida: keda? kellesse? millal? millega? jne., kuid valimikus on toodud vaid küsimus *kellesse?*, mis erinebki venekeelsest *касаться* (кого?). Teiseks oleks liialdus valimiku põhjal üldistada, et kõigi teatavat küsimust nõudvate verbide rektsioon erineks vene keele omast. Kuigi *jääma, jätma, kogunema* jt. *kuhu?*-verbid nõuavad vene keeles üldiselt küsimust *kus?*, siis enamiku verbide (*sõitma, vaatama, ruttama, viskama* jt.) laiendid vastavad eesti ja vene keeles ühesugusele küsimusele (*kuhu?*).

* * *

A. Eesti keeles genitiiv postpositsiooniga – vene keeles komitatiiv (instrumentaal) – *millega?*

1. *erinema (mille poolest? millelt?)* Ta erineb neist kasvu poolest, kasvult *отличаться (чем?)* Он отличается от меня ростом.
2. *rikas, vaene, ilus jne. (mille poolest? millelt? millest?)* Rikas tutvuste poolest, vaene rahast, ilus näolt. *богатый, бедный, красивый* и т. д. (*чем?*) Богатый знакомствами. бедный деньгами, красивый лицом.
3. *tehtud, ostetud, kirjutatud jne. (kelle? kelle poolt?)* Tööliste poolt tehtud kast; venna ostetud raamat; õpilase kirjutatud kirjand. *сделанный, купленный, написанный* и т. д. (*кем?*) Ящик, сделанный рабочими; книга, купленная братом; сочинение, написанное учеником. Agent-adverbiaaliga eksimine on väga tavaline. Tõlgitakse eesti keelde: raamat ostetud vennaga. Siia kuuluvad ka küsimused: *mille läbi?* ja *millest?* Rahe läbi tekitatud kahjud. Piksest rabatud noormees. – Убытки, причиненные градом. Юноша, пораженный молнией. Agent-adverbiaalist adessiivis – vt. 89 – 94.
4. *uhke olema (kelle üle?)* Ta võib oma poja üle uhke olla. *гордиться (кем?)* Она может гордиться своим сыном. Võrrelge seejuures: *uhkustama (millega?)*

B. Eesti k. genitiiv postpositsiooniga – vene k. akusatiiv (*keda? mida?*)

- 1 (5) *kohut mõistma (kelle üle?)* Ära teiste üle kohut mõista, vaata parem ennast. *судить (кого?)* Других не суди, на себя погляди.

C. Eesti k. partitiiv (*keda? mida?*) – vene k. illatiiv (*kellesse? millesse?*)

- 1 (6) *plaksutama (mida?)* Publik hakkas käsi plaksutama. *захлопать (во что?)* Публика захлопала в ладоши.
- 2 (7) *tulistama, laskma (keda? mida?)* Jahimees laskis jänest. *стрелять (в кого?)* Охотник стрелял в зайца. *стрелять (кого? что?)* Охотник стреляет зайцев (*laseb jäneseid*). Põrdsõna *laskma* rektsioon kuulub meie vanimate venepärasuste hulka. Juba 1911. a. „Eesti Kirjanduses“ (lk. 256) pahanab F. Ederberg: „Püssist ehk revolvrüst laskma. Eestlane ütleb ainult: püssi laskma.“

D. Eesti k. akusatiiv (*mille? mida?*) – vene k. inessiiv (*milles?*)

- 1 (8) *üles tunnistama (mille? mida?)* Roimar tunnistas üles mõrva. *признаться (в чем?)* Преступник признался в убийстве.

E. Eesti k. partitiiv (*keda? mida?*) – vene k. allatiiv-daativ (*kellele? millele?*)

- 1 (9) *aitama (keda?)* Aita mind! Ta aitab ema.
помогать (кому?) Помоги мне. Она помогает матери.
Väga sagedane viga: Ta aitab ema le.
- 2 (10) *kahjustama (keda? mida?)* Alkohol kahjustab tervist.
вредить (кому? чему?) Алкоголь вредит здоровью.
Ka vanasõna: Печаль не уморит, а здоровью повредит.
- 3 (11) *matkima (keda? mida?)* Ahv matkib inimest.
подражать (кому? чему?) Обезьяна подражает человеку.
- 4 (12) *segama, häirima (keda?)* Ärge segage teda!
мешать (кому?) Не мешайте ему!
- 5 (13) *takistama, tõkestama (keda? mida?)* Ärge takistage lapse arenemist!
препятствовать (кому? чему?) Не препятствуйте развитию ребенка. Võrrelge ka A. Ostrovski: Нраву моему не препятствуй!
- 6 (14) *tähele panema (mida?)* Ta ei pane tähele seda ilu.
внимать (чему?), обращать внимание (на что?) Он не обращает внимания на эту красоту. И месяц, и звезды, и тучи толпой внимали той песне святой. (М. Лермонтов.) Kuigi eesti keeles võib ütelda *tähelepanu pöörama (millele?)*, tehakse ometi pahatihti sedalaadi viga: Ta ei pane tähele sellele kõigele.
- 7 (15) *tüütama (keda?)* Kärbes tüütab last.
надоедать (кому?) Муха надоедает ребенку.
- 8 (16) *teenima (keda?)* Keegi ei saa teenida kaht isandat.
служить (кому?) Никто не может служить двум хозяевам.
- 9 (17) *uskuma (keda? mida?)* Kas sa usud minu sõnu?
верить (кому? чему?) Веришь ли ты моим словам?
Uskuda võib ka *millesse?* (Верить – во что?) See paljutarvitav verb põhjustab ka paljusid viga. Mõni näide venepärasteist lausekonstruktsioonest. Ma mitte alati uskusin raamatutele. Mulle on väga raskesti uskuda teie sõnadele. Ära usu temale, et ta käis sõjale. Kui need laused õpilaste kirjatöist tõlkida vene keelde, tunduvad nad kõigiti loomulikena.
- 10 (18) *usaldama (keda?)* Kas te usaldate teda?
доверять (кому?) Доверяете вы ему?
- 11 (19) *õpetama (mida?)* Mulle õpetatakse vene keelt.
обучать (чему? кого?) Меня обучают русскому языку.

- 12(20) õppima mida? Mida teie õpite koolis?
обучаться, учиться (чему?) Чему вы учитесь в школе?
 Мы все учились понемногу, чемунибудь и какнибудь (А. Пушкин).
- 13(21) ähvardama (keda?) Keda te ähvardate? Ega ometi mind?
грозить, угрожать (кому?) Кому вы угрожаете? Не мне ли?

F. Eesti k. partitiiv (*keda? mida?*) – vene k. komitatiiv-instrumentaal
 (*kellega? millega?*).

- 1(22) alahindama, halvaks pidama (*mida?*) Ei tohi halvaks pidada nende
 tööjõudu.
пренебрегать (чем?) Нельзя пренебречь их рабочей силой.
- 2(23) arvestama (*mida?*) Arvestage minu tulekut.
считаться (с чем?) Считайтесь с моим приходом.
- 3(24) hingama (*mida?*) Vahetuңdides hingavad õpilased värsket õhku.
дышать (чем?) На переменах ученики дышат свежим воз-
 духом.
- 4(25) imetlema (*mida?*) Me imetlesime kevadist loodust.
любоваться (чем?) Мы любовались весенней природой.
- 5(26) kalliks pidama (*mida?*) Pidage kalliks oma tervist!
дорожить (чем?) Дорожите своим здоровьем!
- 6(27) kasutama (*mida?*) Kasutage juhust!
воспользоваться (чем?) Воспользуйтесь случаем!
- 7(28) kõnetama (keda?) Õpetaja kõnetas õpilast.
заговорить (с кем?) Учитель заговорил с учеником.
- 8(29) liputama (*mida?*) Koer liputab saba.
вилять (чем?) Собака виляет хвостом.
- 9(30) lohistama (*mida?*) Vanamees lohistas tuhvlleid mõõda põrandat.
шлепать (чем?) Старик шлепал туфлями по полу.
- 10(31) nautima (*mida?*) Meie naudime rahu.
наслаждаться (чем?) Мы наслаждаемся миром.
- 11(32) peale rüüramata (*mida?*) Rüübake pulbrile vett peale!
запить (чем?) Запейте порошок водою!
- 12(33) põdema (*mida?*) Ta põdes tiisikust.
хворать, болеть (чем?) Он болел чахоткой. Он болел душой
 о нас. Ta tundis meie pärast hingevalu.
- 13(34) teesklema (keda?) Ta teeskles magajat.
прикидываться (кем?) Он прикинулся спящим.
- 14(35) vangutama, poogutama (*mida?*) Ta ainult vangutas pead.
покачать, кивать (чем?) Он только покачал головою.

G. Eesti k. illatiiv või alatiiv (*kuhu? millesse?*) millele? – vene k. inessiiv
või adessiiv (*kus? milles? millel?*)

- 1 (36) *eksima (kuhu?)* Lapsed eksisid metsa.
заблудиться (где?) Дети заблудились в лесу.
- 2 (37) *ilmima (kuhu?)* Näitleja ilmus lavale.
появиться (где?) Артист появился на сцене.
- 3 (38) *joonistama, joonestama (kuhu?)* Ta joonistas paberile karikatuuri.
нарисовать, начертить (где?) Он рисовал на бумаге карикатуру.
- 4 (39) *jätma (kuhu?)* Ta on jätnud raamatu koju.
оставлять (где?) Он оставил книгу дома.
- 5 (40) *jääma (kuhu?)* Talumees jäi õõseks linna.
оставаться (где?) Крестьянин остался на ночь в городе.
Viimased kaks pöördõna on paljudele õpilastele komistuskiviks. Venelased kirjutavad: – See koolipäev jäi minu meeles. Kui ma käisin Venemaal, mina jätsin minu südame Moskvas.
- 6 (41) *kaduma (kuhu?)* Kala kadus vette.
исчезать, теряться (где?) Рыба исчезла в воде.
- 7 (42) *kaotama (kuhu?)* Kaotsin noa tänavale.
потерять (где?) Я потерял ножик на улице.
- 8 (43) *kirjutama (kuhu?)* Kirjutage see lause tahvlile!
писать (где?) Напишите это предложение на доске!
- 9 (44) *koguma, korjama, porpima, koondama (kuhu?)* Kõik võõrsõnad on kogutud sellesse vihikusse.
собирать (где?) Все иностранные слова собраны в этой тетради.
On võimalik *собирать (куда?)* Она собирала ягоды в корзину.
- 10 (45) *kogunema (kuhu?)* Rahvast kogunes väljakule.
собираться (где?) Народ собирался на площади.
Kõrvaltähenduses *собираться (куда?)* Мы собирались в гости.
Me valmistusime külla minema. Tüübiline tõlkeviga: Saalis, kus olid kogunenud õpilased, oli palav.
- 11 (46) *märkima (kuhu?)* Õpetaja märkis tunni päevaamatusse.
отмечать (где?) Учитель отметил урок в журнале.
- 12 (47) *tegeta (kuhu? — mida?)* Poiss tegi augu maa sisse.
делать где? — что? Мальчик сделал в земле яму.
- 13 (48) *unustama, unustata (kuhu?)* Unustasin pliiatsi lauale.
забыть (где?) Я забыл карандаш на столе.

H. Eesti k. illatiiv (*kellesse*) – vene k. allatiiv, daativ prepositsiooniga (*kellele*?)

- 1 (49) *kiinduma (kellesse?)* Nad olid kiindunud üksteisesse.
привязаться (к кому?) Они были привязаны друг к другу.
Kõrvaltähendus: Что ты привязываешься ко всем? Mis sa tüütad kõiki?
- 2 (50) *suhtuma (kellesse? kellele?)* Kuidas teie suhtute meisse? (meile?)
отнестись (к кому?) Как вы относитесь к нам?

I. Eesti k. illatiiv (*millesse*?) — vene k. komitatiiv, instrumentaal (*millega*?)

- 1 (51) *haigestuma (millesse?)* Õpilased haigestuvad pahatilti grippi.
заболеть (чем?) Ученики часто заболевают гриппом.
- 2 (52) *nakatama nakatuma, (millesse?)* Vend nakatas õe tiisikusse.
заразить, заразиться (чем?) Брат заразил сестру чахоткой.

J. Eesti k. illatiiv (*kellesse*?) – vene k. genitiiv (*kelle*?)

- 3 (53) *puutuma (kellesse?)* Asi puutub minusse.
касаться (кого?) Дело касается меня.

K. Eesti k. inessiiv, adessiiv (*kus*?) – vene k. illatiiv, allatiiv (*kuhu*?).

- 1 (54) *käima (kus?)* Lapsed käivad koolis.
ходить (куда?) Дети ходят в школу.
Sel tuntud verbil, millega tihti eksitakse, on vene keeles kahe sugune reksioon: *ходить (куда? – направление)* ja *ходить (где? – место)*.
Они ходят по залу. Viimast esineb kõnekeeles harva.

L. Eesti k. elatiiv (*kellest? millest?*) – vene k. genitiiv (*kelle? mille?*)

- 1 (55) *hoiduma (millest?)* Sügisel hoiduge külmetusest!
остерегаться (чего?) Осенью остерегайтесь простуды!
- 2 (56) *ilma jääma (millest?)* Ta jäi oma rahast ilma.
лишиться (чего?) Он лишился своих денег.
- 3 (57) *jätkuma, piisama (millest?)* Meile ei jätku paberist.
хватить (чего?) Нам не хватит бумаги.
- 4 (58) *kahju olema (kellest?)* Mul on kahju vaesestlapsel.
жаль (кого?) Мне жаль сироты.
- 5 (59) *kinni pidama (millest?)* Pidage kinni neist vaadetest!
придерживаться (чего?) Придерживайтесь этих взглядов!
- 6 (60) *suurem, vähem, targem (kellest?)* Vend on õest suurem.
больше, меньше, умнее и т. д. (кого?) Брат больше сестры.

**M. Eesti k. elatiiv (kellest? millest?) – vene k. komitatiiv, instrumentaal
(kellega? millega?)**

- 1 (61) *elama (millest?)* Me ei või elada ainult õhust.
жить (чем?) Мы не можем жить только воздухом.
- 2 (62) *huvituma, huvitatud olema (millest?)* Ma pole huvitatud sellest asjast.
интересоваться, быть заинтересованным (чем?) Я не заинтересован этим делом.
- 3 (63) *küllastuma (millest?)* Õhk on küllastunud veeaurudest.
насыщаться (чем?) Воздух насыщен водяными парами.
- 4 (64) *lahkuma (kellest?)* Ma pidin oma sõbrast lahkuma.
расставаться (с кем?) Я должен был расстаться с моим другом.
- 5 (65) *tüdimä (millest?)* Olen tüdinud ootamast.
утомляться (чем?) Я утомлен ожиданием.
- 6 (66) *tühjaks jooksmä (millest?)* Sõdur jooksis verest tühjaks.
истечь (чем?) Воин истек кровью.
- 7 (67) *vaimustuma, innustuma (millest?)* Õpilane oli innustunud oma edusammudest.
вдохновляться, воодушевляться (чем?) Ученик был воодушевлен своими успехами.

**N. Eesti k. elatiiv (kellest? millest?) – vene k. partitiiv, akusatiiv
(keda? mida?)**

- 1 (68) *aru saama (millest?)* Kas te saate minu sõnadest aru?
понимать (что?) Понимаете ли вы мои слова?

O. Eesti k. elatiiv (millest? kust?) – vene k. inessiiv, lokatiiv (milles? kus?)

- 1 (69) *leidma (kust?)* Leidsin selle palli aiast.
находить (где?) Я нашел этот мячик в саду.
- 2 (70) *lugema (kust?)* Lugesin seda ajalehest.
прочитать (где?) Я прочел об этом в газете.
- 3 (71) *osa võtma (millest?)* Me kõik võtame ringidest osa.
участвовать, принимать участие (в чем? где?) Мы все принимаем участие в кружках.
- 4 (72) *ostma (kust?)* Kust te ostsite need kalossid?
покупать (где?) Где вы купили эти калоши?
- 5 (73) *otsima (kust?)* Otsisin sind toast ja õuest.
искать (где?) Я искал тебя в комнате и на дворе.
- 6 (74) *teadlik olema (millest?)* Olen teadlik oma puudustest.
сознательный (в чем?) Я сознательен в моих недостатках.
Võrrele: признавать (что?)

P. Eesti k. sisekohakäänded (*kuhu? kus? kust?*) — vene k. väliskohakäänded.

- 1 (75) Läksin *jaama*, olin *jaamas*, tulin *jaamast*.
Я пошел на станцию, был на станции, пришел со станции.
- 2 (76) Läksin *randa*, olin *rannas*, tulin *rannast*.
Я пошел на берег, был на берегу, пришел с берега.
- 3 (77) Läksin *sõtta*, olin *sõjas*, tulin *sõjast*.
Я пошел на войну, был на войне, пришел с войны.
- 4 (78) Tõlgin vene keelde, see on vene keeles, võtan vene keelest.
Переведу на русский язык, это — на русском языке, беру это с русского языка.
- 5 (79) Riputan *lampi lakke*, lamp on *laes*, võtan *lampi laest*.
Я повешу лампу на потолке (где?), лампа висит на потолке, снимаю лампу с потолка.
Kohalikud venelased räägivad ka erinevalt V. Dal'i „Толковый словарь“ järgi ülaltoodud rektsioonist: я повешу лампу под потолок, к потолку.
- 6 (80) Ruttan *tundi*, olin *tunnis*, tulen *tunnist*.
Спешу на урок, я был на уроке, прихожу с урока.
- 7 (81) Läksime (ronisime) *torni*, olime *tornis*, tulime *tornist* alla.
Мы подымались на башню, были на башне, спустились с башни.
Aga: вошли в башню. Astusime *torni* sisse.
- 8 (82) Läksin *õue* (*hoovi*), olin *õues* (*hoovis*), tulin *õuest* (*hoovist*).
Я пошел на двор, был на дворе, пришел со двора.
- 9 (83) Ta läks *suisa surma*.
Он пошел прямо на смерть.
- 10 (84) Poiss ronis *puu otsa*, istus *puu otsas*, ronis *puu otsast* alla.
Мальчик полез на дерево, сидел на дереве, слез с дерева.
- 11 (85) See oli tal *hinges*. Это было у него на душе.
- 12 (86) Viibisime *värskes õhus*. Мы были на свежем воздухе.

Q. Eesti k. allatiiv (*kellele? millele?*) — vene k. akusatiiv (*keda? mida?*)

- 1 (87) *järele jõudma* (*kellele?*) Ma jõudsin tuttavale *järele*.
догнать, нагнать (кого?) Я догнал знакомого.
- 2 (88) *halastama* (*kellele?*) Palun sind, halasta minule!
пощадить, пожалеть (кого?) Прошу тебя, пощади меня!

R. Eesti k. adessiiv (*millal?*) — vene k. inessiiv, lokatiiv prepositsiooniga (*millal?*)

- 1 (89) Sel hommikul, sel päeval, sel õhtul, sel ööl.
В это утро, этим утром, в этот день, в этот вечер, в эту ночь.

2 (90) Sel nädalal, sel kevadel, sel ajal, sel hooajal jne.

В эту неделю, этой весной, в это время, в этот сезон и т. д.

S. Eesti k. adessiiv (*kellel?*) — vene k. allatiiv, daativ (*kellele?*)

1 (91) mul veab, tal õnnestub (*kellel?*)

мне везет, ему дается (*кому?*)

2 (92) keelama, käskima, lubama, laskma jm. (*kellel?*)

запретить, приказать, разрешить, пускать (*кому?*) делать.

Ta käskis mul linna minna. Он приказал мне итти в город.

puskama (*кого?*) Пуссти меня пройти! Lase mind läbi!

3 (93) vaja, tarvis (*kellel?*) mida teha. Mul on vaja tundi minna.

надо (*кому?*) что делать. Мне надо итти на урок.

4 (94) Konstruksioonid *olema*-verbiga: tal on igav — ему скучно, tal on lõbus — ему весело, tal on kurb, raske, kerge — ему грустно, тяжело, легко.

T. Eesti k. ablatiiv (*kellelt?*) — vene k. adessiiv (*kellel?*)

1 (95) laenama (*kellelt?*) Kooolitüdruk laenas sõbratarilt raha.

взять в долг, одолжить (*у кого?*) Ученица взяла у подружки деньги в долг. Одолжить — у кого? — on vähemsoovitav.

U. Eesti k. translatiiv (*milleks? kui kauaks?*) — vene k. allatiiv (*millele?*)

1 (96) purustama, purunema (*milleks?*) Taldrik purunes väikesteks tükkideks.
разбить, разбиться (*на что?*) Тарелка разбилась на мелкие кусочки.

2 (97) Sõitsin ära viieks, kuueks päevaks (*kui kauaks?*)

Я уехал на пять, на шесть дней (*на какой срок?*)

V. Eesti k. translatiiv (*kelleks? milleks?*) — vene k. illatiiv, akusatiiv
prepositsiooniga (*kellesse? millesse?*)

1 (98) astuma (*kelleks?*) Ta astus meie ringi liikmeks.

вступить, поступить (*во что?*) Он вступил в члены нашего кружка.

2 (99) esitama (*kelleks?*) Me esitasime ta kandidaadiks.

выдвинуть (*во что?*) Мы выдвинули его в кандидаты.

3 (100) kasvama (*kelleks?*) Tütarlaps kasvas iluduseks.

вырасти (*кем?*) Девочка выросла красавицей.

4 (101) minema (*kelleks?*) Mul on tarvis minna sõduriks.

итти (*во что?*) Мне надо итти в воины (в армию).

- 5(102) *värvima (milleks?)* Naine värvis rätiku punaseks.
выкрасить (во что?) Женщина выкрасила платок в красный цвет.

Õ. Eesti k. komitatiiv (*kellega?*) — vene k. akusatiiv (*keda?*)

- 1(103) *tõrelema (kellega?)* Ära tõrele minuuga, kallid!
бранить (кого?) Не брани меня родная, что его я так люблю!

Ä. Eesti k. komitatiiv (*kellega? millega?*) — vene k. allatiiv, daativ või akusatiiv prepositsiooniga (*kellele? millele?*)

- 1(104) *harjuma (kellega?, millega?)* Olen harjunud selle inimesega. Olen harjunud uue olukorraga.
привыкать (к кому? к чему?) Я привык к этому человеку.
Võrrelge: свыкаться (с чем? — неодушевл.) Я свыкся с новым положением.
- 2(105) *jagama (millega?)* Jagage kaksteist neljaga!
делить (на что?) Делите двенадцать на четыре!
- 3(106) *korrutama (millega?)* Korruta kaks viiega!
помножить (на что?) Помножь два на пять!
- 4(107) *sarnanema e. sarnlema (kellega? ka kellele?)* Ta sarnaneb e. sarnleb väga oma isaga (isale).
походить, похожий (на кого?) Он очень похож на своего отца. Это ни на что не похоже.
- 5(108) *võrduma, võrdne (millega? ka millele?)* Ja maainmas pole temaga (temale) võrdset.
равный, равен (чему?) Чуден и тогда Днепр, и нет ему равного в мире!

* * *

Eespool toodud materjal võib algul tunduda liiga laiapiirilisena, nii et õpetaja, kes tahaks seda kasutada, ei tea, millest alata. Seepärast olgu siin eriti esile tõstetud kümme verbi, mida võiks pidada rektsiooniliseks põhi- varaks, kuna nendega eksitakse suhteliselt kõige enam. Sulgudes on järjekorra-number valimikus.

A. Viis kõige tähtsamat verbi: 1(54) *ходить (куда?) — käima (kus?)*; 2(9) *помогать (кому?) — aitama (keda?)*; 3(17) *вернуть (кому?) — uskuma (keda?)*; 4(68) *понимать (что?) — aru saama (millest?)*; 5(40) *остаться (где?) — jääma (kuhu?)*.

B. Viis tähtsat verbi: 1(18) *доверять (кому?)* – *usaldama (keda?)*; 2(14) *обращать внимание (на что?)* – *tähele panema (mida?)*; 3(71) *принимать участие, участвовать (в чем?)* – *osa võtma (millest?)*; 4(64) *расстаться с кем?* – *lahkuma (kellest?)*; 5(12) *мешать (кому?)* – *segama, häirima (keda?)*.

Uue sotsialistliku kultuuriga tutvumisel tuleb meil intensiivselt tegelda vene keelega. Sellest johtub paratamatult russitsismide levimine eesti keelde, nagu seda näeme juba praegu ajalehtede veergudel ilmuvates tõlgetes. Et vältida rektsoonivigu, peab nende olemasolust teadlikuks saama.

E. TSEITLIN JA P. ŠURGALINA

I. V. Mitsurini elu ja töö tundmaõppimine IX klassis.

2*).

Hübriidisatsiooni liigid ja viisid, mis hõlbustavad
kaugemat hübriidisatsiooni.

(3. tund.)

Tunni kava.

1. Eelmise tunni läbiküsimine.

2. Hübriidisatsiooni liigid.

A. Sama liigi piires toimuv hübriidisatsioon:

a) välismaiste talipirnide ristsugutamine meie „peeneoksalistega“; selle näite varal domineerivate põhjuste selgitamine;

b) ristsugutamine vanemaiks võetud paaride vahel, mis on pärit geograafiliselt üksteisest kaugel asetsevaist kohtadest, näit. ussuuri pirn ja lõuna-itaalia sort „Béret royal“, hiina pirn ja ameerika sort „Bellefleur“.

B. Kauge (perekonnavaheline) hübriidisatsioon, järgmiste näidete varal: „varane vladiimiri kirss“ ja murel; hübriid-kirss „Põhja ilu“ (Krassa severa); kirss ja jaapani toomingas; hübriid-perapedus; pihlakas ja viirpuu; hübriid — granaatpihlakas.

3. Menetlused, mis hõlbustavad kauget hübriidisatsiooni:

a) vegetatiivse lähendamise meetod;

*) Alguis vt. „Nõukogude Kool“ nr. 4 — 1940.

- b) „vahendaja“ meetod;
  - c) tolmutamine tolmutuseguga.
4. Tunni kokkuvõte ja ülesandmine.

Tunni lühike sisukokkuvõte.

Tund toimub Mitsurini tabelite järgi loeng-keskustelu-vestluse kujul. Uue aine käsitlemine peab õpilastele näitama seda teed, mida mööda Mitsurin läks, taotelles ülesseatud sihti — tolleaegse Venemaa viletsate viljapuuaedade uuendamist. Ühes sellega näitame, kuidas Mitsurin sai darvinistiks ja lõi terve rea teoreetilisi teese, mis edasi arendasid ning süvendasid muutlikkuse ja pärilikkuse õpetust.

Tunni algul seletatakse õpilastele, milline hübriidisatsioon võib olla. Mitsurini tuli selles küsimuses ise rajada endale uusi teid. Kauget hübriidisatsiooni eitasid tolleaegsed botaanikud, sest et seejuures saadi viljatuid hübriide. Mitsurin juhtis tähelepanu hübriidisatsiooni alal tehtavate tööde juhuslikkusele ja looduse hooleks jätmisele: „Jah, hübriidisatsiooni teadust pole olemas ja sõna „hübriidisatsioon“ tõlgitakse igapäevasesse arusaadavasse keelde sõnadega: „puista, sega, raputa, küll ikka midagi uut tuleb välja“.

Oma tööd hübriidisatsiooni alal alustas Mitsurin välismaiste talipirnisortide ristsugutamise meiega kohalike „peeneoksaliste“ ja „sidrun“-pirnipuudega. Hübriidid andsid pisikesi, varakult valmivaid, kuigi maitset paremaid pirne, s. o. kohalike sortide tunnused jäid domineerivaiks. Mitsurin nentis, et kohalike sortide pärilik laad hübriidil areneb neile omastes kliimalistes ja maapinnalistes tingimustes; lõunamaiste sortide pärilikud omadused aga ei leia oma arenemiseks soodsaid tingimusi, seepärast nende sortide tunnused ja omadused ei tunginud esile, vaid jäid retsessiivsesse olekusse — ilus näide domineerivate omaduste selgitamiseks.

Pärast esimeste hübriidiseerimiskatsete nurjumist kerkis Mitsurini ette küsimus ristsugutamiseks sobivate vanemate-paaride valikust, et mitte toimida huupi, vaid et hübriididele saada tarvilised omadused ja tunnused.

Ta hakkas ristleva taimi, mis pärit olid üksteisest geograafiliselt kaugeist maakohtadest (näited on toodud tunni kavas).

Neid ristsugutusi põhjendas Mitsurin nõnda: „Mida suurem distants on ristlevate taimede vahel nende kodukoha suhtes ja elamismiljöö tingimuste poolest, seda kergemini kohastuvad neist saadud hübriidi külvikud uue miljöö tingimustele uues maakohas.“

Isalt või emalt ja nende lähedastelt sugulastelt päritud hübriidi omadused, mitte leides, nagu oma kodumaal, neile kohaseid miljöötüüpimusi, ei suuda kauaks domineerima jääda.

Hübriidil kujuneb vahepealne pärilikkus, nagu seda näeme pirmi „Mitsurini talibéret“ ja „Hiina bellefleur'i“ juures.

Mitsurin selle juurde peatuma ei jää, vaid ta asus kaugemate taimede hübriidiseerimisele, sellele, mida botaanikud eitasid.

Ta hakkas ristlema eri liikidest ja koguni eri perekondadest taimi: kirssi mureliga, kirssi toomingaga, pihlakat viirpuuga (näited on antud tunni kavas). Ta taotleb uute taimede aretamist, mis evides lõunamaiste sortide väärtuslike omadusi, oleksid sealjuures külmakindlad. Looduses polnud niisuguseid taimi olemas. Ta loob uusi taimi, milleks vajalik on „alguses omavahel võimalikult kaugete alaliikide ristsugutuse abil taimed välja kiskuda nende endisest kindlaks kujunenud olekust nende organismi senise ehituse näol ja alles sellise ristsugutuse teel saadud seemneist välja kasvatada esimene, seejärel teine ja kolmas generatsioon külvikuid, teostades iga generatsiooni külvikute suhtes kõige rangemat selektsiooni“.

Õpetaja toonitab veelkordselt, et Mitsurin püüdis hübriidiseerimise teel saada väärtuslike pärilike omadustega vanemait noort, alles ebasabiilset organismi, kellel veel polnud kindlaks kujunenud vastastikused suhted ümbritseva miljöoga. Hübriidide vahel ta toimetab valikut. Saadud hübriidide arenemist suunas ta soovitud sihis. Kuidas ta seda tegi, seda käsitletakse järgmisel tunnil.

Käesolev tund aga lõpetatakse viiside esitamisega, mis hõlbustavad kaugemat hübriidisatsiooni. Need esitatakse lühidalt tabelite varal (näited tunni kavas).

Tunni lõpul tehakse kokkuvõtte sellest, mis tuleb kodus kätte õppida.

Hübriidsete külvikute kasvatamine.

(4. tund.)

Tunni kava.

1. Õpilaste küsitlemine:

- a) jutustada hübriidiseerimise meetodeist, mida Mitsurin kasutas;
  - b) osutada viisid, mis hõlbustavad kaugemat hübriidisatsiooni;
  - c) mis on domineerimine ja kuidas Mitsurin seletas domineerimise nähtusi;
  - d) mille poolest hübriidisatsioon erineb aklimatisatsioonist.
2. Mitsurini õpetus viljapuude staadiumlikust arenemisest.

3. Hübriidsete külvikute kasvatamine nende arenemise eri staadiumes:
  - a) seemnete hoidmine;
  - b) hübriidsete külvikute kasvatamine toitmise reguleerimisega nende arenemise eri staadiumes;
  - c) domineerimise juhtimine toitmise abil;
  - d) mentori-meetod (aluse ja pookoksa vastastikune mõjustamine).

Tunni lühike sisukokkuvõte.

Hübriidsete külvikute kasvatamist käsitlev tund on kolmanda tunni järjeks. Õpilased peavad aru saama, et uue sordi loomiseks pole küllaldane valida head vanematepaarid ja neid ristsugutada. Valik ja ristsugutus — see on vaid töö algus. Iga sort saadakse alles pikaldase, väsimatu töö tulemusena, mille eesmärgiks on saada hübriidi juures tarvilikud omadused ja tunnused. Neid omadusi aga ei saa valmiskujul, neid tuleb arendada, kasvatada. Selles seisneb põhimõtteline vahe selle vahel, kuidas Mitšurin kohtleb taimorganisme ja kuidas teevad seda Mendeli ja Morgani poolehoidjad.

Käesolevas tunnis kõneldakse Mitšurinist kui darvinistist, kes Darwini õpetust edasi arendas ja süvendas selles osas, mis käsitleb organismi ja ta plastilisuse muutlikkust.

Siin näidatakse ka, kuidas Darwini teooria leiab oma rakendamist NSV Liidus.

Õpilaste läbiküsitlemine lõpeb lõppjärelusega: niikaua kui Mitšurin seisis taime suhtes Lamarck'i seisukohal, ebaõnnestusid ta katsed; niipea aga kui hakkas taimeorganismidele rakendama Darwini teooriat, moodustas ta uusi taimi.

Edasises selgitatakse Mitšurini omapärasest käsitlusest taimeorganismest. Organism on muutlik mitte ainult oma ajaloolises minevikus, vaid ka oma olevikus, oma individuaalses arenemises. Mitšurin oli esimene, kes üles seadis küsimuse taime staadiumlikust arenemisest. „Iga taim on võimeline muutuma oma ehituselt, kohanedes uue keskkonnaga oma olemasolu varajastes staadiumides, ja see võime hakkab suuremal määral nähtavale tulema kohe alates esimesist päevist pärast väljavõrsumist seemnest, seejärel nõrgeneb ja vähehaaval kaob pärast esimest 2- kuni 3- ja harva kuni pärast 5-aastast uue sordi kandmist.“

Mitšurin on viljapuudel märkinud kolm arenemisstaadiumi — lapsepõlv, noorus ja täisiga. Igaühes neist staadiumidest nõuab organism erinevaid tingimusi oma olemasoluks.

„Igal hübriidisel külvikul on oma kasvamise esimesel aastal rõhuvas enamikus peagu metsikut liiki taime ehitus, ja alles vaid järgnevail aastail muutub ta vähehaaval, kaldudes kultuurtaime laadi poole ja oma täiseas omandades täiesti kultuurtaime laadi.“

Lähtudes taimede staadiumliku arenemise oletusest, eriti hübriidse külviku suure plastilisuse juures ta elu esimesil aastail, seab Mitsurin üles võimaluse idee teadlikult juhtida ning suunata taime individuaalset arenemist ja teostabki seda tegelikult taime organismi osava mõjustamise teel, andes teataval ajal talle tarvilikke väliseid tingimusi.

Konkreetsete näidetega selgitatakse õpilastele, kuidas Mitsurin kasvatas oma hübriidseid külvikuid, kuidas ta nende arenemist juhtis inimesele kasulik suunas, mõjustades mitte ainult väliste tunnuste ja omaduste kujunemist asjaomastel taimedel, vaid ka nende tunnuste pärilikku püsivust.

Juba seemnete hoidmise viis avaldab mõju hübriidi muutumisele ühe või teise „vanema“ suunas, nagu seda Mitsurin on korduvalt kindlaks teinud oma katsetega. Kui hübriidi „Ussuuri pirn“ ja „Béret Dille“ seemned lastakse teataval määral kuivada, siis hübriid kaldub metsiku ussuuri pirni poole. Kui aga need seemned külvata sügisel kohe pärast nende võtmist puuvilja seest, siis tuleb kalduvus kultuursordi „Béret Dille'i“ poole.

Külvamisel arvestab Mitsurin kõike kuni pisiasjadeni: milline muld on peenrais, kuidas peenrad on tehtud, kus need asetsevad — tuulelt kaitstud või tuulepoolses kohas; tuul põhjustab seemneil liiga suure väljaauramise ja häirib nende toitumist süsihappu gaasiga. Mitsurin arvab, et esimesil aastail tuleb hübriidi külvikuid kasvatada nii-ütelda spartalikult, lahjas pinnases; väetamisest tuleb hoiduda, muidu hakkavad hübriidil domineerima lõunamaise sordi omadused ja nad minetavad külmataluvuse. Väetist hakkas ta andma alles siis, kui hübriidil ilmusid esimesed viljapungad, s. o. enne paljunemise algust; pungade hulk seejuures rohkeneb ja viljad kasvavad suuremad. Taim siirdub täisikka, temal kujuneb teatav stabiilsus organismis; väetamine ei saa enam muuta ta omadust taluda külma ega mõjuda tema viljadele.

Samaara kirsi vladiimiri kirsiga ristsugutamise näite varal näevad õpilased, kuidas Mitsurin tekitas ühtede või teiste omaduste esiletulekut hübriidil ja oma tahtmist mööda reguleeris domineerimist. See näide on eriti tähelepanuväärne ja jääb õpilastele kergesti meelde.

Mentori-meetodit ehk aluse ja pookoksa vastastikust mõjustamist õpivad õpilased tundma näidete „Candille — hiinapirn“ ja „Bellefleur — hiinapirn“ puhul. Esimene näide esindab aluse mõju külgepoogitud tai-

mele, teine — külgepoogitud taime mõju alusele, mõlemad kokku aga tõestavad, kui hästi Mitšurin tundis taimi ja kui peeni viise ta leidis, et oma tahtmist mööda tekitada ühtede või teiste temale tarvilike pärilike omaduste esiletulekut.

Tund lõpeb kokkuvõtte tegemisega, mis toimub õpilaste küsitlemisega. Kui selleks aega ei jätku, siis teostab tunni kava kordamist õpetaja ise.

Mitšurin kui õpetlane-darvinist.

(5. tund.)

Tunni plaan.

1. Eelmise tunni küsitlemine kava järgi.

2. Mitšurin kui õpetlane-darvinist.

A. Darwinism kui Mitšurini tööde alus.

B. Darwini teooria süvendamine Mitšurini poolt, õpetus taimede staadiumlikust arenemisest ja domineerimise suunamine.

C. Mitšurini poolt teostatud Darwini teooria ühendamine praktikaga meie sotsialistlikus põllumajanduses.

See tund on kõige vastutusrikkam: selles peavad õpilased kokkuvõtliku ülevaate saama teoreetilistest põhimõtetest, millele Mitšurin jõudis oma kuuekümnendaastase tegelemise tulemusena taimede alal.

Pärast eelmisel tunnil õpilaste poolt omandatud teadmiste kontrollimist käsitletakse Darwinit ja Mitšurinit õpetlastena — loodusteadlastena. Esimene seletab evolutsiooni orgaanilises maailmas, teine, kasutades seda seletust, teostab ise evolutsiooni, luues uusi taimeliike, mida enne olemas ei olnud. Õpilased teavad, et Mitšurin oma tegevuse alguses Darwinit ei tundnud. Darwinismile jõudis ta välja oma praktika, olbuste (tähelepanekute) ja elavate taimede uurimise ning tundmaõppimise põhjal.

Nagu Darwin oma teoorias, nii lähtus ka Mitšurin oma töödes organismide muutlikkusest, mis põlvest põlve edasi pärandatakse. Organismi muutlikkus on seotud ümbritseva miljööga. Väljaspool miljööd on Mitšurinile taimeorganism mõeldamatu.

Mitšurin vaatab organismile kui niisugusele, mis kõigi oma kohastumisvõimetega on ajalooliselt kujunenud. Ontogeneesi sõltuvus fülogeneesist oli Mitšurinile tuntud. Seda on näha kõigist ta töödest hübriidsatsiooni ja hübriidsete külvikute kasvatamise alal. Nagu Darwin, nii teadis ka Mitšurin, et organismi kohastumine on alati suhteline. Selle kohastumise suhtelisusele rajaski ta oma töö, arvestades kohastumisvõime piire. Seda võib tõendada „Põhja-aprikoosi“ aretamise näite varal.

Siis siirdub õpetaja selgitama seda küsimust, et Mitšurin pole lihtne darvinist, kes tunnustab Darwini teooria põhialuseid ja neile toetub oma

töodes. Mitsurin seadis esimesena üles küsimuse taimede staadiumlikust arenemisest, s. o. organismi muutlikkusest oma individuaalse arenemise käigus, ja avastas areneva organismi olenevuse ümbritseva miljöö tingimustest.

Darwin seletas, kuidas taimorganismid muutuvad oma arenemise kogu ajaloo kestel, — Mitsurin näitas, et organism on muutuv oma ontogeneesi eri staadiumes ja et igas staadiumis on ta nõuded ümbritseva miljöö kohta erisugused.

Mitsurin oskas esimesena seletada ühtede või teiste vanemaliste omaduste domineerimist hübriididel ja näitas, kuidas tekitada soovitavaid domineerivaid omadusi, kuidas neid kinnistada ja soodustada nende edasi-päritavust põlvest põlve.

Eriti selgesti on seda näha hübriidsete külvikute kasvatamisel mentori-meetodi abil.

Juba need näited tõendavad, et organismi tunnused ja omadused ei esine valmis kujul, vaid kujunevad kindlate väliste elutingimuste ja organismi sisemise päriliku laadi vastastikusest mõjust. Sellest samast lähtudes tegi ta kindlaks mitte ainult fülogeneesi mõju ontogeneesile, vaid ka ontogeneesi mõju fülogeneesile.

Oma tegevuses oli Mitsurin näidanud, kuidas Darwini teooriat tuleb rakendada praktikas ja kuidas praktika kaudu minna ta edasisele arendamisele.

Darvinism astub nõndaviisi tegelikku ellu, saab aktiivseks, toimivaks. See aga on saanud võimalikuks vaid meie sotsialistliku põllumajanduse olukorras.

Õpilaste teadmiste hindamine läbivõetud teemal.

Õpilasi tuli küsida läbivõetud teemal igas tunnis, sest M. M. Beljajevi õpikus vastavat materjali ei ole.

Käsiteldavat ainet lõpetades laseme õpilastel kirjutada väikese kontrolltöö (15—20 minuti kestel), peale selle laseme neil õpilastel, kes eriliselt huvitatud on Mitsurini või Lössenko tegevusest, kirjutada sellekohaseid koduseid töid.

Missuguse pildi oleme siin saanud kõnelustest õpilastega nende vastustest ja kirjalikest tööddest? „See teema huvitas mind niivõrd, et ma tingimata hakkam õppima ja töötama sel alal.“

„Mind huvitas see kursuse osa, et edaspidi tahan õppida põllumajanduslikus vüüsis (kõrgemas õppeasutuses).“

„I. V. Mitsurini eluloos hämmastas mind selle mehe haruldane tahtejõud, ta erakordne omadus kindlalt suunduda, ilma kunagi kõrvale kaldumata, etteseatud eesmärgi poole. Mitsurin ei toiminud kunagi huupi.“

Iga töö kallale asus ta tõsiselt, olles kõik läbi mõtelnud ja kindlaks määranud. Sellest hoolimata oli ta oma töödes haruldaselt julge."

"Mitsurini õpetus veetleb oma kordaminekutega darvinismi rakendamisel taimede aretamise alal, mil on nii määratu tähtsus meie sotsialistlikule kodumaale."

"Mitsurini elus meeldib mulle kõige rohkem ta püsivus ja sihikindlus. Mitsurin on mulle selleks eeskujuks, kuidas tuleb töötada, ilma sammugi taganemata ülesseatud eesmärgist, ja kuidas ületada kõik raskused, jõuda sihile!"

Õpilaste kirjandeist on ka näha, et peatükil „Muutlikkuse ja pärikkuse põhialused“, mis käesoleval õppeaastal uuesti läbi võeti, polnud mitte ainult suur hariv, vaid ka sügav kasvatuslik mõju.

Sest pole ju saladus, et linnakoolide õpilased tunnevad vähe huvi põllumajanduslike teaduste vastu. Unistatakse lenduriks, inseneriks, arstiks saamisest, kuid keegi ei mõtle hakata tegelema põllumajandusega. Me muidugi ei arva, et kõik õpilased, kes on läbi võtnud evolutsiooni-teooria kursuse, lähevad põllumajanduslikesse kõrgemaisse koolidesse, kuid igatahes neil kujunes teatav huvi ühe juhtiva ala kohta meie põllumajanduses.

J. LANG

Arvutamisskeemid vajavad revisjoni.

Kodanliku Eesti algupäevil, kus n.ü. üle öö tuli meie kool algusest lõpuni nii korralduslikult kui ka sisuliselt täiesti uuesti üles ehitada, võeti põhjalikule revideerimisele ka paljud puht välised koolitöö rakendusviisid. Suures uuendustehoos heideti kõrvale nii mõnigi kauaaegselt tarvitamisest kodanikuõiguse saanud tööviis või menetlus lihtsalt seepärast, et ta oli pärit endisest veneaegselt koolist. Nii näiteks kindlate teadmiste omandamiseks vajalik memoreerimine ristiti lööksõnaliselt *t u u p i m i s e k s*, mis pidi olema üheväärne selle toiminguga häbiposti naelutamisega ja muidugi koolipraksisest kõrvaldamisega. Õpilaste teadmiste hindeid ei tohtinud aruannetes ega tunnistustele märkida lühidalt numbritena nagu varem, vaid tuli välja kirjutada sõnadega. Matemaatikas tulid igasugused drill-harjutused kui vana kooli tunnused ära jätta.

Nüüd aga paarkümmend aastat hiljem, kus meil on võimalik kõiki neid küsimusi palju rahulikumalt kaaluda, ära kasutades seejuures vahepeal omandatud rohkeid kogemusi, oleme nii mõneski küsimuses ümber

mõtelnud ja endistele kauaaegsetes kogemustes proovitud seisukohtadele tagasi pöördunud. Ja nii mõnedki küsimused vajaksid veel revisjoni selles suunas. Näitena lubatagu mul peatuda siin korrutamistehte rakendamisel, kus samuti loobuti endisest vene ajal tarvitusel olnud viisist ja võeti tarvitusele uus, praegune viis. Võrdlevaks hinnanguks vaatleme siin kõrvuti mõlemaid neid viise, endist ja praegust.

Endine viis:	4869	Praegune viis:	375 · 4869
	× 375		<hr style="width: 100%;"/>
	<hr style="width: 100%;"/>		24345
	24345		34083
	34083		14607
	14607		<hr style="width: 100%;"/>
	<hr style="width: 100%;"/>		1825875
	1825875		

Iga säärase rakenduse eesmärgiks on kindlustada õigeid tulemusi võimalikult väikese jõukuluga. Väliselt, nagu näha, on mõlemad rakendused üheväärilised, sest märkide arv on ühesugune ja ka üldine rakenduse pilt enam-vähem sama. Siiski aga on minu arvates mõlema rakendusviisi vahel oluline erinevus jõukulu ehk väsitavuse suhtes osakorrutiste leidmisel. Endise viisi järgi tuleb tehte sooritamisel silmal liikuda enam vähem samas sihis, nimelt alt üles ja tagasi. Praeguse viisi juures peame vaatama esiteks vasemalt paremale ja siis ülalt alla. See on silmadele kahtlemata keerulisem, ühtlasi aga ka väsitavam protsess kui endise rakenduse puhul ühesihilisel liikumisel ülalt alla. Mida keerulisem on silma liikumine, seda suurem on energiakulu korrutamise sooritamisel ja seda kergemini väsib silm, järelikult seda kergemini võivad tekkida vead. Neil kaalutlusil ongi minu arust endine korrutamise rakendusviis eelistavam praegu tarvitusel olevast. Kõik teised motiivid kui mitteolulised ei tohiks tulla kõne alla selle küsimuse otsustamisel. Muidugi väikeste arvude puhul, kus tehted tehakse peast, on tegurite ritta kirjutamine loomulik ja otstarbekohane ning neil juhtumel tuleks ka jääda senise viisi juurde. Suurte arvude puhul aga, kus tuleb mitu osakorrutist kirjutada üksteise alla, pakub endine rakendusviis siiski tunduvaid paremusi, ning seetõttu tuleks võtta tõsiselt kaalumisele tema tarvituselevõtt praeguse asemele.

Ühenduses korrutamisskeemiga tuleks võtta revideerimisele ka tegurite kirjutamise järjekord. Kui varem kirjutati korrutatav vasakule korrutajast (5 · 3 — kolm korda viis), siis meil praegu tarvitusel oleva viisi järgi on see just vastupidine. On ju õige, et korrutis ei olene tegurite järjekorrast ja seepärast on lõppude lõpuks ükskõik, kumba neist vasemale või paremale kirjutada. Kuid teatavate mõttekäikude puhul, eriti

ülesannete lahendamisel, on siiski vaja teada kindlat kokkulepitud järjekorda. Siingi on endine viis mitmeti sobivam. Näiteks murdude jagamise puhul $\left[\frac{2}{3} : \frac{4}{5} = \frac{2 \cdot 5}{3 \cdot 4} \right]$ on loomulik, et me jagatise leidmisel kirjutame välja jagatava lugeja ja nimetaja ning neist paremale vastavalt jagaja nimetaja ja lugeja. Jäädes aga korrutaja vasemale poole kirjutamise nõudmise juurde peaksime enne välja kirjutama korrutatava (jagatava) ja sellest siis vasemale korrutaja (jagaja), mis pole kooskõlas meie kirjutamise harjumustega. Sama vastuolu ilmneb ka murdude korrutamisel. Kõik need vastuolud aga lahenevad kergesti kirjutamisviisi puhul, kus korrutaja paigutatakse paremale poole korrutatavast.

Kõigele eelmisele lisaks on veel esile kerkinud väga oluline uus moment, mida ei saa jätta arvestamata. Meie kool ja kogu kultuur on viidud tihedasse kontakti Nõukogude Liidu kooli ja kultuuriga. Seepärast on soovitatav taotella võimalikult ühtlust ka arvutamise põhiskeemides, et hõlbustada ühiste allikate kasutamist. Nõukogude Venes aga kehtivad ametlikult neis küsimusis meile endisest ajast tuntud seisukohad, milledega meilgi tuleks jälle ühineda.

Eeltoodud paarile küsimusele lisandub terve rida teisi (nimetuste kirjutamine korrutamise ja jagamise puhul, jagamise rakendusskeem, jäägi märkimine jne.), mis kõik vajaksid mõne autoriteetse komisjoni kaalumist ja selle järele kehtimapanekut üldiseks tarvitamiseks koolides. Arvan, et hiljuti Hariduse Rahvakomissariaadi juures loodud meetodilisel komisjonil peaks selles küsimuses mõjuv sõna kaasa kõnelda olema.

Praegu on sellise revisjoni tegemiseks väga sobiv aeg. Järgmiseks kooliaastaks tulevad kõigis ainetes uued õpikud. Kui suudaksime kiires korras vajaliku revisjoni ära teha, siis oleks võimalik selle tulemused veel ära kasutada uutes järgmiseks kooliaastaks ilmuvais õpikuis.

Samalaadset revisjoni vajavad ka matemaatika ja füüsika sümboolika ning mõningad oskussõnad.

E. NOONI

Kuidas korraldada koolis sotsialistlikku võistlust.

Liitumine suure ja sõbraliku Nõukogude Liiduga on pannud ka meie koolielu hoopis uues ja kiiremas taktis pulseerima. Ja nagu meie tehastes, kätistes ja igal muul alal on tõusmas sotsialistliku võistluse tagajärjel

tööproduktiivsus enneolematult kõrgeks, nii on Nõukogude Eesti koolides õppe- ja kasvatustöö muutumas üha enam tulemusrikkamaks.

Paljudes koolides on juba käimas õppetöö alal sotsialistlik võistlus. Paljudes pole seda aga veel mitte. Kuna sotsialistlike võistluste korraldamine koolitöös on meil võrdlemisi uus ala, siis on tulnud neil õppejõududel, kes seda on oma koolides seni korraldanud, toimida peamiselt oma isiklike kogemuste ja arvamuste põhjal. Seepärast siis ka see, et sotsialistlik võistlus meie koolides pole veel igal pool alanud. Et see aga siiski laiemalt sünniks, on enne vajalik, et meie kooli- ja haridusalal töötajaid lähemalt tutvustataks sellega, kuidas teostada sotsialistlikku võistlust koolis, missugust viisi selle juures tarvitada, milline viis on parem ja tagajärjerikkam jne.

Lubatagu alljärgnevas selgitada, kuidas mina oma juhatada olevas koolis olen sotsialistlikku võistlust korraldanud.

Kuna asi minulegi algul oli täiesti uus ja tundmatu, siis oli võrdlemisi raske leide õiget ja tõhusat võistlusekuju. Kohe esimesil koolipäevil tegid õpetajad klassides pärast eelkäivat selgitustööd teatavaks, et ka meie kool võtab sotsialistlikust võistlusest osa. Õpilased olid kõik sellega päri. Kuid oma suureks kurvastuseks ja imestuseks see võistlus ei andnud eriliselt suuri tulemusi. Näis, et sellisel võistlusviisil, „et nüüd hakkame, lapsed, kõik hästi õppima ja vaatame, kes on meist parim õpilane jne.“ ei olnud seda kaasakiskuvat ja haaravat mõju, mida iga võistlus, et saada parimat tagajärge, peab omama. Säärasel võistlusviisil on rida puudusi, mis takistab selle läbiviimist. Neist olgu nimetatud tähtsamatena: 1) nõrgemal õpilasel puudub võiduvõimalus, kuna ta juba ette teab, et ta ei suuda ette jõuda klassi parimaist, 2) raske ja keeruline on täiesti õiglaselt otsustada, kes on täpselt see kõige parem, kes teine, kolmas jne.

Et neist puudustest vabaneda, seadsin teisest veerandaastast alates sisse uue võistlussüsteemi. Selle koostamisel lähtusin kehalise kasvatus (spordi) mitmevõistlustest (kümne-, viie-, kolmevõistlus jne.), kus võistleja paremus arvestatakse punktides välja, iga ala pealt punktides eraldi ja kogusummas, kusjuures lõpliku paremuse järjekorra määrab lõppsumma.

Võrdlesin koolitööd mitmevõistlusega, kus iga õppeaine kujutaks endast omaette võistlusala, tulemused aga liidetakse.

Et iga võistlus peab meile andma edu ja mitte tagasiminekut, siis võtsingi oma hindamissüsteemi aluseks õpilaste poolt saavutatud edu. Ja hindamiste aluseks oleksid käesoleval kooliaastal iga õppeveerandi hinded teatelehel. Võistluse kokkuvõtted tehakse iga õppeveerandi lõpul. Punkte saavad õpilased pluss- ja miinus-punktidenä. Pluss-punkte annab iga hinde parandus, osavõtt kooliorganisatsioonidest (pioneerid jne.), kaastöö seina-

lehele, raamatute võtmine ja lugemine raamatukogust jne. Miinus-punkte annab iga hinde halvenemine, koolist vabandamatuil põhjusil puudumine, hilistumine, raamatute ja vihikute kui ka isiklik kasimatus jne. Lisaks loeteldud pluss- ja miinus-punkte andvasse nimestikku võib igal kohal oma äranägemise järgi ja vajaduse korral paigutada veel uusi hindamisele tulevaid alasid, vastavalt sellele, kus koolis üks või teine ala vajab kõrgemale tõstmist.

Kui pluss-punktide summast maha arvata miinus-punktide summa, saamegi õpilase paremusjärjekorda määrava lõpp-punktide summa. Arvutades üksiku õpilase lõpp-punktide kaudu välja klassi või komplekti poolt saavutatud keskmise (mitte terve klassi või komplekti summa), saamegi teada parima klassi, resp. komplekti. See süsteem omab väga suure painduvuse. Selle järgi võivad võistelda kõik õpilased omavahel, s. o. nõrgad ja tugevad, poisid tüdrukutega, üksik õpilane võib võistluskutse anda teisele üksikule või rohkemale, komplekt võib võistelda komplektiga jne. jne.

Kuidas määrata punkte, selleks toon allpool näite.

Pluss-punktid		Miinus-punktid	
Hinde parandus teatelehel:		Hinde halvenemine teatelehel:	
1—2	1 p.	2—1	2 p.
1—3	3 "	3—1	4 "
1—4	5 "	4—1	7 "
1—5	8 "	5—1	10 "
2—3	2 "	3—2	3 "
2—4	4 "	4—2	6 "
2—5	7 "	5—2	9 "
3—4	2 "	4—3	3 "
3—5	5 "	5—3	6 "
4—5	6 "	5—4	3 "
Osavõtt pioneeride organisatsioonist	8 "	Vabandamata puudumine koolist	3 "
Kaastöö seinalehele	2 "	Hilistumine kooli	1 "
Iga 5 raamatu lugemine	3 "	Jne. jne.	

Ülaltoodud tabelis on võimalik teha igal koolil nii punktide kui ka hindamisele võetavate alade suhtes parandusi ja muudatusi. See oli siinkohal toodud vaid näitena.

Isiklike kogemuste, olgugi vägagi lühiajaliste, põhjal võin ütelda, et sellistel alustel võistlemine on õpilastele palju kaasakiskuvam ja arvata-vasti ka palju tagajärjerikkam, sest siin on igal õpilasel selgesti teada tema igakordne positsioon kui ka järgmise veerandaasta eesmärk kuni kevadise klassilõpetamise lõppsihini.

Õiendus.

„Nõukogude Koolis“ nr. 4 — 1940, lk. 298, tuleb ümber paigutada pealkirjad: „Kursuste projektid“ ja „Teoreetilist tööd“.

Väljaandja: Hariduse Rahvakomissariaat. RK „Pedagoogiline Kirjandus“. Toimetuse kolleegium: V. Altoa, J. Kiivet, A. Raud, A. Valsiner. Vastutav ja tegevtoimetaja: J. Käis. Korrektor: J. Aavik. Toimetus: Hariduse Rahvakomissariaat, Tallinn, Tõnismägi 9. Telefon 437-85. Talitus: RK „Pedagoogiline Kirjandus“, Tallinn, Pärnu maantee 10. Telefon 412-13. Tellimishind: 12 kuud — Rbl. 17.—, 6 kuud — Rbl. 8.50. Laduda antud: 16. I 1941. Trükk antud: 20. I 1941. Trükipoognate arv: 5. Trükiarv: 5000 eksempl. Kaust: B5. Paber: 75 : 103 cm 1/32.

Trükikoja tellimise nr. 93. MB-2738. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk tänn, 54/58.
 Печатаю на эстонском языке. „Советская школа“. ГИЗ „Педагогическая Литература“, Tallinn. Типография „Пунане Тэйт“, Tallinn, улица Пикк 54/58.

Õppeasutised, haridustöölised,

tellige ja levitage bolševistlikku ajakirjandust!

NÕUKOGUDE KOOL ENSV Hariduse Rahvakomissariaadi pedagoogiline ajakiri. Toob ühiskondlik-poliitilise sisuga juhtkirju ja artikleid aktuaalsete küsimuste kohta kommunistlikus kasvatuses ja nõukogude pedagoogikas. Ilmub kord kuus. Tellimishind aastas 17 rbl., poolaastas 8 rbl. 50 kop. Uksiknumber 1 rbl. 50 kop.

BOLŠEVİK Ajakiri käsitleb marksismi-leninismi teooriat ning parteilist tööd propaganda, agitatsiooni ja parteiehituse alal. Tellimishind aastas 11 rbl., poolaastas 5 rbl. 50 kop., veerandaastas 3 rbl. Uksiknumber 1 rbl.

VIISNURK Rahvalik kultuuri-, kirjanduse- ja kunstiajakiri. Tellimishind aastas 32 rbl., poolaastas 16 rbl., veerandaastas 8 rbl. Uksiknumber 3 rubla.

LOOMING EN Kirjanike Liidu ja EN Kunstnike Liidu häälekandja. Tellimishind aastas 45 rbl., poolaastas 23 rbl., veerandaastas 12 rbl. Uksiknumber 4 rubla.

NÕUKOGUDE KULTUUR Sisurikas ajakiri poliitharidustöölistele. Tellimishind aastas 17 rbl., poolaastas 8 rbl. 50 k., veerandaastas 4 rbl. 50 k. Uksiknumber 1 rbl. 50 k.

ATEIST Usuvastase propaganda ja Sõjakate Ateistide Liidu organisatsiooni küsimusi käsitlev ajakiri. Tellimishind aastas 11 rbl., poolaastas 5 rbl. 50 kop., veerandaastas 3 rbl. Uksiknumber 1 rbl.

RAHVA TERVISHOID Populaarne tervishoiuküsimusi käsitlev ajakiri. Tellimish. aastas 17 rbl., p.-aastas 8 rbl. 50 kop., v.-aastas 4 rbl. 50 kop. Uksiknumber 1 rbl. 50 kop.

PIONEER Ajakiri käsitleb kommunistliku kasvatuses küsimusi ja pioneeride tööd. Tellimishind aastas 5 rbl. 50 kop., poolaastas 2 rbl. 75 kop., veerandaastas 1 rbl. 50 kop. Uksiknumber 50 kop.

MÄNG JA TÕO Rikkalikult illustreeritud, mitmevärvitrükis lasteajakiri nooremale astmele. Tellimishind aastas 5 rbl. 50 kop., poolaastas 2 rbl. 75 kop., veerandaastas 1 rbl. 50 kop. Uksiknumber 50 kop.

Tellimisi võtavad vastu: RKK MUUGIOSAKOND, Tallinn, Pärnu 10 — 24, kõik RKK raamatukauplused, ajalehtede kontorid, postiasutused-sidekontorid ja RKK kollektiivmüügi usaldusmehed.

PE ¹⁸ 411 2989

Hind 1 rbl. 50 kop.

22